Univerzita Karlova

Filozofická fakulta

Ústav etnologie

Diplomová práce

Mgr. Daniela Záveská

Šafránkova kronika a každodennost v kontextu východočeské kronikářské tvorby

Šafránek´s Chronicle and Everyday life in the Context of the East Bohemia Chronicle Work

Praha 2017

Vedoucí práce: doc. PhDr. Irena Štěpánová, Csc.

Ráda bych poděkovala vedoucí práce doc. PhDr. Ireně Štěpánové, CSc. za obětavou pomoc a cenné rady. Za podporu a korekci textu děkuji Anně Krejzové, Janě a Erice Pospíšilovým.

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracovala samostatně a výhradně s použitím citovaných pramenů, literatury a dalších odborných zdrojů.

V Praze, dne 11. srpna 2017

Daniela Záveská

Klíčová slova

František Šafránek – Hořice — každodennost v 19. století – písemné prameny lidové provenience

Key words

František Šafránek – Hořice – everyday life in 19th century – folk written sources

Abstrakt

Předmětem zkoumání diplomové práce je pětisvazková kronika krejčovského mistra Františka Šafránka z Hořic. Pramen vznikal po větší část druhé poloviny 19. století a reflektuje významné společenské změny pohledem příslušníka lidových vrstev.

Prostřednictvím kombinace záznamů soudobého dění, líčení osobního života a vzpomínek na období dětství odkrývá kronikář nepřímo okolnosti vzniku pramene i další vlivy, které formovaly jeho dochovanou podobu.

Práce se blíže zaměřuje na témata každodenního života, která se nejvýrazněji projevují právě v osudech autora a jeho rodiny. Každodennost je zkoumána prostřednictvím jejich životního cyklu, a v průběhu života se rozvíjejících aktivit. Subjektivní líčení je posléze konfrontováno s širším dobovým kontextem. Bližší pozornost tak byla věnována vzdělávání, řemeslu, veřejnému životu či trávení volného času.

V závěru je pak kronika jako pramen pro poznání každodennosti prezentován v kontextu dalších pramenů obdobného charakteru, které pochází z lidového prostředí v oblasti východních Čech.

Abstract

The subject of the diploma thesis is the five-volume chronicle of the tailor master František Šafránek from Hořice. The source was created during the greater part of the second half of the 19th century and reflects significant social changes through the view of a folk member.

Through the combination of contemporary event records, personal life and childhood memories, the chronicler uncovers the circumstances of source origin and the other influences that shaped its preserved form.

The work focuses more on everyday life themes, which are most evident in the personal life of the author and his family. Everyday life is explored through their lifecycle, and their activities. Subjective description is later confronted with a wider context. More attention was paid to themes as education, craft, public life or leisure time.

In the end, the chronicle is presented as a source of knowledge of everyday life in the context of other similar sources, which originate from the Eastern Bohemia.

OBSAH

1. ÚVOD ... 6
1.1 Metodika ... 6
1.2 Stručný přehled bádání ... 7
2. PÍSMÁCI VÝCHODNÍCH ČECH ... 9
3. ŘEMESLNÍK V MALÉM MĚSTĚ ... 13
4. FRANTIŠEK ŠAFRÁNEK A JEHO KRONIKA ... 14
4.1 Kronika různých událostí ... 14
4.2 Každodennost v Šafránkově kronice ... 17
5. VZDĚLÁNÍ ... 19
5.1 Škola ve 40. letech ... 20
5.2 Školní roky Františka Šafránka ... 21
5.3 Vzdělání dcer ... 23
5.4 Škola jako téma v Šafránkově kronice ... 29
6. ŘEMESLO ... 30
6. 1 Vyučení ... 30
6.2 Vandr ... 33
6.3 Vstup do cechu krejčovského a počátky řemesla ... 37
6.4 Dcery a jejich živnost ... 42
6.5 Řemeslo jako téma v Šafránkově kronice ... 47
7. ŽENA V 19. STOLETÍ OČIMA FRANTIŠKA ŠAFRÁNKA ... 49
7.1 Anna, manželka a matka ... 51
7.2 Emílie, Anna a Františka ... 52
7.3 Dvě generace žen ... 54
7.4 Emancipace jako téma v Šafránkově kronice ... 54
8. VEŘEJNÝ ŽIVOT ... 56
8. 1 Spolková činnost ... 57
8.2 Spolky v Šafránkově kronice ... 60
9. VOLNÝ ČAS ... 61
9.1 Letní byt ... 62
9.2 Cestování ... 63
9.3 Výstavy ... 66
9.3.1 Jubilejní výstava ... 66

9.3.2 Národopisná výstava ... 66
10. SVÁTEČNÍ ČAS ... 69
10.1 Obchůzka s lítem ... 70
10.2 Boží tělo ... 70
11. ZÁVĚR ŽIVOTA ... 72
12. ŠAFRÁNKOVA KRONIKA V KONTEXTU DALŠÍ PÍSMÁCKÉ TVORBY ... 75
13. ZÁVĚR ... 77
14. PRAMENY A LITERATURA ... 79
14.1 Prameny ... 79
14.2 Editované prameny ... 80
14.3 Literatura ... 80
14. 4 On-line zdroje ... 85
15. SEZNAM VYOBRAZENÍ ... 87
PŘÍLOHY ... 88

1. ÚVOD

Prameny lidové provenience představují jedinečný zdroj informací pro poznání života těchto vrstev obyvatelstva. Výjimkou není ani kronika Františka Šafránka. Vznik pramene, tak jak se dochoval dodnes je samotným autorem datován na počátek roku 1867 a dle předmluvy měl plnit funkci rodové kroniky. Psaní se mladému řemeslníkovi zřejmě zalíbilo, neboť v okamžiku, kdy dle svého názoru rodinné téma vyčerpal, v tvorbě nepolevil. Začal s popisem rodných Hořic ve 40. letech, tedy v období svého dětství. Hořice počaly ztrácet svůj původní vzhled definovaný převážně dřevěnou architekturou již roku 1846 po velkém požáru. Šafránek byl tedy s postupným mizením důvěrně známých reálií konfrontován v poměrně raném věku a popis původní podoby města jako odkaz potomkům byl tedy logickým krokem. Ani zde se F. Šafránek nezastavil. Do svých zápisků zahrnul popis významných událostí v Hořicích. Od této chvíle získává pramen převažující podobu kroniky.

Vedle popisů dějů v rodném městě obsahuje Šafránkovo dílo také část blížící se svým charakterem více pamětem než kronikářským záznamům. Právě tato složka poskytuje základní rámec pro studium tématu každodennosti v kronice. Kronikář v průběhu dlouhého období tvorby zaznamenal řadu úskalí, kterými procházel on i jeho nejbližší. Tyto události byly v mnoha případech odrazem složitého celospolečenského vývoje druhé poloviny 19. století.

1.1 Metodika

Šafránkova **Kronika různých událostí** přináší široké spektrum informací, které autor zaznamenával větší část svého života. Diplomová práce nepřímo navazuje na bakalářskou práci, která zkoumala kroniku jako etnografický pramen.

Diplomová práce se zaměřuje na téma každodennosti v Šafránkově kronice. Zkoumá, skladbu témat dotýkajících se každodenního života a klade si otázku, jakým způsobem je každodennost v kronice zobrazena. V jednotlivých kapitolách tak bude věnována bližší pozornost tématu vzdělání, výkonu řemesla, veřejnému životu, volnému času, času svátečnímu. Souhrnná kapitola bude věnována také postavení ženy a jeho proměnám.

Cílem práce, je zasadit kronikářovo líčení do širšího historického kontextu a odhalit, zda a jak se výrazné změny, jimiž společnost v 19. století procházela, vryly do osudů rodiny hořického řemeslníka a písmáka. Nabízí se rovněž možnost podrobnějšího propojení vzniku a vývoje díla s životem jeho autora.

Dalším krokem pak bude srovnání Šafránkovy kroniky s další písmáckou tvorbou regionu východních Čech. Blíže se na jejich osobnosti a tvorbu zaměříme v následující kapitole. Vzhledem k šíři pramenné základny, kterou místní písmáci zanechali, bude pro srovnání využito až na výjimky pramenů editovaných. Vzhledem k charakteru zkoumaného pramene bude ke srovnání využito pramenů, které vznikly stejně jako Šafránkovo dílo z pohnutek soukromých. Cílem je ukázat Šafránka nikoliv jako solitér ale přiblížit jej jako součást v lidovém prostředí zakotveného fenoménu.

Přínosným srovnávacím pramenem souvisejícím s Hořicemi představuje kniha *Z mých pamětí* spisovatelky Věnceslavy Lužické, která byla Šafránkovou současnicí. Lužická v knize vzpomíná na své dětství, které ve městě strávila (*Lužická 1929*). Dalším pramenem, který se věnuje životu v Hořicích v polovině 19. století představuje rukopis Bohuslava Kliky *Z minulých pamětí*, který byl včleněn do městské kroniky. Roku 1954 vznikl opis, který je uložen v Národním technickém muzeu (*Klika, – Pour 1954*).

1.2 Stručný přehled bádání

Přehled badatelů, jež se v minulosti věnovali hořickému krejčímu a kronikáři, byly shrnuty pro účely bakalářské práce. Připomeňme zde ty nejdůležitější. Jako první připomněl Šafránkovo dílo F. Strnad (*1927*). Roku 1956 Kutnar v Českém lidu upozornil na osobnost Františka Šafránka odbornou veřejnost (*1956*). Hořickému písmákovi věnovala kapitolu ve svých pracích rovněž O. Tomíčková (*2006, 2008*). Z pohledu historického dění 19. století se na Šafránkovu kroniku zaměřil Tomáš Horák (*2002, 2012*).

Zájem o dílo písmáků, lidových kronikářů a autorů pamětí má v našem prostředí poměrně dlouhou tradici. Na počátku širšího zájmu o pramen stál historik Josef Pekař, který poukázal na možnost využití tohoto pramene pro pochopení způsobu života a smýšlení lidových vrstev. Na Pekařovy myšlenky navázal se značným časovým odstupem František Kutnar, který se věnoval rovněž oblasti východních a severovýchodních Čech. Díla místních písmáků zahrnul do svých teoretických úvah

nad využitím pramene (*Kutnar 1971*). Vydal rovněž komentovanou edici Pamětí sedláka Josefa Dlaska (*Kutnar 1941*). Písmákům z řad rolnictva, se věnoval například Bedřich Slavík. O kronikářské tvorbě a pamětech se zde však zmínil pouze letmo. Především oblast Pojizeří sledoval v antologii František Jílek – Oberpfalzer (*1946*). Stručný nástin nalezneme též v práci Václava Černého (*1940*). Téma lidového kronikářství zpracovali rovněž Otakar Nahodil a Antonín Robek (*1960*). A. Robek se rovněž zasloužil o edici Prameny lidové provenience. Význam písmáků v historickém bádání podrobně shrnul E. Maur (*2006*).

2. PÍSMÁCI VÝCHODNÍCH ČECH

Ottův slovník naučný z roku 1902 definuje termín písmák jako „*lidový název těch, kdož pilně čítali sv. Písmo, postily a podobné náboženské spisy*“ (*Ottův slovník naučný 1902, 790*). Později byl význam termínu rozšířen. Pojem označuje člověka, mnohdy samouka se zájmem o poznání, který svých četbou nabytých vědomostí a zkušeností dále využíval pro vlastní literární tvorbu (např. *Slavík 1940*, *Nahodil – Robek 1960*, 20).

Pozornost zde bude věnována autorům kronik a pamětí. Dle B. Slavíka jsou písmácké kroniky a paměti „*literárně přechodným typem mezi tvorbou naukovou a beletristickou*“. Literární věda připisuje oběma žánrům blízkost i vzájemný přesah (*Pospíšil 1986*, 20, 26). Hlavním rozdílem zde je způsob vzniku a přístup autora. V nejobecnější rovině lze říci, že kronika vzniká postupným záznamem informací, paměti pak retrospektivně. Výchozí pozice autora k popisovanému tématu a vlivy působící na jím subjektivně vnímanou realitu se pak liší. Oba žánry se v tvorbě lidových autorů často prolínají.

Podíváme-li se blíže na autory kronik, deníkových záznamů či pamětí, spatřujeme svérázné činorodé osobnosti s potřebou seberealizace. Tvorba vycházející z osobních potřeb nabízí paralelu, subjektivní stanovisko, které vždy nekoresponduje s údaji oficiálními. Na rozdíl od kronik oficiálních neomezovala lidové autory žádná doporučení a nařízení[1], podoba i obsah díla byly tedy pouze výsledkem jejich zájmů a vkusu.

Lidové kroniky a paměti vznikaly ve městě i na venkově a jejich autoři pocházeli nejčastěji z řad rolníků a řemeslníků, spektrum však bylo mnohem širší (např. *Černý 1940; Nahodil – Robek 1960*).

Východočeský kraj je poměrně bohatý na prameny tohoto typu. Mnohé z těchto pramenů se již v minulosti dočkaly pozornosti badatelů a některé z textů se dočkaly knižní podoby v rámci edice pramenů. Jiné na zpracování dosud čekají.

[1] K jejich naplnění ovšem často nedocházelo ani u oficiálních pramenů (*Náplavová 2002*, 9).

Josef Dlask (1782 – 1853)

V nedaleké obci Dolánky u Turnova sídlil statkář a rychtář v Bukovině Josef Dlask. Vedle opisů různých knih si J. Dlask vedl záznamy zachycující změny počasí, stav úrody, přírodní katastrofy. Sledoval také společenský vývoj nejen ve svém okolí, ale také v širším kontextu. Dlaskovy zápisky byly poprvé v neupravené[2] verzi vydány roku 1941 Františkem Kutnarem (*Dlask 1941*). Nejnovější vydání z roku 2015 připravila Alžběta Kulíšková (*Dlask 2015*).

Věnceslav Metelka (1808 – 1867)

Obzvláště bohaté je na písmáckou tvorbu okolí Vysokého nad Jizerou. V nedalekých Pasekách sídlil dlouhá léta rodák ze Sklenařic **Věnceslav Metelka**. (*Jílek – Oberpfalzer 1946*, 25-26). V. Metelka se vyučil truhlářem, později se však rozhodl pro práci učitele. Učitelství Metelka později opustil a věnoval se svému hospodářství, kromě toho opravoval a ladil hudební nástroje. Metelka si vedl osobní deníkové záznamy zřejmě od poloviny 30. let. Zapisoval do nich každodenní dění, velkou část záznamů tvoří Metelkovy osobní postřehy. Do deníků mohli s autorovým svolením nahlédnout pouze nejbližší přátelé (*Metelka 1977*). M Metelkova písemná pozůstalost vyšla výběrově v edici V. Jecha (*Metelka 1977; Metelka 1983*).

Antonín Zeman (1821 – 1912)

Ve věku 81 let začal své paměti psát, otec Antala Staška, děd Ivana Olbrachta. Stalo se tak na žádost syna Antonína[3] (*Zeman 1984*, 11; *Jílek – Oberpfalzer 1946*, 26). Paměti Antonína Zemana knižně vyšly po úmrtí spisovatele Ivana Olbrachta, který je plánoval využít pro sepsání kroniky svého rodu. K tomu již nedošlo. Kniha Stanovské kořeny zahrnující kompletní paměti Antonína Zemana s výběrovou korespondencí byla vydána tiskem roku 1984 za podpory Jaroslavy Olbrachtové (*Zeman 1984*).

František Rón (1838 – 1941)

Rodák ze Staré Vsi se vyučil truhlářem. Stejně jako u Antonína Zemana zavdal podnět k tvorbě pamětí syn, spisovatel Zdeněk Rón, v době, kdy otec dosáhl

[2] Již v roce 1898 se o první vydání Dlaskových zápisků zasadil Václav Vaněk. V. Vaněk však do Dlaskova textu stylisticky zasahoval (Dlask 1941, 9).
[3] Spisovatel Antal Stašek.

úctyhodného věku 80 let (*Sojková 2007*, 690; *Jílek – Oberpfalzer 1946*, 26). Publikovány byly pouze fragmenty jeho textů (*Jílek – Oberpfalzer 1946*).

František Housa (1861 – 1922)

Samotný závěr 19. století zachycují zápisky krejčího ze Staré Vsi, Františka Housy. Nejstarší zápis se vztahuje k roku 1893 (*Jílek – Oberpfalzer 1946*, 27 – 28). Housa zapisoval své postřehy vcelku pravidelně. Vedle informací, o událostech, jež se v daném měsíci přihodily, připojoval také tematické kapitoly zahrnující místopis a historii obce, popis lidových tradic, založení a následný vývoj místní školy. Zaznamenával rovněž vyprávění, která od starších lidí zaslechl. Opis Housových záznamů je uložen v muzeu ve Vysokém nad Jizerou (*Housa 1972*). Také Housovy zápisky byly dosud publikovány pouze v drobných fragmentech (*Jílek – Oberpfalzer 1946*).

Josef Volf (1860 – 1937)

Specifickou postavou na samém pomezí lidové tvorby představuje sedlák Josef Volf z Máslojed poblíž Hradce Králové. Roku 1932 vydal knihu *Z pamětí starého sedláka*[4]. Volf píše, že jej k tvorbě pobídl tehdejší poslanec Josef Černý s žádostí, aby zachytil své vzpomínky na hospodářskou krizi druhé poloviny 19. století. Kniha je členěna na tematické kapitoly a více než připomíná spíše naučnou publikaci. Na rozdíl od ostatních zde připomenutých lidových autorů Volf zcela opomíjí svůj osobní život (*Volf 1932*).

Alois Beer (1833 – 1897)

Alois Beer se narodil v Dobrušce a zde také strávil většinu svého života. Beerovu tvorbu do značné míry určovalo jeho výtvarné nadání, které ovšem nemohlo být vzhledem k rodinným poměrům výrazněji rozvinuto. Beer se Dobrušce štědře odměnil. Zanechal po sobě ohromné množství místopisného, historického a etnografického materiálu, jehož nedílnou součástí je složka výtvarná. Výběr z Beerova díla vyšel ve čtyřech edicích. Nejstarší pochází z roku 1936 a nese název *Nevděk*. Druhá edice vyšla roku 1970 pod názvem *Lituji, že nejsem básníkem*. Na výběru a uspořádání

[4] Mezi písmáky jej klade B. Slavík (*Slavík 1940*, 31) a sám Volf v úvodu svou knihu psanou v zimních měsících klidu zanechává jako odkaz „aby budoucím pokolením selského lidu trvalou památku po sobě zanechal“ (*Volf 1932*, 5 – 6).

textů spolupracovali Karel Michl a Rudolf Skřeček (*Beer 1980*). Třetí edice pochází z roku 1973 a je zaměřena na dobu Beerova vandrování. Čtvrtá z roku 1978 je tematicky širší a časově ji rámuje období Beerova „*podomování*“. O vydání obou edic se zasloužil Karel Michl (*Beer 1973; 1978*).

Jindřich Hencl (1858 - ?)

K další lidové tvorbě z řad řemeslnictva náleží *Vzpomínky starého kováře*, jejichž autorem je Jindřich Hencl. Pocházel z rodiny venkovského kováře, který řemeslu naučil také syna. Henclovy paměti tradičně popisují období. Zatímco výše zmínění lidoví autoři se ve svém díle soustředili dlouhodobě na oblast svého domova, kovář Hencl nabízí čtenáři díky častému stěhování zážitky z různých míst. Hencl jistou dobu pobýval také v Hořicích či v Lázních Bělohradě (*Hencl 1932*).

3. ŘEMESLNÍK V MALÉM MĚSTĚ

Dříve, než se zaměříme na celoživotní dílo krejčovského mistra, podívejme se nejdřív krátce na svět, který řemeslníka žijícího v menším venkovském menším městě obklopoval.

Důležitou úlohu hrál ještě v polovině 19. století ve venkovských městech důraz na tradici, která dle J. Matějčka souvisela s omezeností materiálních a finančních zdrojů (*Matějček 1993a*, 186; *Machačová – Matějček 1996*, 277).

Drobní řemeslníci, mistři s vlastní živností byli příslušníci střední společenské vrstvy. Výdělky by zřejmě mnozí příslušeli k chudší vrstvě, ne tak způsobem chování, který je ve většině případů řadil k vrstvě střední.

Nedostupnost možnosti výrazněji rozšířit majetek vedla řemeslníky k zajištění společenského postavení jiným způsobem. Podstatná byla společenská prestiž (*Matějček 1995*, 266; *Matějček 1996*, 168 -169; *Machačová – Matějček 1996*, 27). Větší úctě se pochopitelně zejména v první polovině století těšil muž ženatý, který dokázal zaopatřit rodinu. V patriarchální rodině 19. století zaujímal otec nejvyšší postavení (např. *Fialová a kol.,* 206 – 207). Rodina měla také nezpochybnitelný význam pro provozování řemesla (*Vošáhlíková 1996, 55 - 56; Machačová – Matějček 2010*, 221, 235).

Mezi hodnoty oceňované středostavovskými řemeslníky patřilo odborné vzdělání a zkušenosti spolu s dovednostmi získanými praxí či znalost jazyků. Z těchto důvodů kladli důraz také na vzdělání svých dětí. Upřednostňováno bylo ovšem opět vzdělání praktické, směřující k převzetí rodinné živnosti (*Matějček 1995*, 266; *Machačová – Matějček 1996*, 265 – 266). Pozitivně hodnocena byla také píle (*Machačová – Matějček 2010*, 237).

Dalším s prestiží souvisejícím rysem chování byl zájem o okolní dění. Důležitá pro ně byla účast ve veřejném životě. V polovině století tak bylo možné činit například jako člen příslušné korporace v průběhu slavností. Druhá polovina 19. století v tomto ohledu nabízela širší spektrum aktivit – účast ve spolcích, ale také podíl na politickém dění obce. (*Matějček 1995*, 266 – 267).

Z těchto důvodů v mnoha případech drobní řemeslníci aktivně ovlivňovali a spoluutvářeli kulturní prostředí svého města (*Vošáhlíková 1996*, 49).

4. FRANTIŠEK ŠAFRÁNEK A JEHO KRONIKA

Zvoleným klíčem pro zkoumání každodennosti v **Kronice různých událostí** je podrobný rozbor života autora a jeho rodiny. Dříve než se ponoříme hlouběji do jejich osudů, připomeňme si několik základních dat a informací.

František Šafránek spatřil světlo světa 26. září roku 1831 v Hořicích. Synovi chudého domáckého tkalce se v té době nenabízelo mnoho možností. Nejslibnější a zároveň dostupnou budoucnost tehdy poskytovalo řemeslo. F. Šafránek se rozhodl pro profesi krejčího. Po vyučení a návratu z vandru vstoupil Šafránek do hořického cechu krejčovského, založil si krejčovskou živnost a oženil se (*Šafránek 1867 – 1895*, 30).

Jeho manželkou se stala Anna Jirousková narozená 15. prosince roku 1835. (*Šafránek 1867 – 1895*, 30). Po předchozím neúspěšném těhotenství porodila Anna Šafránková 11. prosince 1859 dceru Emílii, 2. září 1861 na svět přišla Anna a 30. května 1864 se narodila Františka (*Šafránek 1867 – 1895*, 31).

Roku 1872 Anna porodila syna Jaroslava, chlapec však po sedmi měsících zemřel (*Šafránek 1867 – 1895*, 174). Řemeslník, který tak pozbyl mužského dědice, vedl ke krejčovskému řemeslu své dcery. Dvěma mladším dcerám F. Šafránek pomohl se založením živnosti v rodinném domku. Nejstarší Emílii se však druhou vlastí stalo Holandsko.

Další zátěží se pro rodinu stala závažná psychická nemoc manželky Anny, která se ve stáří vrátila a vedla až k její smrti. Nedlouho po jejím odchodu opustily dcery Hořice a usadily se v Novém Bydžově. Sem se za nimi vydal také otec, který zde dožil.

4.1 Kronika různých událostí

František Šafránek započal tvorbu své kroniky v podobě, v níž se nám dochovala, dne 6. ledna roku 1867. Toto datum kronikář označil za „*začátek opisu*“. První datovaný zápis v kronice pochází z 16. června roku 1858 a zápisy plynule pokračují dál. Je tedy pravděpodobné, že s tvorbou zápisků začal již v této době a do kroniky je později přepisoval, jak naznačují slova v úvodu (*Šafránek 1867 – 1895*, 37).

Také předmluva ukazuje, že nápad sepsat připomínku rodinných kořenů se zrodil již před delší dobou. *„Již davný čas jsa puzen myšlenkou bich sobě předsevzal ulohu veledůležitou by někdí potomky mé nahlédnouti mohli od kud asi naše rodina svůj původ má a jak se sni dělo […]“ „Toto jsem sobě předsevzal vše vypsati tež i život muj od detinstvi jak daleko moje pamet stačí a ostatní zdeleni mého otce od mého narozeni.*“ (*Šafránek 1867 – 1895*, 1). Kutnar klade prapůvod těchto myšlenek do doby vandrovní. Píše: „*tehdy si činil poznámky více životopisného rázu*“ (*Kutnar 1956*, 117). Není přitom jasné, zda Kutnar v těchto úvahách vychází z oddílu, který v kronice Šafránek věnoval svému vandrování, či zda měl k dispozici ještě jiný materiál, který se nedochoval. Dobu vzniku podkladů pro tuto část kroniky nelze určit a jednou z možných variant je také pozdější rekonstrukce na základě vzpomínek a záznamů ve vandrovní knížce, která se ovšem rovněž nedochovala. Pokud se přidržíme kronikářova tvrzení o odkazu potomkům, můžeme zvažovat jako počátek konkrétních úvah nad tvorbou kroniky období kolem sňatku roku 1857. Připomeňme, že první datovaná zpráva z léta 1858 spadá přibližně do doby prvního těhotenství manželky Anny Šafránkové, které však skončilo potratem (*Šafránek 1867 – 1895*, 30 – 31).

Nabízí se také hypotetická úvaha, že jednou z příčin, která svázala oficiální vznik kroniky s počátkem roku 1867, mohl být pozvolna se zhoršující zdravotní stav Šafránkova otce[5] (*Šafránek 1867 – 1895*, 8 – 9). Jeho blížící se odchod mohl být silnou motivací, která vedla k dokončení již delší dobu připravovaného plánu.

Podívejme se nyní v krátkosti na způsob tvorby kroniky[6]. Jak již naznačil úvod této kapitoly, kronikář si patrně v době před oficiálním založením kroniky vedl poznámky, které pravděpodobně již v té době formovaly její pozdější podobu. Poznámky, které se bohužel nedochovaly, kronikář posléze přepsal a vytvořil základ svého díla. Úhlednost zápisů[7], grafická a obsahová forma, která je udržována bez větších změn po řadu let podporuje úvahy, že si autor i nadále vytvářel přípravy, které posléze do kroniky přepisoval načisto. Tomu nasvědčuje také několik poznámek jako například: „*psal sem zápisky do této knihy asi za 6 roku*“ či „*dnes kdy tyto řádky ze zápísek opisůji*“ (*Šafránek 1867 – 1895*, 245, 248). Lze předpokládat, že intervaly

[5] Jakmile se děti osamostatnily, prodal otec dům a vyhledal útočiště u svých synů. Pobýval také u syna Františka. Ke konci života projevil přání setrvat do smrti v „panském špitálu“. Zde zemřel 9. května 1867. (*Šafránek 1867 – 1895*, 8 – 9).

[6] Způsob, jakým Šafránek kroniku tvořil, byl již analyzován v bakalářské práci. V důsledku dalšího studia však připojuji upřesnění.

[7] Autor v kronice škrtá zcela ojediněle.

mezi tvorbou příprav a přepisem do kroniky se s ubývajícími veřejnými aktivitami F. Šafránka postupně zkracovaly. Průkaznější se tato domněnka stává po odchodu kronikáře na odpočinek.

Kronika sestává z pěti svazků, které vznikaly déle než 40 let. Obsah těchto svazků lze dále dělit na tematické celky a rovněž na celky definované okolnostmi vzniku, které souvisely s proměnami v životě autora, jak již bylo naznačeno v bakalářské práci. Toto přirozené členění se nyní pokusíme rozvinout podrobněji.

První fázi kroniky můžeme označit jako kroniku rodovou. Autor si na počátku kladl za cíl zachytit historii, vývoj a proměny ve své rodině, jak už jsme připomněli výše. Zde začíná vyprávění o dědovi, rodičích a sourozencích. Pokračuje vyprávěním vlastních zážitků z dob učení a vandru, následuje sňatek, vstup do cechu, počátek živnosti a narození dcer, kterým prozatím rodinné vyprávění končí (*Šafránek 1867 – 1895*, 1 - 31). Dále již následují zápisy „událostí různých“ jak kronikář trefně poznamenává (*Šafránek 1867 – 1895*, nepaginováno). Kapitoly s tímto zaměřením se postupně objevovaly znovu, jak si ukážeme později. Tím však část zaměřená na rodinnou tématiku neskončila. Kronikář se k ní opakovaně po delších časových odstupech vrací, aby shrnul uplynulé dění, či v případě významných událostí. Dozvídáme se tak o vzdělání a později o zaměstnání dcer, o chorobě manželčině. V různě vzdálených intervalech, spíše formou dlouhého výčtu než vyprávění, zaznamenává také životní peripetie širšího příbuzenstva.

Za druhou jasně rozpoznatelnou fázi můžeme označit záznamy, které sledují události v průběhu roku a informují o rozmanitém dění. Sem patří události z města a okolí i ze světa. Pravidelně se objevuje popis počasí či obilních cen. Tyto zprávy jsou svým charakterem většinou krátké a věcné. Tato forma záznamů vznikala v období aktivního provozování řemeslnické živnosti. Kronikář v té době věnoval své tvorbě méně času, což dokládá také časový interval ohraničující dobu vzniku prvního dílu. Zaneprázdněný řemeslník zajišťující prostředky pro obživu rodiny zřejmě ušetřil pouze krátké chvíle klidu, na rozdíl od písmáků z řad rolníků, kteří se své činnosti mohli věnovat v době vegetačního klidu (např. *Volf 1932*). Nasvědčuje tomu rovněž časový interval, během kterého první díl kroniky vznikal. Pokud nepočítáme fázi příprav[8], viz výše, trvala Šafránkovi tvorba prvního dílu více než 28 let. Od 70. let a zejména v 80. letech se v záznamech začínají pozvolna objevovat shrnutí za uplynulým rokem,

[8] Tato fáze mohla přesáhnout svou délkou dobu deseti let.

a úvahy k úvodu do roku nového. Zpočátku se věnují především počasí, úrodě a živelným katastrofám. S postupem času se však objevují také reakce na politiku, kronikář připojuje rovněž obecnou kritiku společnosti. V průběhu 80. let lze pozorovat postupné prodlužování jednotlivých záznamů. Tato tendence se ještě zvýraznila po smrti manželky roku 1895. V polovině 80. let se v kronice objevují poprvé tematické kapitoly věnované mizejícím tradicím na Hořicku. Šafránek tak citlivě reagoval na dobové tendence, jak upozorňuje Kutnar (*Kutnar 1956*, 117).

Další vývojová fáze kroniky je spojena s ukončením živnosti a odchodem z rodného města. Šafránek tento moment v kronice zřetelně označil. Ztráta přímého kontaktu s děním ve městě a celková změna životního stylu ovlivnila tematickou skladbu kroniky. I v této fázi se setkáváme s tématy nastíněnými ve fázích předešlých. Šafránek své zájmy výrazně nemění, spíše je prohlubuje. Kronikář se i nadále snažil sledovat dění v rodném městě, do Hořic se opakovaně vracel. S přibývajícím věkem mu za zdroj informací stále častěji sloužil denní tisk. Uspokojení nalezl Šafránek také ve vzpomínkách na rodné město. Popis města ve čtyřicátých letech se nyní stal významnou součástí. Jako zdroj inspirace Šafránkovi pravděpodobně sloužil mimo jiné Národopisný sborník okresu Hořického z roku 1895, což dokládají tři převzaté kresby[9] (*Valenta 1895*, 321, 327, 329). Stále častěji se také objevují záznamy zaměřené na politický vývoj v zemi. Pro tyto příspěvky kronikář čerpal zřejmě informace z denního tisku. Také v této fázi se projevuje autorův zájem o lidové tradice a jejich pozvolné mizení a vzrostla i četnost těchto záznamů. Své záznamy nyní kronikář doprovázel ilustracemi, které se objevují poprvé společně se záznamy datovanými k roku 1898. Pozornost věnoval rovněž významným osobnostem soudobého dění. Tato fáze charakterizuje větší část druhého dílu, třetí, čtvrtý a pátý díl.

4.2 Každodennost v Šafránkově kronice

Každodennost 19. století k nám prostřednictvím Šafránkovy *Kroniky různých událostí* promlouvá několika způsoby souvisejícími s vývojovými fázemi, kterými kronika prošla a také s tematickými okruhy, jimž se kronikář věnoval.

[9] Inspirace se ovšem projevovala velmi obecně, spíše tematicky.

Nejzřetelněji vystupují oblasti každodenního života v líčení událostí v rodině. Seznamujeme se tak s některými okolnostmi vzdělávání v 19. století, včetně vzdělávání dívčího. Vyprávění umožňuje sledovat přípravu na budoucí povolání či provozování řemesla. Osudy dcer nám poskytují zajímavou sondu do života žen ve sledovaném období. Dozvídáme se rovněž více o spolkové činnosti či využití volného času.

Příspěvky k poznání každodennosti přináší také kronikářské záznamy sledující významné události v průběhu roku. Přínosné jsou pro nás v tomto ohledu právě příspěvky týkající se událostí v Hořicích. Z těchto záznamů získáváme obecnější povědomí o podobě svátečního dne, o činnosti spolků či rozvoji školství ve městě. Tyto záznamy nám rovněž svou skladbou naznačují, která témata byla kronikáři blízká a upoutala jeho zájem. V komparaci s informacemi rodinné povahy se nám rýsuje jasná souvislost mezi jeho životní poutí a tématy, jimž se věnoval.

Poslední sférou, z níž lze čerpat informace, jsou kronikářovy návraty do 40. let. Také ve skladbě vzpomínek se výše zmíněné okruhy zájmu odrážejí. Jsou přínosné zejména pro studium festivit, přinášejí ovšem také informace o podobě vyučování ve 40. letech či o mizejících řemeslech. Šafránek rovněž poodhalil některé aspekty fungování cechovních organizací či podobu obydlí.

5. VZDĚLÁNÍ

Podobu vzdělávání v našich zemích ovlivňoval po více než dvě třetiny 19. století Všeobecný školní řád vydaný Marií Terezií na konci roku 1774. Reforma plošně zavedla všeobecnou vzdělávací povinnost pro děti od šesti do dvanácti let bez rozdílu pohlaví[10] (*Vališová – Kasíková a kol. 2007*, 70). V jejím důsledku vznikaly nové vzdělávací instituce. K nejrozšířenějším patřily **školy triviální** zřizované při farách menších měst a na venkově. V jedné až dvou třídách se žáci učili čtení, psaní, počítání – tedy takzvanému triviu (*Machačová – Matějček 2005*, 142). Ve městech obvodních a okresních vznikaly **školy hlavní** se třemi třídami. Výuka byla oproti školám triviálním rozšířena o náboženství, základy latiny, základy dějepisu a zeměpisu, kreslení a dokonce i zeměměřičství. Příkladem těmto školám stála škola normální, která s sebou vedle normativní funkce nesla rovněž úkol dbát na vzdělání budoucích učitelů. **Normální škola** s působností pro české země byla založena roku 1775 v Praze (*Kasper – Kasperová 2008*, 85 – 86; *Vališová – Kasíková a kol.2007*, 70).

Hlavním jazykem českých škol se měla stát na dlouhá léta němčina – úřední jazyk sjednocující celou monarchii. Školy triviální mohly vyučovat v jazyce mateřském, užívána byla čeština i němčina. Rovněž v první třídě školy hlavní mohlo vyučování probíhat v mateřském jazyce, vyšší stupně, školy normální a střední školy vyučovaly výhradně v němčině (*Kasper – Kasperová 2008*, 87).

Rozsáhlejších změn se školství dočkalo až roku 1869[11] přijetím **Hasnerova zákona** s platností pro školní rok 1870/1871. Zákon o dva roky prodloužil povinnou školní docházku. Přinesl rovněž zrovnoprávnění češtiny a němčiny na našem území (*Kasper – Kasperová 2008*, 97).

Školy se v důsledku reformy nově dělily na obecné a měšťanské, které obě mohly být osmileté, případně mohla tříletá škola měšťanská navazovat na pětiletou školu obecnou. Tento systém přetrval po zbytek 19. století (*Vališová – Kasíková a kol. 2007*, 70*; Kasper – Kasperová 2008*, 97).

[10] Šestiletou školní docházku bylo možno absolvovat i formou domácí výuky, kterou volili lépe finančně postavení rodiče ze strachu z nakažlivých chorob a negativních dopadů na mravy svých ratolestí (*Kasper – Kasperová 2008*, 85; *Lenderová – Jiránek – Macková 2009*, 200).
[11] Úprava z roku 1848 se týkala pouze středních škol. (*Kasper – Kasperová 2008*, 95).

5.1 Škola ve 40. letech

Ve vzpomínkách kronikář přibližuje způsob vzdělávání v Hořicích a jejich okolí. O vyučování na „*Tenkráte nebyli ještě žádné školní budovi povesnicich jako dnes a tak chodíval učitel povsi vestaveni dítky učít a sám ostával vněkteré chalupě…*“ (*Šafránek 1894 – 1900,* 124). Na jiném místě F. Šafránek uvádí „*původně viučoval člověk který koliv jen diž se lýšil od prostého sedláka a jen trochu uměl psát a čist*“ (*Šafránek 1894 – 1900, 453*). Text dále pokračuje: „*Dosti bylo starých vojinů običejné kaprálu že zastával ůčitelu a vyučovalo se vevsi po stavenich jednou tady podruhé zas jinde později pak zastávali mýsto učitele nedostudovaný mladici, později pak byli děti zvesnic přikázany donést třeba i vzdálených jako do horic za mého chodění doškoli chodíli z milovic, bašnic dobrých vod ostrova, třemešous a[???] vzimě je vozily občane každy jednou dětí bylo sice málo prota také i třiď*“ (*Šafránek 1894 – 1900*, 454).

Větší pozornost však přirozeně věnuje kronikář škole hořické. „*První škola*[12] *která v hořicich byla jest jak na obrázku vidět kdy byla stvěna také se nevý ale pravdě podobno jest že již ve stoleti 16 tem asi stála původné prý byla husická stála ukostela mezi křižem a špitálem čelem k rádnici kde dnes jest maličky park* […]“ (*Šafránek 1900 - 1904*, 103; *Obr. 4*). Škola, kterou F. Šafránek popisuje, byla situována severně od kostela Narození Panny Marie. Písemné prameny dokládají založení školy k roku 1699 hraběnkou Strozziovou. Národopisný sborník okresu Hořického klade vznik této školy na základě tvrzení pamětníků již do poloviny 15. století[13] (*Valenta 1895*, 320). Odtud zřejmě pramení představa o dřívějším vzniku školy[14]. Budova přestala sloužit svému účelu údajně v roce 1830, což potvrzuje více zdrojů. Již v roce 1820 však byla zřízena další třída v městských kasárnách (*Klika. – Pour 1954*, 30; *Valenta 1895*, 320; *Tomíčková 2008*, 172). Kronikář tento přesun klade do období okolo roku 1825. O zániku staré školy a přesunu do kasáren Šafránek zapsal: „*když škola tato způstla nemohlo se vni viučovat již asi vletech 25tých zřidili se školni světnice dvě v kasárnách*“ (*Šafránek 1900 - 1904*, 103). V předchozím svazku nalezneme v krátké zmínce trochu podrobnější informaci o využití budovy kasáren: „*první dvě světnice bývala školou neb*

[12] Nejstarší zmínka o škole v Hořicích pochází z textu datovaného k roku 1391 a je na dlouhá staletí jedinou zmínkou. Absence písemných pramenů bývá kladena zejména do souvislostí s častými požáry Dle analogií z dalších měst lze předpokládat úzké sepětí s kostelem a farou (*Tomíčková 2008, 171*).
[13] Na fasádě budovy se údajně nacházel letopočet s nečitelnou poslední číslicí 145… (*Valenta 1895*, 320).
[14] F. Šafránek pravděpodobně z Národopisného sborníku překreslil ilustrace staré školy, obecního domu i podobu tamní třídy. Text sborníku ovšem neopisoval, sloužil mu spíše jako inspirace (*Valenta 1895*, 321, 327, 329).

nebylo než asi 80[15] *děti všech to bylo vletech 30 tich zatěmito byli dvě světnice pro městské chudé chudobynec…*“ (*Šafránek 1894 – 1900*, 175). Dle Národopisného sborníku souběžně s výukou v kasárnách probíhala také výuka v nedalekém obecním domě[16]. Sem se později přesunula veškerá výuka. Dle Šafránka se tak stalo z důvodů kapacitních v polovině 30. let: „*za doby mého 5ti leti byla škola v kasárnách*“ (*Šafránek 1894 - 1900*, 454; *Šafránek 1900 - 1904*, 103). V druhé polovině 30 let již probíhalo vyučování dle Šafránkova tvrzení výhradně v obecním. Využit byl nově také prostor, který do roku 1835 sloužil jako hospoda (*Šafránek 1894 - 1900*, 454).

Je zjevné, že většinu z výše uvedených informace Šafránek vyslechl od pamětníků. Jeho informátory mohli být rodiče i starší sourozenci.

5.2 Školní roky Františka Šafránka

Školu začal František Šafránek navštěvovat ve věku šesti let, jak bylo zvykem. Vezmeme-li v potaz datum jeho narození, dostaneme se s nejvyšší pravděpodobností ke školnímu roku 1837/1838 (*Šafránek 1867 – 1895*, 11). Triviální škola v obecním domě byla dvoutřídní: *„škola 1. Zv: elementarka tam sme chodili na prkínku přibitou abecedu a nani kohoutek malován*[17] *i později se slabikářem sem tam chodil*[18] *viši škola byla v prv: patře to se říkalo dole v malé škole a nahoře velká škola tam bydlel p Učitel Vopršálek a p.Učitel Horák*“ (*Šafránek 1894 - 1900*, 165). Podobu vyučovacích prostor zachytil kronikář nejen v popisu, ale také na jedné ze svých kreseb (*Obr. 5, Obr. 6*): „*do zadu byl maly pokojik kde bydlel učí: pomocnik nejdéle p Uč: Horák. Přízemí vzadu byla též školní světnice kam se chodilo s písmenou a slabikářem kněh sme tenkrát mnoho neměli Jak obrázek zde předkládán jest věrně podan byla to veliká chudička třida stará velíka pec chlebová na straně vrohu jak vidět bylo bednění“* (*Šafránek 1900 - 1904*, 100). *„Prkená stěna asi jako komora která nám malým žáčkům byla pravým postrachem nebo mezi dětmi byla nevivrátitelná báchorka že tam straši konská noha*

[15] Dle nařízení představovalo 80 žáků počet stanovený na jednoho učitele (*Šafránek, J. 1913*, 223).
[16] Podobné informace uvádí B. Klika, který pravděpodobně ve svém textu vycházel ze sdělení pamětní pamětníků. Tyto vzpomínky však zapsal kolem roku 1906 a nelze tedy vyloučit ovlivnění informacemi v Národopisném sborníku (*Klika – Pour 1954*, 30*; Valenta 1895*, 320).
[17] K podobě učební pomůcky Šafránek na jiném místě poznamenává: „*abecedu přibitou na prkénko aby ji brzi nerozthal*“. (*Šafránek 1894 - 1900*, 35).
[18] Dle Všeobecného školního řádu měl mít každý žák k dispozici jeden slabikář. Pokud to situace neumožňovala, postačoval jeden slabikář do trojice (*Kasper – Kasperová 2008*, 87).

a byvalo stím mnoho křiku a pláče a mrzutosti kdiž někteří rozpustily kluci některé ditě tam zavřeli za nepřitomnosti p Učitele a ditě mohlo mit smrt stoho co si počínalo pak stoho povstali tresti a tak to bylo až dokonce tam viučováni" (*Šafránek 1900 – 1904*, 101).

Výuka, nebo alespoň její část totiž dle kronikářových slov probíhala v němčině[19]: „*ještě sme se musely učit německé předměty[…]*" (*Šafránek 1894 – 1900*, 454). Triviální školy, jak již bylo připomenuto výše, směly vyučovat v jazyce mateřském – tedy v češtině (*Kasper – Kasperová 2008*, 88*; Lenderová – Jiránek – Macková 2009*, 202). Běžnou byla výuka v němčině na školách hlavních, na tu se však hořická triviální škola zřizovaná farou přeměnila až roku 1857 (*Valenta 1895*, 320). Situaci může z části vysvětlit složení vyučujících. Dozvídáme se, že nadřízený pana učitele Horáka byl „*[…] p Vopršálek byl ještě půl němce u jeho p Uplná Němka"* (*Šafránek 1894 - 1900*, 455).

Kronikář rovněž naráží na komplikovanou finanční situaci učitelů: *[…]byla to byda jak pro: žáky tak pro učitele který sám ty groše šajnové musel od žáku vibyrati jako sobotáles."* V té době si učitelé chodili přivydělávat[20] na koledu či k muzice, jak uvádí v následujícím textu. „*Proto také kantoři chodili hrát s muzikanty dohospod k muzikám v Hořicích byl poslední pan Učitel Josef Horak[21] který chodil dohospod hrát a na 1 maje poulicich a ktomú sem já chodil*" (*Šafránek 1894 - 1900*, 454).

F. Šafránek navštěvoval triviální školu až do roku 1843, následně nastoupil do učení, jak uvidíme v další kapitole (*Šafránek 1894 - 1900*, 454).

---

[19] Němčina ve vyučování triviálních škol se stala terčem kritiky ve vlastenecky orientovaných kruzích. Na problém poukazovala například Matice česká již na počátku 30. let 19. století (*Tieftrunk 1881*, 42). Dle literatury se mohli českojazyčné i německojazyčné školy potýkat s obdobným problémem nedostatečných jazykových schopností učitele. M. Hroch upozorňuje, že zejména v prvních desetiletích 19. století se budoucí učitelé vzdělávali na hlavních školách, kde se vyučovalo výhradně německy. Znalosti spisovné češtiny pak byly mnohdy nevalné. Tento jev bylo možné sledovat v centrech i okrajových oblastech (*Hroch 1999*, 133 – 134). S opačným tvrzením přichází M. Lenderová. Dle jejího názoru jazykové schopnosti mnoha učitelů požadavku vyučovat v německém jazyce nedostály (*Lenderová – Jiránek – Macková 2009*, 202). Pravděpodobná je koexistence obou jevů. Zcela kriticky a v duchu výše uvedeného se k této jazykové rozdvojenosti vyjádřil syn Františka Palackého Jan: „*Lidé se naučí něco německy právě tolik, aby zapomněli česky, ale zase ne tolik, aby se mohli německy skutečně vzdělávat*" (*Palacký 1860, 63; citováno dle Urban 1983*, 38).

[20] O možnostech přivýdělku a tvrdém učitelském údělu píše například Věnceslav Metelka, svého času podučitel v Pasekách nad Jizerou (*Metelka 1982*, 51). Na venkově se zřejmě neuspokojivá situace udržela poměrně dlouho. Obdobnou situaci v polovině 60. let popsal J. Hencl (*1932*, 13).

[21] Učitel Josef Horák se roku 1856 ujal funkce městského kronikáře a z Janderovy nadace čerpal jako přivýdělek k platu učitele 220 zlatých ročně (*Tomíčková 2006*, 27-28).

5.3 Vzdělání dcer

Odraz proměn školní docházky ve druhé polovině 19. století a rovněž specifika vzdělávání dívek přibližuje kronikář prostřednictvím vyprávění o záměrech a úsilí, které vkládal do vzdělání svých tří dcer. Dívky již nenavštěvovaly farní školu v obecním domě, jak to činil jejich otec. Roku 1845 byla postavena nová školní budova ve Farské ulici. Rozšíření na čtyřtřídní školu se dočkala v roce následujícím. V roce 1857 se stala školou hlavní. Roku 1865 došlo k rozdělení školy na dívčí a chlapeckou část. Ze školy hlavní se na přelomu 60. a 70. let stala v důsledku Hasnerovy reformy škola obecná (*Tomíčková 2008*, 172 – 173).

Emílie a Anna zahájily dle otcova tvrzení školní docházku již ve věku pěti let[22]. O své dceři Emílii kronikář napsal: „*dosáhnuvši rok 5 teho počala doškoly chodit ač ji ještě nepatřilo*“[23]. Emílie narozená 11. prosince 1859 mohla započít docházku ve školním roce 1865/1866. Šesti let by tak dosáhla až v prosinci. Kronikář dále uvádí, že Emílie „*prošla několik tříd dívčích*“, což souvisí s rozdělením školy na dívčí a chlapeckou část roku 1865, viz výše (*Šafránek 1867 – 1895*, 216). Větším překvapením je zahájení školní docházky ve věku pěti let u Anny, která dovršila pátý rok 2. září 1866. V případě, že by školu navštěvovala již ve věku pěti, přicházel by v úvahu jejího nástupu školní rok 1866/1867 (*Šafránek 1867 – 1895*, 218).

Z vyučovacích předmětů zmiňuje kronikář u Emílie i Anny pouze ruční práce[24]. O Emílii zaznamenal: „*později vždy poškole dopracovního sálu kde se drobným ženským ručním prácím učila*“. Také Anna se během navštěvování dívčí školy učila „*všelikým drobným pracím*“. Právě toto odvětví mohlo být, vzhledem k řemeslu krejčího, kronikáři velmi blízké a budoucnost sester se měla odvíjet právě tímto směrem, jak si ukážeme později (*Šafránek 1867 – 1895*, 216 – 218).

F. Šafránek se blíže nevyjadřuje k délce období, po které obě dívky hořickou školu navštěvovaly. Vezmeme-li v potaz data narození[25], věk při nástupu do školy a od něj výše odvozené školní roky zahájení docházky, zjistíme, že délku školní docházky

[22] Nástup do školy před dosažením šestého roku nebylo pravděpodobně zcela ojedinělé. Podobnou situaci zažil v dětském věku také J. Hencl (*1932*, 15).
[23] Otcova slova záměrně poukazují na výjimečnost dcer a vylučují pochyby nad omylem v zápisu (*Šafránek 1867 – 1895*, 216).
[24] Výuka ručních prací byla vnímána jako důležitá a výhradní součást dívčího vzdělání již od mladšího školního věku (*Lenderová a kol. 2010, 89 – 90; Lenderová 2004*, 379). Například Věnceslava Lužická zmiňuje v úvodu své přednášky O vývoji ženských prací ručních: „*Ženské práce ruční jsou znakem ženskosti a láska k nim je ženě již vrozena*.“ (*Lužická 1889*, 5).
[25] Emílie se narodila v první polovině prosince 1859. Anna se narodila na začátku září 1861.

obou dívek pravděpodobně ovlivnila Hasnerova reforma[26] platná od školního roku 1870/1871[27] Hasnerova reforma oficiálně prodloužila školní vzdělávací povinnost o dva roky, většina dětí tak měla školní lavice opustit teprve ve věku 14 let (např. *Lenderová – Kopičková – Burešová – Maur 2010*, 95). V souvislosti s popsanými změnami upoutají pozornost další kroky, které pro vzdělání svých dcer F. Šafránek podnikal. Ve věku jedenácti let začala Emílie navštěvovat židovskou školu, kterou měla navštěvovat do dvanácti let. Emílie měla „*poté*" nastoupit do „*ústavu slečny Zafoukovy*". Netušíme pochopitelně, jak velký byl časový úsek mezi nástupem do zmíněného „ústavu", víme však, že Emílii v té době zbýval minimálně jeden rok do ukončení vzdělávací povinnosti. Zůstává otázkou, zda Emílie nejprve dochodila obecnou školu a poté pokračovala v ústavu slečny Zafoukovy, nebo je navštěvovala souběžně. Povinnou docházku mohla nicméně také dokončit soukromě[28]. Podobná situace mohla nastat také u mladší Anny.

Zajímavé je, že Šafránek ve svém komentáři k nové školské reformě prodloužení docházky jako změnu vůbec nereflektuje. V zápisu o proměnách podmínek vyučení Šafránek zároveň zmiňuje jako klíčový pro prodloužení školní docházky rok 1883[29] (*Šafránek 1867 – 1895*, 153; *Šafránek 1900 - 1904*, 250).

O školní docházce nejmladší z dcer Františky toho z kroniky víme nejméně. Do školy docházela od šesti let, zřejmě od školního roku 1869/1870 Pozdější dokumenty dokládají ukončení vzdělávání na hořické obecné škole roku 1877. Poté se měla dívka vzdělávat soukromě (*Státní ženský ústav učitelský 1884 – 1885*, fol. 276). Můžeme předpokládat, že se otec snažil Františce rozšířit obzory podobně jako jejím sestrám.

---

[26] Školský zákon z 14. května 1868 navazující na Říšský zákon z 28. května 1868. Reforma měla zajistit rovnoprávnost v přístupu dětí k základnímu vzdělání (*Lenderová a kol. 2010*, 95). Šafránek na stránkách věnovaných událostem roku 1870 komentuje rovněž zmíněný zákon. Píše „*[…] ke konci tohoto roku vstoupil doživotu zákon školni podle kterého se obcím Školy odjimaji a přechazeji do řízeni vládního vláda si sama voly a dosazuje Učitele. tež plat berou od bernich Uřadu však vybyráni sobotáles ponechaly obcím […]"*. Šafránek upozorňuje také na zvýšení poplatků, jejichž původní výše činila *„ze třech ditek obci 6 zl a par krejcaru[…]*". *„nini však z jednoho dítka se plati […] 5 zl 20 kr a ještě ze všech dani ze zlatého 10 kr přirážky ktomu*" Právě zdražení vzdělání považuje kronikář za příčinu negativních reakcí mezi lidmi. Reformě přisuzoval také snahu zavádět němčinu na školách (*Šafránek 1867 – 1895*, 153).

[27] V případě, že je odhad nástupu Emílie do školy správný, navštěvovala by dle původního školského zákona vyučování šestým a tedy posledním rokem. Anna by tou dobou teoreticky docházela do školy pátým rokem.

[28] Možnou variantou u Emílie je i dřívější nástup do školy, tedy v průběhu školního roku 1864/1865. V tom případě by mohla dívka školu ukončit dříve, než reforma vstoupila v platnost.

[29] Jedná se však o rok, kdy vstoupila v platnost novela, která působnost Hasnerovy reformy oslabila a pět umožnila četné úlevy (*Lenderová – Jiránek – Macková 2009*, 201).

Z kronikářova vyprávění je rovněž patrné, jakou důležitost přisuzovali v rodině výuce jazyků. Přestože se ve škole mělo dle dostupných pramenů vyučovat také německému jazyku[30] (*Tomíčková 2008*, 173), hledal F. Šafránek i jiné cesty jak u svých dcer rozvoj jazykových schopností podpořit. „*když byla [Emýlie] 11te roku stará dal [jsem ji]do Izraelické[31] školy by se nemcině jak vřeči psaní a počtech naučila kdež až do 12teho roku setrvala školneho sem zaní dal 24 zl […]*“ (*Šafránek 1867 – 1895*, 216). Další možností využívanou k zdokonalení znalostí německého jazyka byl „*handl*“[32]. Dočítáme se o něm toto: *„též moje přáni bylo aby i ona [Anna] německé řeči se naučila tedy jsem jel domestu Vrchláby abych ji mýsto na handl vynašel což se také podařilo a zatyden jsem ji tam odstehoval a nemecky děvče zase knám a za kratky čas jsem toho lytoval neb stim nemeckým dítětem jsme mnoho vystaly amnoho peněz sni též utratily nebo nemec je vždy prosebe chytrý jeho dite musy byt jako na krmnice a dobry zato však český díte musý jíst málo a tůze špatny a tak to nedělalo dobrotu a po třičtvrti roce jsme zase naše deti spět vymenily“* (*Šafránek 1867 – 1895*, 218). Nejmladší Františka, která od raného věku trpěla blíže nespecifikovaným postižením dolních končetin, se rovněž učila německy „*tuto učíme doma vnemecké řeči abych ji nemusel do némec dat*“ (*Šafránek 1867 – 1895*, 218 – 219).

Jak již bylo naznačeno, Emílie začala navštěvovat „*ústav slečny Zafoukovy*“ „*kde se též nemecky mluvilo a všelyké práce ženské vyučovalo a přítom všem řeč*

---

[30] Zajímavým rozporem ovšem je, že ve spojitosti s němčinou na obecné škole reagoval kronikář spíše negativně. Šafránek tak mohl od školy očekávat především vštípení národních hodnot. O možnostech zlepšování jazykových dovedností měl vlastní představu (*Šafránek 1867 – 1895*, 216 – 218, 153).

[31] Návštěvu židovské školy jakožto možnost získat vzdělání nad rámec školy obecné, zmiňuje ve svých pamětech hořická rodačka a Šafránkova současnice, spisovatelka Věnceslava Lužická vlastním jménem Anna Srbová. Sama, jak později píše, ji jako vhodnou volbu nevnímala: „*Do židovské školy, kam mnoho křesťanských dětí chodilo k vůli němčině i vzdělání vyššímu než poskytovala škola obecná, jsem jít nechtěla, a také by mne byli rodiče tam nedali, ne snad kvůli vyznání jejich víry, ale že se na tu školu pohlíželo jako na odnárodňovací v té době.*“ (*Lužická 1929*, 142). Je pravděpodobné, že Lužická zde píše o téže židovské škole, do které František Šafránek poslal svou prvorozenou Emílii. Zajímavým postřehem je, že rodina Lužické považovala tuto školu za „*odnárodňovací*“ zatímco vlastenecky smýšlející Šafránek tento faktor opomíjí. Roli zde mohlo sehrát rozdílné sociální prostředí. Nelze také vyloučit, že Lužická takto interpretuje zpětně. Dodejme ještě, že sama autorka pro zdokonalení v němčině navštěvovala Broumovskou „*Normalhauptchule*“ (*Lužická 1929*, 138). Činnost hořické židovské školy byla dle Šafránka ukončena v červenci 1898: „*konečně se usnesli v obci Židovské že jich škola mnoho stoji a ještě že mají protuto německou školu nepřátele a tedy ji zavřeli a jejich děti posílaji na školi katolické měštanské…*“. (*Šafránek 1894 – 1900*, 297). A. Pařík uvádí židovskou školu v Hořicích ve výčtu nejnavštěvovanějších navštěvovaných židovských škol v Čechách. O přítomnosti žáků z křesťanských rodin se však ve své stati nezmiňuje (*Pařík 2004*, 356).

[32] Děti pokračovaly ve školní docházce v místě, kam byly v rámci handlu odeslány (*Lenderová 1999*, 62). Nad handlem jako možností vzdělávání a výchovy dívek se, jak uvádí M. Lenderová, pohoršovala „*česká vlastenecká publicistika*“ (*1999*, 62). Nutno podotknout, že nižší sociální vrstvy zřejmě mnoho možností volby neměly.

francouskou se učila a přitom všem velmy skvely pokrok učinila mýmo toho všeho dal jsem ji viučovat klavýr neb fortépiano to trvalo po tří roky“ (*Šafránek 1867 – 1895*, 217 – 218). Více informací o vzdělávací a výchovné činnosti slečny Zafoukové nemáme, je však pravděpodobné, že vedla soukromý[33] dívčí ústav. Kronikářem popsaná náplň výuky zjevně odpovídá soudobé nabídce, jež soukromé ústavy děvčatům poskytovaly[34] (*Lenderová 1999*, 56-57, *Gebauerová 1926*, 21).

Z kroniky víme, že starší Emílie navštěvovala dle textu ústav okolo tří let, Anna v tomto ústavu setrvala dva roky. Po uplynutí této doby dívky absolvovaly výuku šití košil a „*štýkování*“[35] (*Šafránek 1867 – 1895*, 217, 218).

Jako vrchol vzdělání dcer viděl F. Šafránek schopnost „*zhotovovat ženské oděvy*“. Emílie odešla do učení ve věku šestnácti let. „*Zatou přičinou jsem ji vypravyl vroku 1875 dovydně*[36] *která výprava mne okolo 150 ti zl stála tam přišla na tři mesíce do učení kekrejčímu který ji pouze zatu práci vyučil a však její byt a zdrava prádlo zakteré jsem musel každý mesíc 10 zl zaplatit mé vlastní sestře která jest tam vdaná povyučení mesíc byla bez práce tedy zase 10 zl zaplatit a dale již si tolik vydělala co spotřebovala ač ješte mnohé šaty botky a jiné veci se ji poslaly a to jest právě nazačátek roku 1877. Co se ješte dále stane to se ješte nevý.*“ (*Šafránek 1867 – 1895*, 217). Připomeňme, že vyučení chlapce trvalo v té době minimálně tři roky a pro založení živnosti byla vyžadována další praxe (*Vošáhlíková 1996*,49; *Jiránek 2003; Klika – Pour 1954*). Také Annu čekala v roce 1877 výuka šití ženských oděvů (*Šafránek 1867 – 1895*, 218).

Vzdělání Emílie a Anny doplňovaly hodiny hry na „*klavýr neb fortépiano*“[37] (*Šafránek 1867 – 1895*, 217, 218). Na jiné stránce kroniky se dozvídáme, že Františka ovládala v dospělosti dokonce tři strunné nástroje kytaru[38], housle a citeru[39]. (*Šafránek 1867 - 1895*, 466) Podrobnosti výuky na hudební nástroje neznáme. Možnosti ve městě

---

[33] O rozšířené soukromé výuce dívek v Hořicích již v první polovině 19. století píše Věnceslava Lužická (*Lužická 1929*, 98 - 100).

[34] Soukromou výuku ručních prací v kombinaci s francouzským jazykem popisuje například Marie Gebauerová (*1926*, 21).

[35] Myšleno bylo zřejmě štrikování, tedy pletení.

[36] Vyučení ve Vídni bylo považováno za prestižní (*Jiránek 2003*, 129). Rodina zde navíc měla příbuzné – Šafránkova sestra. (*Šafránek 1867 – 1895*, 217).

[37] O výuce hry na klavír v 19. století například Jarmila Gabrielová (*2004*).

[38] V. Lužická vzpomínala, jak jí jako mladou dívku s hrou na kytaru seznamoval pan učitel Horák. (*1929*, 144 – 145).

[39] Připomeňme, že obraz dívky cvičící na „*fortepiáno*“ používá Šafránek při kritice venkovského lidu, který se nechová, jak mu přísluší – nechce nadále figurovat v roli nositele tradic a snaží se přiblížit hodnotám městského obyvatelstva (*Šafránek 1867 – 1895*, 371).

však nepopiratelně byly. Připomeňme například, že roku 1866 nastoupil na místo učitele v hořické dívčí škole skladatel Jan Malát, známý mimo jiné svými příručkami pro hru na různé hudební nástroje, který v Hořicích setrval téměř 10 let (*Gabrielová 2004*, 423; *Černušák – Štědroň – Nováček 1965*, 33).

Jak kronika ukazuje na následujících stranách, s rokem 1877 příprava dívek na budoucí povolání zdaleka nekončila. Roku 1879 odjela Emílie do Drážďan[40]. V doprovodu svého otce jeli nejprve přes Prahu, kde přenocovali u kronikářova přítele. V Drážďanech F. Šafránek dceru ubytoval „*ujedné paní*" a druhý den ji nechal zapsat na „*Akademíi proviučování ve stříhů*" (*Šafránek 1867 – 1895*, 264). F. Šafránek předpokládal, že po skončení kurzu se dcera vrátí zpět do rodného města, kde si založí živnost. Emílie však byla doporučena jako „*střihačka*" do dílny v holandském Entschende. Zmíněná zkušenost otevřela novou etapu v dívčině životě a později ovlivnila také další osudy rodiny.

Vraťme se nyní k nejmladší dceři Františce, o jejímž osudu jsme se dosud dozvěděli nejméně. V zápisu datovaném k roku 1884[41] se dočítáme o Františčině volbě profesní dráhy industriální učitelky. Kronikář zde zdůrazňuje potřebu zajištění dceřiny budoucnosti. Františka si zvolila jednoroční kurz pro industriální učitelky[42] pod záštitou C. k. českého ústavu ku vzdělání učitelek v Praze (*Státní ženský ústav učitelský 1884 – 1885*, fol. 276). Záměr ročního studia v Praze představoval pro rodinu velkou finanční zátěž. „*Nýni však byla otázka o kůd nato vziti tak značnou částku peněz a nezbylo tedy nic než si je vypujčiti v té naději že až bude zaopatřná že je zase spět spláceti bude*" (*Šafránek 1867 – 1895*, 359). F. Šafránek vypočítal jako nejnutnější náklady na 10 měsíců[43] částku 230 zlatých. Peníze si kronikář nakonec vypůjčil v Jičínské spořitelně. „*Nýni sem zaopatřil potřebné listiny na c.k. ůstav pro vihování učitelek*[44] *a čas ten uplinul jako voda a ona se dobře učila nebo vynikala nevšedními vlohami…*" (*Šafránek 1867 – 1895*, 360). Z vysvědčení uloženého v Archivu hlavního města Prahy se dozvídáme, že v době navštěvování kurzu přebývala Františka v Konviktské ulici čp. 262. Šafránek prospěch dcery vychvaloval a zmíněné vysvědčení skutečně dokládá,

[40] Připomeňme, že v roce 1856 sám F. Šafránek odcestoval do Drážďan s cílem rozšířit znalosti střihu oděvů (*Šafránek 1867 – 1895*, 27).
[41] V té době již bylo Františce 20 let (*Šafránek 1867 – 1895*, 359).
[42] Přestože v té době již mohla žena působit též jako učitelka literních předmětů (*Lenderová 1999*, 64), pro rodinu byla tato možnost zřejmě finančně nedostupná.
[43] Délka industriálního kurzu byla vyměřena na jeden školní rok (*Šafránek 1867 – 1895*, 360).
[44] Industriální kurzy pro učitelky ručních prací při C. k. českém ústavu ku vzdělání učitelek v Praze zahájily výuku ve školním roce 1874/1875 (*Damová 2015*, II). Jednoletý kurz pro přípravu učitelek ručních prací byl od roku 1873 dostupný také v Brně (*Vodička 2016*).

že patřila k úspěšnějším frekventantkám. V červenci 1885 Františka úspěšně složila závěrečnou zkoušku. (*Šafránek 1867 – 1895*, 360). Získala tak kvalifikaci pro „*industrialni viučovaní*“[45] na škole obecné a měšťanské[46] (*Šafránek 1867 – 1895*, 361).

Z Šafránkova popisu kroků při vzdělávání dcer zřetelně vystupuje dominantní úloha rodičů, zejména otce, při směřování dětí k budoucímu povolání. Kronikář velmi často užíval osobní zájmeno já, zřídka se setkáme s formou „my“, kterým by v textu kroniky do rozhodování zapojoval také svou manželku. Pozorovaný jev koresponduje s dobovými tendencemi[47]. Matčina úloha spočívala ve výchově a péči o děti, zatímco starost o vzdělání náležela otci[48] (*Machačová 2003*, 63).

Při volbě budoucího povolání tedy více než na přání dítěte záleželo na rozhodnutí rodiče. Je přirozené, že volba se ubírala směrem, který byl rodičům nejbližší. Řemeslo se tradičně dědilo z otce na syna (*Jiránek 2003*, 127). Syn Jaroslav však zemřel v kojeneckém věku a F. Šafránek tedy investoval značné úsilí do výchovy a vzdělání dcer. Ve volbě povolání dívek hrála svou úlohu jistě také skutečnost, že ruční práce zahrnující také výrobu oděvů, byly vnímány jako velmi vhodná činnost pro ženu (*Lenderová 2001, 186 - 187; Lužická 1889, 5; Bahenská 2005*, 104). Volbu samozřejmě limitovaly také finanční možnosti rodiny.

Přestože nevíme, jakým způsobem probíhala výuka v ústavu slečny Zafoukovy, či v židovské škole, z uvedených skutečností vyplývá, že F. Šafránek své dcery podporoval v získávání nových znalostí a dovedností, později i v získávání kvalifikace pro budoucí povolání. Usiloval o prodloužení vzdělání svých dcer nad rámec povinné školní docházky. Jeho úsilí mělo na dcery pozitivní dopad. Dívky

[45] Ruční práce a nauka o domácím hospodářství (*Státní ženský ústav učitelský 1884 – 1885*, fol. 276).
[46] S profesí učitelky se pojil celibát. Vdané učitelky pozbyly sňatkem práva vykonávat své povolání až do roku 1919. Kdy nařízení zrušilo Národní shromáždění československé republiky (*Lenderová 2004*, 3; *Lenderová – Jiránek – Macková 2009*, 208; *Damová 2015*, II).
[47] Šafránkova současnice Věnceslava Lužická ve svých pamětech komentuje: „*V době mého dětství rozhodovali rodiče, v prvé řadě vždy arci otec, o budoucnosti, o volbě povolání, vůbec o osudu svých dětí, jimž bylo přiřčeno poslouchati a podrobovati se cele. Nebývalo to vždy moudré a rozšafné. Často nutno dětem, aby se podvolily vedení zkušené ruky svých rodičů a poslouchaly jejich rad; ale přečasto ukázalo se, že nebyli tak prozíraví rodiče, aby byli zabezpečili štěstí svých dětí přísnou a pánovitou vládou svou. Rozhodovali o povolání dítěte, aniž by se byli tázali, má-li k tomu nadání.*“ (*Lužická 1929*, 33 – 34).
[48] Povinnosti rodičů byly ošetřeny dokonce zákonem. Obecný občanský zákon z roku 1862. Péče o tělo a zdraví dětí přísluší „obzvláště“ péči matky, úlohou otce je „zvláště“ péče o jejich výživu (*Paletová – Krausová – Havelková 2006*, 504).

o zvýšení profesní kvalifikace usilovaly i v následujících letech, jak uvidíme v další kapitole (*Šafránek 1894 – 1900*).

Vysvětlením pro Šafránkovo konání nebyla pouze jeho pokrokovost. Šafránek si zřejmě uvědomoval, že vzhledem k příjmům rodiny je třeba dcerám umožnit ekonomickou soběstačnost. O budoucnosti dívky, o tom, zda se provdá a založí rodinu, rozhodovala mnohdy výše věna. Obstarat věno pro tři dcery z pozice řemeslníka v malém městě nemuselo být lehké[49]. Motivací mohla být pro rodiče také skutečnost, že investice do schopností a dovedností potomků představovala jediný způsob, jak se zajistit na stáří.

Z výše uvedených informací lze usuzovat, že F. Šafránek usiloval ve výchově a vzdělání svých dcer o co nejširší možný rozhled, jaký si ze své pozice dokázal pro dívky představit a jaký byl dcerám schopen poskytnout.

5.4 Škola jako téma v Šafránkově kronice

Vzdělání představovalo pro Šafránka důležité téma. Mimo popis rodinných událostí a vzpomínek na dětství se s tímto tématem setkáváme také v aktuálních kronikářských záznamech.

Šafránek bedlivě sledoval rozvoj hořického školství. Vcelku pravidelně upozorňoval na stavbu nových školních budov, na změny v činnosti škol stávajících či na zakládání nových škol. V této souvislosti obsahuje kronika také líčení průběhu slavností souvisejících s počátky stavby a otevřením nových školních budov (*Záveská 2014,* 45 – 48).

Téma se v kronice objevuje rovněž v národní úrovni. Informace získával opět četbou denního tisku. Bedlivě sledoval činnost Matice české či vývoj tématu českých škol ve Vídni (*Šafránek 1900 – 1904; 1904 – 1907*).

[49] J. Veselý v textu z roku 1881 doslova píše: „*Jen dívky bohaté mají naději vdáti se.*“ (*Veselý 1881*, 11).

6. ŘEMESLO

6. 1 Vyučení

Určujícím obdobím v životě budoucího řemeslníka byla léta učednická. V 19. století představovalo vyučení nejběžnější způsob přípravy chlapců na budoucí povolání (*Lenderová – Jiránek – Macková 2009, 209; Jiránek 2003*, 127) a byl to také osud Františka Šafránka[50]. Několik okolností spojených s konečnou volbou místa vyučení je uvedeno již na prvních stranách kroniky. Autor píše, že projevil přání stát se dámským krejčím, dodává také „*já se nechtel doma učit*". Otec mu tedy domluvil místo k vyučení v Hradci Králové, ne však u dámského krejčího[51]. Mistrem se mu stal pánský krejčí Alois Brabenec. Výběr mnohdy limitovala také ochota mistrů přijímat učně. Zájemců o vyučení na stravu a byt bylo mnoho a tedy i tento faktor mohl sehrát roli při výběru řemesla (*Jiránek 2003*, 129).

Po čtrnácti dnech strávených v Hradci Králové chlapec zatoužil po domově. Tajně opustil dílnu a vydal se zpět domů na voze s hořickými hokyněmi, které se vracely z trhu. Útěk to byl dle popisu dobrodružný „*na přeměsti jsme potkaly počtouni vůz náš forman donej vrazil a urazil mu kolo a postylion spad ted mý ujíždíme k šestarum co mužem a když se náš forman ohlid a vydel za námi člověka běžet tim pručeji jel ale jho nehonil nýbrž mne honil mistr*". Za několik dní vyšla najevo pravda o útěku. Neprodlený návrat, ke kterému královéhradecký mistr vybízel, překazila F. Šafránkovi nemoc. Teprve na začátku roku 1844 nastoupil F. Šafránek znovu do učení, k pánskému krejčímu Josefu Holoušovi v Hořicích (*Šafránek 1867 – 1895*, 13) a setrval zde až do roku 1847 (*Šafránek 1867 – 1895*, 17). S počátkem následujícího roku nastoupil na blíže nespecifikované místo v Nové Pace, jedno z prvních míst v přípravě na samostatnou živnost. Zmíněné zápisky pocházejí z raného období vzniku kroniky.

K tématu učňovských let se kronikář znovu vrací mnohem později v zápisu, jenž datuje k roku 1892. F. Šafránek nás nyní touto obtížnou etapou provází se specifickým zaujetím.

---

[50] V archivních materiálech cechu krejčovského (*Cech krejčích Hořice 1848*) je uloženo vysvědčení z nedělní opakovací školy, které potvrzuje, že Šafránek může obdržeti za vyučenou (*Cech krejčích Hořice 1848*).

[51] Řemeslo se často dědilo z otce na syna. Šafránkův otec byl tkadlec. Tkalcovství bylo chudé řemeslo a tkalci se řadili k chudším vrstvám obyvatelstva, což Šafránek sám potvrzuje na začátku kroniky. Vyučení pánským krejčím tedy mohlo F. Šafránkovi zajistit společenský vzestup. Zároveň otec zvolil řemeslo blízké svému, řemeslo věnující se textilní tvorbě (*Jiránek 2003*, 128; *Machačová 2003*, 64).

„Zde podám jen malý náčrtek učení při řemesle kterém koliv za doby kdy já na učeni přišel roku 1844. Učednik, tak se všeobecně říkalo a on jim také veskůtečností byl. Hošik doučeni šel vždy 12 tím rokem některý také o 11ti letech kdiž rodiče byli tak chudé že nemohli rodínu uživit a škola nebyla nucená zdali chodíl neb nechodíl to bila věc rodíču[52] *takový hoch šel obyčejně na učeni rok zarok*[53] *tojest mýstr ho měl na celou stravu a někdý také i se ša cením a učíl se 4 roky […]* (*Šafránek 1900 – 1904*, 248). Vyučení bylo dostupné i chlapcům z chudých rodin či sirotkům. Vysvědčení o chudobě učně zprostilo většiny nákladů a vyučení se řemeslu přinášelo šanci na zvýšení společenské úrovně (*Jiránek 2003*, 128; *Lenderová – Jiránek – Macková 2009*, 210).

Šafránek v tomto případě neutváří text jako líčení vlastních zážitků, hovoří v obecné rovině. Vychází pravděpodobně z vlastních zkušeností ale také ze zážitků dalších učňů, tovaryšů a mistrů, s nimiž se setkával během svého profesního života. Líčení pokračuje: *[…]takovy učeň sobě vysloužil jednu*" k*apitulaci v pekle a dvě v očisci a kdiž šel poviučení na vandr podle tehdejšího zpusobu tak musel pracovat za stravu a by se teprve něčemu naučil a ještě byl tomu rád[…]"*(*Šafránek 1900 – 1904*, 248).

V popisu běžného dne učedníka, který začínal kolem páté hodiny ranní[54], nefigurovalo pouze řemeslo a mnohdy ho zřejmě bylo poskrovnu *„[…] tehdáž sme chodili kmýstrovi ráno o 5tého ba ještě dříve neb již od 5ti ho tovariši již pracovali a I vletě at vzimně a to již musl učeň mýti zametyno pak všecko co bylo vdomě za potřeby a křemeslu přinest a odnest pochovat neb po kolebat děti pak pomohl dat pařeni kravičce a pozdejí šel s kravičkou na pastvu kdiž k polednímu přišel na nosil v putné na zádech vody co jí za potřeby bylo nato pak vykydal hnuj s chleva od poledne dostal na ruku dítě do tačky za obalen a šel na cour s dítětem tak malo chvýl bylo dené kdy o řemeslo za vadíl mýmo to byl vydán pak mýstrovy tak dělníkům na milost a nemilost pohlavku bylo výce než krajícu a zvláště od dělnictva a tak bylo jako svat Evangelíum na učnoj se odevřelo a na učnuj se zavřelo co bylo nejhoršího to vikonati můsil učeň jako na trakři vozít hnuj na pole pak rozházet z jara okopávat brambory*

[52] Vývoj v prosazování pravidelné školní docházky byl pozvolný, částečné zlepšení nastalo až ve druhé polovině 19. století (*Lenderová – Jiránek – Macková 2009*, 196). Po dosažení dvanáctého roku měly děti, především chlapci, docházet do nedělní opakovací školy. Původně se zákon neomezoval na školní výuku. Vzdělání mohly děti získávat také doma pod podmínkou přezkoušení, které muselo proběhnout dvakrát do roka v hlavní či normální škole (*Lenderová – Jiránek – Macková 2009*, 197).

[53] Totéž co „na stravu a byt"?

[54] Pět hodin ráno byla zřejmě standartní doba pro zahájení dne. V tuto hodinu například dle kroniky probíhalo ohlašování svátečního dne formou střelby či hudbou (*např. Šafránek 1867 – 1895*, 55 – 56; 94; 205).

plejt travu a domu odvest a na večer s kravou na pastvu a tak měl učeň stále co dělat neb tenkrat mel skoro každý remeslník kravičku neb si mohl traví na dělat kde chtěl a past mohl kde chtěl né jako dnes. Vneděli pak zaměstnán umýstra do poledne a odpoledne šel na opakovaci hodínu doškoli pak na cvičení církevní dokostela na to pak ještě k mýstrovi vše oběhat a tak měl málo volného časú a neb dovečera choval děti mýstrovi.“[55] (*Šafránek 1900 - 1904*, 249). Líčení „běžného učňovského dne“ ukazuje šíři povinností, které učeň v domácnosti svého mistra zastával. Pozdější snahy o ochranu učňů naznačují, že podobné zážitky nebyly ojedinělé. Přes zjevnou snahu téma zobecnit je z úryvku cítit rovina osobního zanícení.

Důraz na zkvalitnění přípravy k výkonu řemesla postupně sílil v průběhu druhé poloviny 19. století. První změnu přinesl Živnostenský řád platný od 1. května 1860[56]. Novelizace se dočkal v letech 1883, 1885, 1897 a 1907[57] (*Lenderová – Jiránek – Macková 2009*, 209). „*Tomuto ne blahému stavu učenickému byla učiněná přitrž rok: 1883*[58]*. Vydaným živnostenským zákonem Staré živnostenské „Cechí“ pomýnuli nadobro*[59]*, nastali živnostenská společenstva děti chodili do školi do 14 let*[60] *nuceně pak šel teprve na učení nýni však nesměl mýstr učenika upotřebyt k domácim prácim a kničemů co nesouviselo a neb nenáleželo k řemesl*[61]*u to vše učednici věděli dobře a proto se v pádu takovém mýstrovi a neb paní mýstrový opřel a nedělal co jemu nepatřilo a tim nabyli výce času byti přiřemesle též byli zavedené nucené školi pokračovaci proučně a sice dvakrát týdně v neděli a v pondělí kde viučuji se višimu v zdělání k. př učetnictvý, směnkařstvý kresleni vůbec všemu co do oboru řemeslnictva náleži. Každý učen kreslý to co jeho řemeslo potřebuje krejčí kresli střihy na odev, obuvnik všeliky obůvi zámečnik zámky a jiné: stavitel neb zedník planí a nastiny staveb*

---

[55] Podobné praktiky popisuje ve své stati T. Jiránek (*2003*, 130).

[56] Živnostenský řád vydaný císařským patentem 277 z 20. prosince roku 1859. Řád rovněž rozhodl o zániku cechů (*Lenderová – Jiránek – Macková 2009*, 209).

[57] Zákaz využívání učně k jiným pracím se objevoval ve všech novelách (*Jiránek 2003*, 130).

[58] Jedná se o rok, kdy byl živnostenský řád novelizován (*Lenderová – Jiránek – Macková 2009*, 209).

[59] Zánik cechů klade kronikář do roku 1883 opakovaně, například v druhém díle kroniky v souvislosti s postupným úpadkem slavnosti Božího těla (*Šafránek 1894-1900*, 355). Spíše než kronikářův omyl zde vidíme rozdíl mezi změnou právní a skutečným prosazováním těchto změn v běžném životě. Dodejme jen, že dle dostupné literatury v Hořicích přetrval cech spojených řemesel kamenicko-zednicko-tesařský a pokrývačský až do roku 1884! (*Bařina a kol. 2002*, 110-111). Není tedy překvapením, že si řemeslník aktivní ve společenském životě zaznamená až konečné důsledky a nikoliv datum kdy bylo nařízení vydáno či oficiálně vstoupilo v platnost.

[60] Tuto povinnost zavedenou Hasnerovou reformou s platností pro školní rok 1870/1871 pozměnila pozdější novela z roku 1883, která umožnila v případě potřeby ukončení školní docházky opět ve věku 12 let (*Lenderová – Jiránek – Macková 2009*, 201).

[61] Učňům je věnován oddíl E živnostenského řádu. Na začátku paragrafu 100 „Povinnosti učebního pána.“ stojí: „*Učební pán má pečovati o živnostenské vzdělání učňovo a neodnímati mu potřebného k tomu času a příležitosti zaměstnáváním při jiných pracích*“ (*Bloudek – Groušl – Michek 1948*, 1018).

a vazeb nadomí a tak každý má své práce Následek toho je že jsou nýni učňove dovednější a dbá se nýní nato aby řemeslnictvo bylo vůbec dovedné by spíše čeliti mohlo velké konkurenci továrné vyrobené a tak v letech 1900 a 1902 byli podniknutý učednické výstavi nejprv v Praze pak následovali pořádaní výstav po venkově tak řka ve všech městech venkovských. Sluši podotknouti že od rok 1883. jest zařizeno že dříve než obdrži učeň zaviučenou můsi se prokázati uspolečenstva sněkolika kusi práce svojí rukou zhotovené.[62]“ (*Šafránek 1900 - 1904*, 250).

Již v 60. letech se ozývaly hlasy, které upozorňovaly na nedostatečnou kvalifikaci učňů a volaly po specializovaných školách (*Brabencová 2001*, 238 – 239). Největší rozvoj zaznamenaly Všeobecné pokračovací školy živnostenské v 80. letech 19. století (*Brabencová 2001*, 240 – 241). Zřizování a financování těchto škol spočívalo z větší části na iniciativě obcí, živnostenských spolků (*Brabencová 2001,* 239, 243). Hořická pokračovací škola byla založena roku 1880. Ke zvýšení kvality výuky zde přispěla až reorganizace iniciovaná novelou živnostenského řádu právě roku 1883, na který, byť ne vždy v přesných souvislostech, upozorňuje F. Šafránek (*Tomíčková, 2008*, 178).

Z textu je patrné, že Šafránek problematiku učňů sledoval a orientoval se v jejím vývoji. Chvála, kterou F. Šafránek adresuje učňům a živnostenskému školství konce 19. století, vychází nepochybně z osobního přesvědčení. Sám se totiž o zkvalitnění přípravy učňů aktivně přičinil jako člen výboru pokračovací školy pro učně, kde zastupoval drobné živnostníky (*Šafránek 1867 – 1895*, 377; *Dokoupil 1895*, 338; *Tomíčková 2008*, 274).

6.2 Vandr

Prakticky po celé 19. století představoval vandr součást přípravy na vykonávání řemesla (*Machačová 2003*, 64). V okamžiku, kdy učeň dostal za vyučenou, byl formálně připraven na novou etapu života - vandr. Mladý tovaryš tak získal možnost poznat řemeslo z mnoha stran, dozvědět se, jak k práci přistupují v jiných dílnách než v té, z níž vyšel a seznámit se s novými postupy Zároveň mohl v průběhu svého putování za prací poznat kus světa (*Vošáhlíková 2007*, 42).

[62] Jedná se pravděpodobně o návrat či spíše inspiraci starší cechovní tradicí.

Každý tovaryš na vandru obdržel vandrovní knížku, kterou se prokazoval a do níž mu mistři zaznamenávali dobu, kterou u nich strávil. Knížka sloužila také jako cestovní dokument, který opravňoval tovaryše k volnému pohybu v rámci monarchie. (*Stoklásková 2002*, 346 – 347; *Vošáhlíková 2007*, 45).

Odchod od mistra byl časově omezen, bylo jej třeba hlásit nejméně osm dní předem. Nezbytné bylo rovněž vysvědčení od posledního mistra. Další uplatnění bylo třeba nalézt do uplynutí dvou měsíců (*Stoklásková 2002*, 347, 351).

„Velká síla řemeslnických vandrovních které dosvěta můsely dle tehdejších zákonu, nebo kdo neměl ve své vandrovnické knížce zjištěných plných 6 roku[63] *v cizině práce za psané neobdržel povolení ku provozování samostatné živnosti.“* (*Šafránek 1904 - 1907*, 70) Vandr jako součást přípravy řemeslníků přetrval s příchodem nového živnostenského řádu. V 80. letech díky novelám význam vandru posílil a jeho absolvování bylo i nadále podmínkou založení samostatné živnosti (*Vošáhlíková 1996,* 49; *Vošáhlíková 2007*, 43)[64].

Nyní se podívejme, co nám o vandrovních letech prozradil F. Šafránek v kronice. Převážnou část líčení tvoří výčet míst, která navštívil, přesto se tu a tam naskytne drobná připomínka každodenního života na vandru.

Dobu vandrování kronikář dělí na několik fází. Putování a čas strávený prací u mistrů Šafránek proložil několika návraty domů (*Šafránek 1867 – 1895*, 17-18). První kroky Františka Šafránka směřovaly do Nové Paky, kde pracoval celý rok. S novými zkušenostmi zřejmě mladíkovi přibyla také odvaha. „*Přišel rok 1849 vzbudila se ve mne touha bych se dále dosvěta poohnýdnul něco skusil a něčemu se přiučil tedy 6teho března 1849 prič cestoval*“ (*Šafránek 1867 – 1895*, 17).

První tovaryšovy kroky směřovaly směrem na Brno. Po příchodu do města Svitavy byl „*poslem šikován dvě mýle dále do městečka Březové*“, kde sehnal uplatnění, neboť se zdržel až do 29. října téhož roku. Tovaryši museli v průběhu vandru předkládat doklady ke kontrole policejním hlídkám. Vandrovní bez práce byl odkázán na místní cechovní organizaci, která doporučila zaměstnání v místě, či rozhodla o jeho přesunu: takzvaný „postrk“ na jiné místo (*Stoklásková 2002*, 347).

---

[63] B. Klika uvádí tři až čtyři roky (*Klika, B. – Pour 1954*, 13).

[64] Šafránek v tematické kapitole „*Vimoženosti devatenáctého stoleti*“ uvádí „*Vandr dosvěta naskušenov přestal*“. Onen konec vandru v Šafránkově mohl souviset se změnou motivací (*Vošáhlíková 2007*, 43). Upozorňuje však zároveň, že k novotám 19. století patří stravovny pro vandrovní (*Šafránek 1894 - 1900*, 420). Jedna ze stravoven inspirovala k sepsání povídky Ve stravovně spisovatele Jaroslava Haška (*1904*).

Následovala cesta přes Brno a Pohořelice do Mikulova, odkud vyrazil Šafránek 2. listopadu do Znojma. Zde získal práci a setrval až do jara. Tehdy se mu zastesklo po domově (*Šafránek 1867 – 1895*, 17). Jak dlouho návštěva rodiny trvala, přesně nevíme. Koncem dubna Šafránek opět odcestoval do Znojma. „*bylo to právě v čase kde řemeslo naše svou činost zastavý a tedy nebyla v Znojmě práce a sucho sem měl v kapse tím jsem byl nucen vzit práci na venkově od tud 2 hodini v Rauzenbruk*[65]“. Ve vsi Šafránek pobýval až do svátku svatého Václava[66]. Poznamenal si: „*krajina tamějši jest velmy krásná a urodná nejvic se tam pěstuje Kmýn, Anis, fenykl, a jiných semen a zvláště dobré výno. Ale lid jest tam hrubý a surovy obzvlaště na cizince.*“ [67] (*Šafránek 1867 – 1895*, 18).

Dne 1. října roku 1850 započala Šafránkova „*první cesta do Rakouska*“. Ze Znojma vyrazil přes Retz, Pulkau, Eggenburg, Maissau, Hadersdorf do Křemže. Zde však nesehnal práci a 4. října se krejčovský tovaryš opět vydal na cestu do Badenu a poté do Wiener Neustadt. Cestou provázelo Šafránka osm dní deštivé počasí, stěžoval si na říjnovou zimu a venkovní nocleh. V Badenu získal společnost, připojil se k němu krajan, rovněž krejčí. Tovaryši spolu prožili mrazivou noc v maštali u vesnice, kde řádila cholera (*Šafránek 1867 – 1895*, 19). Ve Wiener Neustadt strávili vandrovní celý den v herberku, kde se zotavili z náročné cesty[68]. Následujícího dne pokračovali v cestě do Vídně a také zde nocovali v herberku. Odtud již měli oba vandrovní v úmyslu zamířit do Brna. Cestou se zastavili ve vesnici „Volkersdofr“ (zřejmě Wolkersdorf im Weinviertel) (*Šafránek 1867 – 1895,* 20).

Několikadenní bezvýsledné putování naznačuje, že sehnat uplatnění mnohdy nebylo snadné. Ve Wolkersdorfu Šafránka například odmítl mistr kvůli nejasnostem ohledně praktikovaného náboženství. „*On byl tůze pobožný a já neměl mé knížce psané náboženstvý a proto mne nevzal doprace že nevidel jakého jsem náboženstvý*“. Dostal však radu, aby zašel k mistrovi v nedalekém Pillichsdorfu (Gemeinde Pillichsdorf), kde pracoval od 12. října do 23. června 1851. „T*am se mne naskytla přiležitost že se mne jistý Jan Gledorfer soused a majetnik nabydnul bych se dal biřmovat že se mne postavi za kmotra což se také stalo o Svatodušnich svátcích vneděly jsme jely do Vidně 1851*

[65] Zřejmě Strachotice (německý název Rausenbruck), obec nacházející se 11,5 km od Znojma.
[66] Doba, kdy mohl tovaryš vyrazit na vandr, byla limitována (*Wagenknecht 1932*,71).
[67] Kronikář poznamenal, že v té době v Hořicích řádila epidemie cholery, o které však neměl ani tušení, protože domů nepsal. (*Šafránek 1867 – 1895*, 18).
[68] Noci trávili tovaryši různě pod širým nebem, ve stodolách či maštalích, u známých, které v průběhu několikaletého putování získali. Ve městech sloužily vandrovním takzvané herberky – cechovní hospody. (*Šafránek 1867 – 1895*, 19, 20).

ktomuto obřadu do Štěpánskýho kostela jméno druhé bylo Josef po obřade mne v hostinci uctil a jely jsme domu.“ (*Šafránek 1867 – 1895*, 21). V Pillichsdorfu se k Šafránkovi připojil také jeho starší bratr Josef. Koncem června 1851 se opět ozvala touha po domově, kam bratři vyrazili společně (*Šafránek 1867 – 1895*, 22).

Tentokrát se Šafránek doma zdržel až do začátku října. Poté se vydal do Vídně, kam dorazil po sedmi dnech. Zde vyhledal své známé, kteří setrvávali jako vojáci v „*Alstr kasárnách*“, kde pobýval do 20. října 1851, zatímco hledal práci. Uplatnění nalezl v „*Hicinku*“[69] nedaleko zámku Schönebrunn. Spokojený však nebyl. Na počátku května následujícího roku opět změnil působiště a na žádost svého dřívějšího zaměstnavatele se vrátil do Pilligsdorfu, kde do února 1853 vystřídal dva zaměstnavatele. (*Šafránek 1867 – 1895, 22 - 23*) V únoru 1853 opět zavítal do Hořic „*dlouho jsem tu nebyl vzal jsem si zas povoleni a 12 dubna 1853 zas prič odešel*“ (*Šafránek 1867 – 1895*, 23). Zakotvil v obci Mautern u mistra Leopolda Ruthalera, u nějž pracoval rovněž jeho bratr a to až do října 1854. Důvodem pro odchod se tentokrát stala touha cestovat. Jeden z tovaryšů totiž navrhl Šafránkovi společnou cestu za poznáním Štýrska. Šafránek rád přijal (*Šafránek 1867 – 1895*, 24).

V rámci návštěvy Mariazell poznamenal Šafránek: „*tam je jen jedna hodina povolena (jak se říká fechtovat) ale časi viborné jidla a peněz dost se tam dostalo*“ (*Šafránek 1867 – 1895*, 24). V krátké pasáži popsal Šafránek způsob, jakým si tovaryši na vandru obstarávali prostředky pro další cestu. Při takzvaném fechtování obcházeli stavení, prosili o jídlo a drobný finanční obnos (*například Beer 1873*, 16, 22). Dočítáme se rovněž, že tato činnost mohla být časově omezena, jako tomu bylo právě v tomto poutním místě (*Šafránek 1867 – 1895, 24*).

Ve Štýrském Hradci se spoluvandrovníci ve zlém rozešli. Na další pracovní příležitost Šafránek narazil teprve v Anšpanku, ale pouze do Vánoc. Snahou všech vandrovních bylo najít zaměstnání, kde by bez potíží přečkali zimu (*Stoklásková 2002*, 347, 351). „*Co jsem měl činit? Jen se sebrat a jit a tedy 27ho prosince jsem višel*“. Po cestě si vandrovní poranil nohu, pomoc a útočiště hledal u známých v Pilligsdorfu, kde se léčil devět dní (*Šafránek 1867 – 1895*, 26).

Další zkušenosti se rozhodl nasbírat v Křemži. Práce však byl nedostatek, spokojil se alespoň s příslibem, že bude zaměstnán za týden. „*Tedy jsem moje veci nechal u moji bývalé pradleny a šel jsem chodit*“. K vyhledávání pomoci u známých

[69] Pravděpodobně Hietzing, dnes součást Vídně (*Šafránek 1867 – 1895, 22*).

v časech nejistot docházelo opakovaně. Práci v Kremži si Šafránek pochvaloval: „*tam se mne vedlo dobře peněz sem vydělal dost tam jsem se hodne ošatil a pěkných věci sobě pořidil*“. Není divu, že zde setrval rok a půl (*Šafránek 1867 – 1895, 26*). Tovaryši si mohli během vandru naspořit finanční prostředky pro zřízení vlastní živnosti. (*Machačová – Matějček 2010, 233*).

Návrat domů byl tentokrát bolestivý z důvodu blížící se smrti matky: „*doma mne rádi vyděly obszvláště moje drahá Matka poněvadž již byla churavá a již bylo vidět že dlouho žiti nebude tedy jsem ostal doma a mezi tím jsem žádal což jsem také obdrže*[70]*l*“. Čtrnáct dní po matčině smrti odcestoval František Šafránek do Drážďan, aby rozvinul své dovednosti v tvorbě střihů. Zde pobyl pouze do konce roku a poté opět vandroval domů (*Šafránek 1867 – 1895, 28*).

6.3 Vstup do cechu krejčovského a počátky řemesla

Cesta do Drážďan vandrování Františka Šafránka zakončila, přestože, jak poznamenal, po cestování stále toužil. V té době zřejmě neměl žádné konkrétní plány. Setrvával v domě svého otce, kde si přivydělával náhodnými zakázkami[71]. Práce však začalo přibývat, což vzbudilo pozornost krejčovského cechu. Šafránek, který v té době dle svých slov neodváděl ani „*živnostní daň*“, byl opakovaně napomínán krejčovskými mistry, což ho přimělo zažádat o povolení[72] provozovat živnost a vstoupit do cechu krejčovského[73] (*Šafránek 1867 – 1895*, 28; *Cech krejčích Hořice. 1857a, Cech krejčích Hořice. 1857b*).

---

[70] Vycestování za hranice monarchie bylo komplikovanější a vyžadovalo cestovní pas (*Vošáhlíková 2007*, 45).

[71] Šafránek touto činností obcházel autoritu cechu, kterému příslušela výhradní kontrola nad řemeslem. Stal se fušerem. Fušer označovaný někdy také jako sturař (od německého stöhrer – rušitel) provozoval řemeslo bez povolení a přirozeně také bez odvodů příslušných poplatků. J. Wagenknecht popisuje problémy pražských krejčovských mistrů s fušery, kteří nesplnili podmínky pro vstup do cechu (*Wagenknecht 1932*, 77).

[72] V Soka Jičín je archivován dopis, darovaný pravděpodobně samotným Šafránkem Hořickému muzeu. Městská rada informuje Šafránka o udělení povolení vykonávat krejčovské řemeslo. Nezbytnou podmínkou však byl vstup do cechu krejčovského. Dopis je datován k 16. dubnu 1857 (*Cech krejčích Hořice. 1857a, b*).

[73] Například artikuly Pražských cechů krejčovských hovoří o pokutě a zabavení „díla“ za provozování živnosti bez oprávnění. Provinilému, který pokutu neuhradil, hrozilo vězení. Prohřešek se dal rovněž napravit, pokud dotyčný splnil podmínky a vstoupil do cechu jako mistr (*Wagenknecht 1932, 58*).

Vstup do cechu podmiňovalo zhotovení mistrovského kusu neboli „*maistrštuku*“, kterým adept prokázal své schopnosti[74]. Stanovená zkouška měla tovaryše také časově a zejména finančně zatížit, čímž cech zvyšoval obtížnost limitu pro přijetí. Kronika zachycuje část přijímacího procesu. V přítomnosti šesti mistrů dostal adept Šafránek za úkol „*na stole kabat, kalhoty a vestu vykreslit*[75] *a pak natom vynalizaly chyby za každou chybu bylo dle artykuly pokuta 1 zl 10*[76] *střibra tedy mne našly tři a když to všecko spočítaly tak s milosti 15 zlatych ve střibře*[77] *jsem musel položit a byla funkce hotova.*“ (*Šafránek 1867 – 1895*, 29). Do cechu byl F. Šafránek přijat 3. května 1857[78]. (*Šafránek 1867 – 1895*, 29*; Cech krejčích Hořice. 1816 – 1856 /1888/)*.

Slibně se rozvíjející živnost donutila Šafránka hledat nové prostory, kde by si zřídil dílnu. Pronajal tedy byt od svého bratra. Po sňatku s manželkou následovalo další stěhování. V průběhu vystřídali mladí manželé dva podnájmy v ulici Hradecké (*Šafránek 1867 – 1895*, 31).

Mladému mistrovi se od počátku práce dařila a zanedlouho musel přibrat pomocníka. Během půl roku již zaměstnával tři dělníky. Rozvíjející se řemeslo umožnilo rodině roku 1862 pronajmout dům ve Farské ulici[79], který se oproti předchozím podnájmům nacházel blíže náměstí. Ve Farské ulici rodina setrvala i v následujících letech. Z domu čp. 243 se po třech letech přestěhovali do domu čp. 272, kde setrvali podle záznamů v kronice dalších šest let. V té době zaměstnával F. Šafránek dle svých slov osm až deset dělníků, v určitou dobu dokonce i patnáct (*Šafránek 1867 – 1895*, 220).

Skutečnost, že se v té době Šafránkovu řemeslu dařilo, naznačují také jeho investice. Prosperující živnost umožnila roku 1866 nákup jednoho korce pole na Chvalině za 350 zlatých (*Šafránek 1867 – 1895*, 220 – 221).

---

[74] Mistrovský kus popsaný v cechovní knize s vročením 1680 šest krejčovských výrobků, které bylo třeba předložit ke schválení. Následuje seznam dvaceti dvou oděvů. Podoba seznamu naznačuje, že se požadavky na mistrovský postupně měnily. Nevíme bohužel, jaké složení měl mistrovský kus v době, kdy jej musel předložit F. Šafránek (*Cech krejčích Hořice. 1680 – 1839*).

[75] Úkol nakreslit křídou na tabuli střih oděvu úkolem již dle privilegií Marie Terezie z roku 1740 (*Wagenknecht 1932*, 77).

[76] Částka 1 zlatý 10 krejcarů byla v minulosti hodnota jedné kopy míšenských. Takto určená částka se mohla zachovat jako anachronismus (Petráň – Radoměřský 1996, 154).

[77] Celková suma se zahrnutím poplatku za chyby při vykonané zkoušce představuje zřejmě poplatek za přijetí do cechu – tzv. příjemné (*Janáček 1963*, 236).

[78] Od návratu z vandru uplynuly přibližně čtyři měsíce. Tato doba označuje maximální čas, po který mohl mladý krejčí pracovat na mistrovském kusu, reálná doba byla pravděpodobně kratší (*Šafránek 1867 – 1895*, 27 – 28).

[79] Dnešní ulice Komenského.

Další významný krok učinil František Šafránek roku 1867. Tehdy se vypravil do Vídně, kde zakoupil šicí stroj[80] (*Šafránek 1867 – 1895*, 220 – 221). Celkové náklady činily okolo 200 zlatých z čehož samotný šicí stroj stál 115 zlatých[81] Nákup šicího stroje představoval pro řemeslníka z tradičního prostředí malého města odvážný počin. Projevuje se zde, jako později mnohokrát, kronikářova podnikavost a zájem o nové věci a aktuální dění. V Praze se v té době prodávaly stroje různých značek již čtvrtým rokem. Pravidelná reklama na šicí stroje Wheeler and Wilson například slibuje v týdeníku Posel z Prahy pomoc v domácnosti i v řemeslnické dílně. (*Anonym 1864, 10*).

Předpokládejme, že stroj přinesl do Šafránkovy dílny výrazné zrychlení výroby a teoreticky i větší zisky[82]. Přestože Šafránek přínos šicího stroje pro jeho živnost nekomentoval, pozitivní vliv mohou naznačit důležitá rozhodnutí z následujícího roku.

Důvod proč se Šafránek rozhodl zakoupit šicí stroj ve Vídni a nikoliv v Praze není z dostupných pramenů známa, můžeme se pouze domnívat, že toto rozhodnutí ovlivnila míra prestiže připisovaná mezi řemeslníky právě Vídni (např. *Jiránek 2003*).

Roku 1868 se naskytla příležitost zakoupit domek čp. 279 v téže ulici, kde rodina již několik let pobývala[83]. V kronice stojí „*to mne nedalo spat toužil jsem posvém vlastním bytu spočitám mocly mám mezi lidma*“. Touha po vlastním bydlení byla pravděpodobně motivována dalšími faktory. Vlastnictví domu v 19. století upevňovalo pozici měšťana[84] a jeho sociální status. Koupi domku kronikář vyčíslil na 1360 zlatých 90 krejcarů, částku měl dle dohody splatit v průběhu dvou let. (*Šafránek 1867 – 1895*, 221). V zadní části parcely zbudoval Šafránek krejčovskou dílnu, jejíž zřízení

---

[80] Prvním propagátorem šicího stroje u nás byl Vojta Náprstek, který novinku přivezl do Čech roku 1862 (*Anonym 1863; Štěpánová – Sochorová – Secká 2001*, 70, 72; *Secká 2011*, 117 – 122). S počátkem prodeje šicích strojů v Čechách jsou spojena dvě jména Barbory Šimáčkové a Jana Nefa. Barbora Ludmila Křížková, provdaná Šimáčková, švagrová Vojty Náprstka s prodejem strojů Wheeler and Wilson začala již v polovině roku 1863 (*Štěpánová – Sochorová – Secká 2001*, 80-81; *Secká 2011*, 92). Šicí stroje značky Howe a Singer distribuoval Jan Neff, Náprstkův přítel. Ve svém obchodě na Příkopech poskytoval kromě prodeje na splátky také údržbu strojů či výuku práce na stroji (*Táborský 1932*, 32, 43; *Vošáhlíková 1999*, 18).

[81] V době, kdy přivezl V. Náprstek šicí stoj jako novinku do Prahy, pohybovala se jeho cena mezi 70 – 100 zlatých (*Štěpánová – Sochorová – Secká 2001*, 75).

[82] Dle J. Wagenknechta byl šicí stroj v krejčovských dílnách „*vydatným pomocníkem v krejčovství při úkonech, které nejsou na újmu dokonalosti individuality výrobku*“ (*Wagenknecht 1933*, 91).

[83] Podíváme-li se na počet stěhování před zakoupením vlastního domu, zjistíme, že mobilita mladého páru a posléze mladé rodiny v rámci města byla poměrně vysoká.

[84] Machačová a Matějka upozorňují, že i v druhé polovině 19. století se ve volebních seznamech upřednostňovala daň z domu před daní z živnosti (*Machačová, J. – Matějček, J. 2002*, 29). Koupě nemovitosti představovala také vhodný způsob investice finančních prostředků (*Lenderová – Jiránek – Macková 2009*, 50).

si vyžádalo další náklady okolo 400 zlatých [85]. Aby si udržel pole v minulosti zakoupené, vypůjčil si 400 zlatých ze „*špitální kasi*“. Vypůjčené peníze umožnily doplatit cenu domku (*Šafránek 1867 – 1895*, 221).

Poměry se však zhoršily. Tento ekonomický propad není Šafránkem blíže časově určen. Můžeme se domnívat, že se jedná o důsledek ekonomické krize odstartované v první polovině 70. let (*Šafránek 1867 – 1895*, 222; *Efmertová – Savický 2009*, 402 - 405). Kronikář toto období popsal následovně: „*práce bylo dost ale žádný neplatil*“. Šafránek byl nakonec nucen prodat ječmenem oseté pole za 400 zlatých 30 krejcarů. Získaný obnos chtěl Šafránek dále zúročit a uložil jej v záložně. Plán však nedopadl dle jeho představ: „*člověk mýni a lyde mení čím dále větši nouze openíze vřemesle tedy jsem si často snimí vypomohl stim úmyslem že se tam zase daji však vzdor obrovskémů namahání to nešlo neb líde mne vše jen pokazily a já tak nevyné oně přišel a čtyry sta dlůhu na domku uvázlo nazaplaceni toho nelze pomíslít při tak krutých časech neb se nýni sotva živobyti sežene.*“ (*Šafránek 1867 – 1895*, 222). V závěru však dodává „*velkou naši šetrnosti zvláště pak neunavnost a pýle mé manželky sme zvýtězili. […] časem se vše vyrovnalo […].*“ (*Šafránek 1867 – 1895*, 223). Zde citovaný text se v kronice nacházel mezi zápisky z roku 1877[86], v té době již začaly důsledky krize pozvolna odeznívat. Srovnatelného stavu jako před krizí bylo v našich zemích dosaženo teprve v letech 1879 – 1880 (*Efmertová – Savický 2009*, 404).

Neuspokojivá finanční situace očividně nutila rodinu hledat i jiné způsoby přivýdělku. Kratičká zmínka k událostem roku 1878[87] ukazuje, že v této době měla rodina Šafránkova v domě nájemnici (*Šafránek 1867 – 1895*, 244). Dle dobových zvyklostí, mohl podnájem vypadat různě. Někdy spočíval pouze v možnosti rozložit lůžko k přespání (*např. Vošáhlíková 1996*, 58).

Roku1888 F. Šafránek se svým řemeslem přesídlil. Vlastní dílnu uvolnil pro nově vznikající živnost dcery Anny. Pro svou potřebu si pronajal prostor pro dílnu od souseda (*Šafránek 1867 – 1895*, 437).

Další informace o stavu a vývoji Šafránkova řemesla a zřejmě zhoršujícím se podmínkám pro řemeslníky obecně získáváme z textů, v kterých kronikář hodnotí uplynulý rok. Kritika společnosti a zejména strasti řemeslníků se v těchto komentářích

---

[85] Řemeslné dílny pod vlastní střechou měly dlouhou tradici, která přetrvávala i v závěru 19. století (*Vošáhlíková 1996*, 57).
[86] K zápisu do kroniky mohlo samozřejmě dojít později.
[87] Výše uvedenému nasvědčuje následující citace: „*[…] přišel hostinsky tlouk na okno by mne zbudil já však v zadním bytu ničeho neslišel ale moje nájemnice višla ven […]*“ (*Šafránek 1867 – 1895*, 244).

objevují od roku 1887 vcelku pravidelně (*Šafránek 1867 – 1895*, 429). Kromě obecné kritiky společnosti se vyprávění pravidelně stáčí k těžkému údělu řemeslníka. O vzrůstající tísni svědčí jak obsah, tak zvyšující se četnost těchto pasáží.

Podíl na nezdaru dle kronikářova názoru neleží na osobě řemeslníka, ale je způsoben okolními vlivy. Na vině je společnost a její zhoršující se mravy, nezájem úřadů, židovští majitelé továren či nepřízeň počasí a slabá úroda. „*Padneli chudý řemeslnik nevině do bydy a noůze tu ho žádny nepolituje spíše se jemů každý vihne a strani se jemú co by tím spíše práci podporovat měli by se uživiti mohl tu však spíše s pravidla dostane přistěhovaly cízínec a tak se od nímá domácímů řemeslníkovi ten kus chleba.*“ (*Šafránek 1867 – 1895*, 463) Ve stýskání pokračuje například takto: *„řemesla sou tak na mizině že již nelze zrukou práce výživu pro rodinu zaoptařit neb konkurence jest strašná vláda nás nepodporuje nýbrž ještě ničí neb podporuje švindl konfekcionařský židovský*[88] *mámesice živnostenský nový zákon ale jen na papíře“* (*Šafránek 1867 – 1895*, 464).

Roku 1892, tehdy bylo Šafránkovi 62 let, zapsal, že provozuje řemeslo sám. Absence tovaryšů v dílně svědčí o malém množství zakázek a z nich přirozeně plynoucí nevelké výdělky. Autor si v textu posteskl nad velkou konkurencí, která je toho příčinou. Podotýká také, že „*k starším krejčímů nejni dle zviku světa takova důvěra*“. Mladší generace přirozeně vyhledávaly dílny mladších řemeslníků, od kterých se očekávalo, že budou pružnější a znalí moderních postupů (*Šafránek 1867 – 1895*, 512).

Potíže, s kterými se Šafránkova živnost potýkala ve vlnách zřejmě od počátku 70. let, souvisela pravděpodobně s několika faktory. Vedle krize mohlo být jedním z nich náhlé zvýšení dostupnosti řemesla, ke které došlo po zrušení cechů. Cechy do té doby přístup k řemeslu a rozsah výroby výrazně regulovaly (*Vošáhlíková 1996*, 48*; Vošáhlíková 2007*, 43).

Problémem byla také dynamicky se rozvíjející velkovýroba. Nezadržitelné změny ve společnosti vedly v průběhu druhé poloviny 19. století k poklesu postavení

[88] V kronikářových stížnostech vystupuje také nevraživost k židům. Antisemitismus byl v druhé polovině 19. století mezi měšťanstvem poměrně běžným jevem (*Matějček 1996*, 268). K negativnímu pohledu na židovské obyvatelstvo přispívala jeho systematická germanizace, která intenzivně probíhala v druhé polovině 18. století. K zlepšení vztahů k židům došlo po roce 1848, díky jejich roli v průběhu evoluce. Další rozvoj antisemitismu však podpořila úloha, kterou židé zaujímali v rozvoji velkovýroby v našich zemích. Řemeslníky byli židovští továrníci vnímání jako nekalá konkurence, dělníky pak jako vykořisťovatelé (*Budil – Tydlidátová – Arava-Novotná – Tarant 2013*, 100 – 101).

řemeslníků (*Wagenknecht 1933*, 91*; Machačová – Matějček 2002*, 23*; Machačová – Matějček 2010*, 424).

Se změnou společnosti se měnily také požadavky a hodnoty, které zákazníci u řemeslníků oceňovali. Zájem zákazníků se postupně z kvality a trvanlivosti přesunul k poptávce po módním oděvu. V případě pánského šatu se stalo kritériem pohodlí (*Vošáhlíková 1996*, 49). Konkurencí, jak píše P. Vošáhlíková se nyní stali řemeslníci, kteří produkovali výrobek módní a cenově příznivý díky zapracování levnější náhražky kvalitních materiálů (*Vošáhlíková 1996*, 50, 52).

Přesto nelze vyloučit, že Šafránek bídu poslední třetiny 19. století nadsazuje ve srovnání s prosperitou, které se dočkal na počátků své krejčovské činnosti. Je pravděpodobné, že si tuto dobu k stáru idealizoval.

6.4 Dcery a jejich živnost

Minulá kapitola představila školní léta kronikářových dcer a pozdější sbírání zkušeností pro uplatnění v zaměstnání. Nemalá finanční i časová investice se skutečně vyplatila a dívky opakovaně prokazovaly své schopnosti a dovednosti v praxi.

První nalezla uplatnění nejstarší z dcer Emílie. Lákavá životní příležitost se jí naskytla na střihačské škole v Drážďanech, odkud jí doporučili do krejčovské dílny v holandském Enschende[89]. Emílie se obrátila na otce o povolení[90] k cestě a k práci tak vzdálené od domova. František Šafránek svolil. Na cestu vyrazila 1. listopadu 1879. V té době jí bylo téměř dvacet let. Zaměstnavatel s ní byl spokojen, a po roce jí opět požádal, aby svůj pobyt v Holandsku prodloužila. Otec opět vyhověl prosbě a Emílie směla zůstat i následující rok. Dle slov svého otce „*vedla krejčovský závod k celé spokojenosti všech zákazníku a jí se tam velmi lybylo*“ (*Šafránek 1867 - 1895, 265*). Po uplynutí necelých dvou let byla Emílie opět požádána o prodloužení pobytu. Tentokrát žádal F. Šafránka dokonce její nadřízený. F. Šafránek si však přál mít dceru opět doma a k dalšímu setrvání v Holandsku již svolení nedal. Emílie se vrátila domů 25. října 1881 (*Šafránek 1867 – 1895*, 266).

[89] Dílna se dle kronikářových slov s požadavkem obrátila právě na vedení drážďanské „akademie“ (*Šafránek 1867 – 1895*, 265).
[90] Zde je opět doklad významného postavení, jaké otec zaujímal v rodině v 19. století. Nesl odpovědnost za osud neprovdaných dcer (např. *Matějček 1996*, 258).

Po návratu se Emílie neoddala nečinnosti. Spolu s mladší sestrou Annou zahájily vlastní živnost 1. listopadu roku 1881, tedy jen několik dní po návratu z Holandska. Celý projekt tedy musel být rozplánován prostřednictvím korespondence a připravený již před Emíliiným příjezdem.

Dívky se odstěhovaly do Hradce Králové, kde již „*mely připravený byt*“. Zřejmě s podporou celé rodiny zde zřídily „*ženskou krejčovinů a viučování vestřihu.*“ (*Šafránek 1867 – 1895*, 266). Obor dámský krejčí byl dlouhou dobu vyhrazen pouze mužům. Připomeňme, že dívky také neabsolvovaly tradiční vyučení v řemesle, pouze kurzy šití a stříhání. Jako dcery krejčího jistě získaly řadu zkušeností také doma[91]. Zdá se, že v druhé polovině 19. století vedle sebe koexistovaly dílny dámských krejčí, kteří se vyučili a živnost si zařídili po absolvování předepsané praxe a rovněž dílny žen, které posbíraly své dovednosti absolvováním různých kurzů[92].

F. Šafránek hodnotí začátek živnosti dcer jako „špatný“ nikoliv však neobvyklý: „*než sobě učinily známost a lid je poznal tak že sem asi po tři měsíce něco dosadit můsel*[93]“. Situace se pozvolna zlepšovala. V srpnu již dívky zaměstnávaly dvanáct učnic, z nichž některé školily ve střiži (*Šafránek 1867 – 1895*, 317). Sama Emílie „*viučila*“ během léta sedmnáct dívek a žen (*Šafránek 1867 – 1895*, 319). Výuka probíhala zřejmě formou krátkodobých kurzů, podobných pravděpodobně těm, které absolvovaly samy slečny Šafránkovy.

V líčení radostí Vánoc roku 1882 kronikář čtenáře informuje o nejmladší dceři Františce, která se rovněž připojila ke svým sestrám v Hradci Králové. Šafránek píše „*na svátky všichni i se služkou zavítaly*“.

Zdálo se, že živnost dívek alespoň v té době prosperovala, když dokázaly shromáždit dostatečné prostředky, aby zaplatily služku[94]. Opak byl však pravdou (*Šafránek 1867 – 1895*, 313). O několik stran později se dozvídáme o zhoršení situace již na podzim 1882. Emílie v té době navíc obdržela nabídku, aby se vrátila do svého prvního působiště v Holandsku (*Šafránek 1867 – 1895*, 317). O Vánocích 1882 se dcery

[91] P. Vošáhlíková připomíná, že u řemeslníků, kteří provozovali řemeslo doma, jako je tomu v Šafránkově případě, bylo obvyklé zapojení všech členů domácnosti do každodenních aktivit souvisejících s chodem řemesla. U jiných povolání převažovalo striktní dělení času na práci a času na rodinu. Podrobnosti z otcova zaměstnání domů nepatřily (*Vošáhlíková 1996*, 56).

[92] Wagenknecht informuje o prvních krejčovských učnicích na počátku 80. let (*Wagenknecht 1932*, 19). Veselý ve svém textu kriticky hodnotí zpátečnický postoj společnosti ke zvyšování kvalifikace dívek. Upozorňuje na postavení muže, který se vyučí krejčím a ženy, která bývá pouze švadlenou. Pokládá otázku „*Což dívka by toho nedovedla*?“ (*Veselý 1881*, 16).

[93] Otec dívky v případě potřeby aktivně finančně podporoval také v dospělosti.

[94] Zmínka o služce může ze strany autora i dívek souviset s demonstrací společenské úrovně. Na zaměstnání služky jako ukazatel sociálního postavení poukazuje např. J. Horejsek (*1995*, 19).

radily s otcem jak nepříznivou situaci řešit. Dozvídáme se, že v té době bylo stále ještě třeba uhradit částku 100 zlatých za „*zařízení*“ – zřejmě vybavení krejčovského salónu. Potíží byla rovněž úhrada běžných nákladů: „*kde se vezme každý měsíc 14 zl. Činže, topivo, zdrava a jiné a daň to ovšem bylo horši*“[95]. Lukrativní nabídka z Holandska, která se Emílii naskytla, převážila nad nejistotou skomírající živnosti. Rodina se tedy dohodla, že sestry dílnu k 1. únoru 1883 uzavřou. 28. února proběhlo stěhování pořízeného vybavení dílny do Hořic. (*Šafránek 1867 – 1895*, 319) Po splnění veškerých závazků Emílie 3. února 1883 odcestovala. V Holandsku se usadila a do rodné země pak přijížděla až na výjimky pouze na krátké návštěvy (*Šafránek 1867 – 1895*, 318).

Jak již bylo zmíněno v předchozí kapitole, ve školním roce 1884/1885 Františka Šafránková absolvovala industriální kurz, který v červnu roku 1885 úspěšně ukončila. Nesehnala však místo na škole. Kronikář uvádí, že volná místa se nabízela pouze za „*[…]60 zl neb 90 zl ročně a taková služba nejni kživobytí[…]*“ Tehdy se rodina rozhodla umožnit Františce zřízení soukromé školy ručních prací[96] přímo v domku, který obývali. „*[…] i upravil sem velký pokoj kůčeli tomů a však začátek byl velmi smutný nebo 3 neb 4 děvčata tot veru smutné[…]*[97]“ Na jaře již mělo výuku navštěvovat 6 – 8 žákyň. Situace se postupně zlepšovala a Františka rozvíjela dovednosti svých svěřenek po dobu pěti let (*Šafránek 1895 – 1900*, 223).

Nápad vyučovat ruční práce soukromě zřejmě nebyl ojedinělý a měl delší tradici. Kvality soukromých učitelek ručních prací v Hořicích v dobách svého mládí opěvuje V. Lužická[98] (*1929*, 98).

O prázdninách roku 1886 uspořádala Františka v domě rodičů výstavu prací[99], které žákyně zhotovily v uplynulém roce. Úspěch výstavy napomohl zvýšit zájem o výuku (*Šafránek 1867 – 1895*, 398). Vidíme zde rovněž realizaci nápadu, který se nesl v duchu soudobých trendů. V témže roce se část exponátů z výstavy národní výšivky v Olomouci z roku 1885 objevila ve Vídni na výstavě věnované výšivce v rámci

---

[95] Zde již vidíme poměrně jasný důkaz výrazné podpory dcer - pracujících žen. Je pravděpodobné, že oněch dlužných 100 zlatých na vybavení poskytl, zapůjčil či se zaručil právě otec dívek.

[96] V zápisu s vročením 1897 popisuje živnost své dcery jako „*Ustav pro siti prádla a všech ručnich práci ženskich pro dívky škole odrostlé*“ (*Šafránek 1894 - 1900*, 223).

[97] Kronikář si zde neodpustil kritiku poměrů v rodném městě: *„[…] v Hořicich jest to již takovou nemoci že cizi prorok byva vyce hledán než domáci nebo kdyby to byla začla nějaká cizá německá slečna byl by oni již napřed chválospěv aniž by ji ještě znali[…]*“

[98] Sama spisovatelka, navštěvovala jako dívka výuku ručních prací slečen Adelheind a Amalie. Výukou krumplování čepců si zase přivydělávaly na živobytí a výchovu dětí dvě vdovy (*Lužická 1929*, 99).

[99] Pořádání výstav ručních prací, patřilo k charakteristickým veřejným aktivitám žen 80. let 19. století (*Bahenská 2005*, 122). O realizaci první ze série výstav výšivek se zasloužila Josefa Náprstková roku 1880 (*Štěpánová 1996*, 116).

rakouských zemí (*Štěpánová 1996*, 118). Po roce Františka výstavu prací zopakovala a tentokrát jí kronikář věnoval trochu víc pozornosti. Výstava probíhala dva dny: 14. a 15. srpna 1887 a výrobky Františčiných žákyň zaplnily dvě místnosti[100]. „*Navštěva dám byla tak velká že plnými dveřmí se stale proud valíl tak že se museli mnohé vrátít a přijit podruhé též i paní se dostavíli zvláště p Učítelove*“. Za dva dny výstavu dle slov hrdého otce navštívilo „*přes 900 lídi a vše od cházelo s udivením na ty krásné práce tím také získala velkou a dobrou pověst*“. (*Šafránek 1867 – 1895*, 425). Trend v našich zemích trval i nadále. Roku 1887 uspořádalo výstavu výšivek Náprstkovo muzeum. Součástí výstavy byly rovněž práce žáček dívčích škol (*Štěpánová 1996*, 120). Úspěch Františčiných výstav zřejmě nespočíval pouze v kvalitě práce jejich svěřenek. Načasování výstav reagovalo na aktuální dění. V té době se výstavy výšivek konaly v Praze či Plzni se a těšily se značnému zájmu. Na místě je úvaha, jaký podíl v této aktivitě měl sám Šafránek[101]. Z informací, které nám v kronice poskytuje, vyplývá jeho výrazné postavení v čele rodiny. Nelze tedy vyloučit, že pomáhal podporou a možná i inspirací také zde. Vystihnutí trendu svědčí opět o dobrém přehledu a také podnikavém duchu. Výstavy produktů zemědělské, řemeslné i průmyslové výroby měli navíc v Hořicích tradici již od 70. let (*Tomíčková 2008*, 166).

Vraťme se nyní k prostřední dceři Anně, která se podobně jako nejstarší Emílie věnovala dámské krejčovině. Dozvídáme se o návratu Anny z Vídně, ke kterému došlo 4. května 1888. Okolnosti pobytu ve městě neznáme[102]. Víme však, že 9. srpna zahájila provoz krejčovské dílny v původní otcově dílně. Vedle výroby oděvů se Anna věnovala také vyučování „*stříhání šatu*“[103] (*Šafránek 1867 - 1895*, 437). V období mezi srpnem 1888 a únorem 1891 bylo v domě čp. 279 skutečně rušno, neboť zde paralelně provozovaly svou živnost obě sestry.

V záznamu datovaném do roku 1891 se dozvídáme, že Emílie v Holandsku změnila působiště. Z Enschende se přesunula do Arnhemu (Šafránek uvádí Arhém), kde začala provozovat krejčovskou živnost. Původně vedla dílnu se společnicí, kterou však dle otcových slov „*s prospěchu svého*“ propustila. Na množství práce ovšem sama nestačila. V období mezi roky 1890 a 1891 požádala Emílie o výpomoc svou nejmladší

[100] Rodina se v těch dnech musela uskrovnit. Je totiž pravděpodobné, že více místností domek neměl.
[101] Šafránek v kronice opakovaně upozorňuje na své četné společenské aktivity – zejména na působení v krejčovském spolku, pro který zorganizoval různé společenské akce) (*Šafránek 1867 – 1895*, 261 – 262).
[102] Připomeňme význam a prestiž Vídně pro získávání zkušeností viz výše.
[103] Není známo, že by Anna získala pedagogické vzdělání.

sestru Františku. Ta se nejprve zdráhala, protože odjezd do Holandska vyžadoval přerušení výuky ručních prací. Prostředí dosud nepoznané země ji nejspíše lákalo, protože nakonec za sestrou odcestovala (Šafránek *1867 – 1895*, 466).

Františka se z Holandska na žádost otce vrátila po více než třech letech dne 15. srpna 1894. Pobyt v zemi nesvědčil jejímu zdraví, navíc se po šestnácti letech znovu ohlásila psychická nemoc matky. Po návratu do vlasti opět obnovila výuku ručních prací. Tentokrát dle kroniky živnost neprosperovala tak dobře jako před lety. Kronikář spatřuje příčinu ve zhoršující se výchově a výtkami zahrnuje nejen neukázněné mladé dívky, ale také jejich moderní matky[104] (*Šafránek 1894 - 1900*, 223).

Na jaře roku 1895 Emílie opět žádala o pomoc ve své arnhemské dílně. Tentokrát se vydala na cestu Anna a to 1. března 1895 (*Šafránek 1894 - 1900*, 47). Neuspokojivý vývoj živnosti vedl Františku k dalšímu kroku, který svědčí o vůli zdokonalovat se a seznamovat se s novými postupy. Šafránek opakovaně popsal dceru jako osobu toužící po vzdělání. V kronice se dočítáme, že 1. července 1896 Františka nastoupila na „*střihačskou Akademii*“ aby *„[…]nabyla nových vědomostí voboru střihačskem nejnovějších a odložila starši methodu Akademie Drážďanské*[105].“ Kurz zdá se nepřekročil svou délkou dobu jednoho měsíce (*Šafránek 1894 – 1900*, 126, 127). Již 14. srpna 1896 dle otcova sdělení zažádala Františka Šafránková c. k. hejtmanství o povolení vyučovat „*dámí v uměni střihačském jak odev veškerý tak i také praktické stříhání prádla všeho druhů*“ (*Šafránek 1894 – 1900*, 127).

Povolení získala a v říjnu dle kroniky zahájila výuku v Novém Bydžově. V listopadu vedla kurz v Nové Pace, v prosinci vyučovala v Jilemnici a v lednu v Hořicích. Mimořádný zájem o její výuku projevily dámy z Nového Bydžova. Dokonce ji, alespoň dle otcova sdělení žádaly, aby se tam usadila. Byla rovněž

---

[104] *„[…]vichováni divek bylo čim dále horši ze strany matiček svět pokračuje ale vněkterých věcech velmi špatně tak sice že matinky nevedou divky k žádné práci moc se snimi mazly a hýčkaji vše jim dovoli a nechaji se od svých divek podváděti a jen jich stále hezky strojiti a krášliti a oni pak timto práci se štítí a víhybaji nedbajice by divka všestraně vprácích které sobě osvojiti má by zní někdy řádná hospodínka pošla vicvičená byla zato ale bistře pokukuji po nápadnících by se sním sešla a tak řekne matce, já dnes došítí nepujdu a moudrá matka řekne no: kdiž nechceš nechod mý si to můžem koupit hotové tak a podobně jednaji naše novomodní matinky to nejsou již ty staré matky kteří řekli ty musíš chodit aby stebe něco bylo to již vímizelo zato již v útlem mladi s hochi na prochasky a do zábav se činí a matinky stoho mají radost kdiž se hoší kolem cerky toči a jí obskakují takovým způsobem dívky nedbají by něco uměli a opouštěji lechkomíslně účiliště a přestávaji chodit na takovéto ústavi […]*“. (*Šafránek 1894 - 1900*, 224 – 225).

[105] Nevíme, zda sama Františka absolvovala školu střihu v Drážďanech, či se postupům naučila od svých sester.

upozorněna na místo učitelky ručních prací na dívčí pokračovací škole v Novém Bydžově, která měla zahájit činnost v následujícím roce (*Šafránek 1894 – 1900*, 128).

Již na počátku roku si Františka pronajala v Novém Bydžově byt, kam se dle kroniky 15. února nastěhovala (*Šafránek 1894 - 1900*, 200, 226). Živila se zde opět vyučováním, a o žákyně tentokrát nebyla dle kroniky nouze. V červnu se zúčastnila konkurzu na místo učitelky ručních prací v dívčí pokračovací škole. Františka místo získala[106] a doporučila na jedno z neobsazených míst svou sestru Annu, která tou dobou pobývala v Holandsku. Také Anna byla přijata. Sestry si pronajaly větší byt „*za 110 zl*“ ročně a v září začaly na místní pokračovací škole vyučovat. (*Šafránek 1894 – 1900*, 226).

6.5 Řemeslo jako téma v Šafránkově kronice

Zájem o řemeslo všeho druhu Františka Šafránka nikdy neopustil. V kronice se věnoval jednak popisu aktuálního vývoje. „*Ač tomu ze strany řemeslniku ze všech stran bráněno bylo přec se tak stalo vláda Videnska nebéře nikdy zřetel na malé řemesla a podporuje silně velkokapitaliste Německé židovské a sama ničí naše řemesla ale daně velké od nás dovede přísně dobývat. Ještě hůře se to má s Krejčimi pro Dámí tyto jsou dnes úplně decímovaný a zapadlý jak slavné a sylné bylo toto řemeslo po tolika stoleti a žádné ženštině nenapadlo že by se styděla od mužského dati si mýru bráti až teprve v letech asi 70 tych a dále se tomu odvýkalo a mezítim časem povstali napovrch ženské krejčovky a švadleny a vkratkem čase mělý můžské pořemesle a dnes nenajdese můž ženským krejčim zato dnes umý každé děvče šit a hezsky střihat. Co vše dobapřinese a vyvrátí.*“[107] (*Šafránek 1900 - 1904*, 237). Popisoval například hořickou výstavu řemesel, sledoval také učňovské výstavy (*Šafránek 1894 – 1900*, 319).

Významným způsobem se téma řemesla v kronice promítá při popisu mizejícího způsobu života. Slovem i obrazem zaznamenal způsob prodeje mouky. Podobně zachytil také tradici prodeje uzenek či činnost hořického „*pédflopta*“, jehož úkolem bylo dohlížet na pořádek a vyvádět žebráky a vandrovní za město. Zmíněné pasáže přetiskl v článku F. Strnad (*Strnad 1927*). V kapitole Zapadlá řemesla popisuje řemesla, která byla dle jeho názoru v době již upadala. Řadí sem například perníkáře, krupaře,

[106] Františka byla přijata za plat 300 zlatých ročně (*Šafránek 1867 – 1895*, 226).
[107] Na Šafránkův pohled na vstup žen do placené profese se podrobně zaměříme v následující kapitole.

hrnčíře, tkalce, barvíře, mydláře, špendlíkáře, krejčí ale i pekaře (*Šafránek 1900 – 1904*, 230 – 240).

Nejen jeho etnografickému zájmu, ale jistě také profesi vděčíme za popis lidových oděvů 40. let, kterým rovněž věnoval několik tematických „kapitol“. Zachytil popis lidového kroje na Hořicku, podobu lukaveckého sedláka (*Šafránek 1867 – 1895*, 369 – 370). Popis tradičního oděvu nacházíme také v kapitolách věnovaných pouti či svatbě ve 40. letech (*Šafránek 1867 – 1895*, 523, Š*afránek 1894 –1900*, 483).

Především prostřednictvím řady kreseb zachytil také vlastní vzpomínky na podobu lidové architektury 40. let. (*Šafránek 1900 – 1904*).

7. ŽENA V 19. STOLETÍ OČIMA FRANTIŠKA ŠAFRÁNKA

Životem provázely Františka Šafránka čtyři ženy: manželka Anna, dcery Emílie, Anna a Františka. Vyprávěním o jejich osudech se kronikář čas od času vracel k původnímu záměru sepsat kroniku vlastního rodu. Takto tematicky zaměřené kapitoly se objevují především v prvním a druhém dílu kroniky a podstatná část informací je obsažena v předchozích kapitolách. Pokusme se nyní nahlédnout na tyto barvité osudy, jejichž odraz kronika zachovala v kontextu proměn úlohy a postavení žen, ke kterým došlo v průběhu druhé poloviny 19. století.

Osud žen 19. století se odvíjel dle jasného vzorce – nejprve manželství a poté péče o děti a domácnost. Úloha, kterou ženám přisoudila příroda, tvořila po dlouhou dobu neměnný a nezpochybnitelný rámec jejich životů. Tyto představy o pozici ženy v tradiční patriarchální rodině podporovaly také závěry lékařů, kteří shledávali ženu příliš křehkou pro výkon povolání (*Machačová 2006*, 210). K vytýčenému cíli hospodyňky směřovala výchova děvčat a vycházela z něj nedostatečná důslednost v otázkách vzdělání[108] (*Veselý 1881*).

Muži příslušela sféra veřejná, žena pečovala o sféru soukromou. Zaměstnání žen a z ní pramenící ekonomická nezávislost znamenala dle smýšlení soudobé společnosti rozpad tradičních hodnot (*Lenderová – Kopičková – Burešová – Maur 2010*, 419).

Přijatelnou se výdělečná činnost žen začala jevit pouze jako „*východisko z nouze*“ (*Bahenská – Heczková – Musilová 2014, 41; Lužická 1872*, 111). V novém světle na problém poukázaly události druhé poloviny šedesátých let. Mnoha mužům zamezovaly v sňatku limity stanovené jejich profesí, jiným bránila sociální situace. Demografický obraz nepříznivě ovlivnil také dopad války prusko – rakouské *(Lenderová 1999*, 251*; Lenderová – Kopičková – Burešová – Maur 2010*, 422). Nemalý počet vdov[109] a neprovdaných učinil z placeného zaměstnání žen řešení sociálního problému (*Veselý 1881*, 11 – 12*; Lenderová 2001*, 185; *Fialová a kol 1996*, 389). Společnost tak začala postupně považovat placené zaměstní neprovdaných dívek za přípustnou[110].

---

[108] Názor mnoha tradicionalisticky založených rodičů shrnuje J. Veselý jako odstrašující příklad: „*Žádné to učení dívkám neprospívá; jejich povolání je jiné než chlapců. Nemohou toho užiti jako oni, a že se tomu ve škole vyučují, je novota, jež k ničemu nevede.*“ (*Veselý 1881*, 9).

[109] Tragický obraz osudu takovýchto žen vykresluje například V. Lužická (*1872*, 101 – 111).

[110] Práce vdov nebyla v minulosti zcela ojedinělá. Vdova po mistrovi mohla například s podporou cechu i nadále provozovat živnost. Lužická připomíná vdovy, které si v před polovinou 19. století přividělávaly

Překážkou k osamostatnění žen nebylo pouze veřejné mínění. Ve druhé polovině 19. století postupně vzrůstaly požadavky na kvalifikaci zaměstnanců. Mnoho žen však v důsledku výše zmíněných okolností nemohlo těmto požadavkům dostát (*Vošáhlíková 2006, 358*). Řešení chtěl nabídnout například dobročinný spolek sv. Ludmily, jehož proměny se roku 1865 ujala Marie Riegrová. Pod patronací spolku vznikla ženská průmyslová škola. Revoluční myšlenka však opět narazila na hradbu předsudků. Strach z konkurence bránil pražským řemeslníkům v přijetí dívek a žen, které díky spolku nabyly nových znalostí a dovedností. Po odchodu Marie Riegrové roku 1872 spolek ve vzdělávacích aktivitách žen polevil. I tak se stal inspirací pro další podobné spolky, které postupně vznikaly nejen v Praze, ale i v dalších městech (*Lenderová 1999*, 233-236). Pokrok v praktickém dívčím vzdělání přinesl Ženský výrobní spolek založený roku 1871 Karolinou Světlou. Vedení spolku se ujala Eliška Krásnohorská. Ženský výrobní spolek navázal na myšlenku průmyslové výuky spolku sv. Ludmily a zřídil školu obchodnicko-průmyslovou, jejímž cílem bylo umožnit dívkám osamostatnit se. Zaměření bylo skutečně široké, vedle průmyslových kurzů škola nabízela také výuku cizích jazyků, či ošetřovatelský kurz (*Bahenská 2004*, 254-255,257).

Ještě roku 1870 byla pracovní místa pro dívku vzácná (*Lenderová – Kopičková – Burešová – Maur 2010, 422)*. Nutností tedy bylo najít skulinu tam, kde se přirozeně nabízela. První povolání vhodná pro ženy přímo vycházela z představ o její přirozenosti - ze schopnosti pečovat. Vhodné zaměstnání tak představovaly pozice vychovatelky, ošetřovatelky či společnice (*Lenderová 1999*, 251 – 252*; Vošáhlíková 2006*, 360; (*Lenderová 2001*, 186; *Bahenská – Heczková – Musilová 2014*, 17). Vstup do prostoru dosud ovládaného muži byl ovšem nevyhnutelný.

Práce provdané ženy však byla dlouhou dobu nemyslitelná, i když se postupně objevovaly hlasy, které připouštěly přivýdělek pro pomoc rodinnému rozpočtu (*Lenderová – Kopičková – Burešová – Maur 2010*, 423).

Na konci 19. století již nebyla práce žen nic výjimečného (*Bahenská – Heczková – Musilová 2014*, 20). I přes veškeré výše nastíněné snahy přetrvával ve společnosti tradiční obraz ženy jako manželky a matky po celé 19. století (*Lenderová 2001*, 184*,* 186 - 187; *Bahenská 2005*, 122).

---

ručními pracemi. Problémy v pozdějším období pravděpodobně nastaly se zvýšením požadavků na kvalifikaci (*Vošáhlíková 2006*, 358).

7.1 Anna, manželka a matka

„*Než jsem se oženil blouzníval sem osvé nastávajíci kdybi taková a taková byla, moc a moc bych si byl přál odženy a kdiž sem se spamatoval bylo mi jakobich přemýšlel kdi sobě dám korůnů nahlavu a chci byti císařem mislým si ty bláhovy! to co žádáš od ženy je tak nemožné jakobis chtěl byti císařem. Bůh mne však miloval a to co sem sobě přál donejmenšich podrobnosti vše měla přisobě ba ještě výce a tak sem vždy po jejím boku šťasten byl […]*“ (*Šafránek 1894 – 1900*, 375).

Svatba Františka a Anny Šafránkových se konala 29. září roku 1857. Ženichovi bylo čerstvých dvacet šest let, osiřelé Anně se blížil věk dvaceti dvou let. Čekal jí osud řádné manželky a matky. Anna porodila manželovi tři dcery a syna, ten však zemřel v kojeneckém věku (*Šafránek 1867 – 1895*, 30 – 31). Není tedy pochyb, že většinu dne mladé paní Šafránkové zaplnila péče o děti (např. *Machačová 2006*, 211-212).

Šafránek v kronice hovoří o milující, drahé, pracovité, upřímné, pečlivé ženě, která byla po celý život oporou svému muži (*Šafránek 1867 – 1895*, 512). Později vyzdvihuje také její schopnosti ve výchově dětí (*Šafránek 1894 – 1900,* 376). Jedná se v podstatě o popis ideálních vlastností ženy 19. století (např. *Lenderová 1999*).

Dlouhou dobu se však nedozvídáme nic o jejím osudu. Srovnáme-li výskyt informací o manželce Anně Šafránkové rozené Jirouskové s pasážemi, které popisují úspěchy i nezdary dcer, nezbývá než podotknout že jejich matka zůstává pozapomenuta v pozadí[111]. Můžeme se pouze dohadovat, jaké k tomu kronikáře vedly důvody. Snad hraje roli vnímání ženy v polovině 19. století, které příslušela sféra domácí, tedy soukromá (např. *Lenderová 1999*, 71).

Něco o osudech Anny Jirousové Šafránkové by přeci jen mohla naznačit právě její „nepřítomnost“. Je více než pravděpodobné že na návštěvu za dcerou do Holandska vyrazil Šafránek sám. Jako zvandrovalý řemeslník byl na rozdíl od své ženy zvyklý cestovat. Nabízejí se tedy úvahy, že v době jeho nepřítomnosti pečovala žena spolu s dcerami o rodinnou živnost[112] (např. *Vošáhlíková 1996*, 56 - 57*; Machačová 2006*, 211).

Více prostoru věnoval Šafránek své manželce až v souvislosti s duševním onemocněním, jež se postupně rozvíjelo již v průběhu roku 1877, což si manžel uvědomil zpětně (*Šafránek 1867 – 1895*, 241). Díky obětavé péči rodiny a zřejmě

[111] Není uváděna ani jako účastnice v kronice popisovaných událostí. Je však třeba podotknout, že tímto způsobem nejsou zmiňovány ani dcery, a ve většině případů ani sám autor.
[112] O pomoci manželek řemeslníků se zmiňuje například B. Klika (*Klika – Pour*, 12).

i nižšímu věku[113] se z nemoci postupně zotavila. V kronice pak opět ustupuje do pozadí až na pár zmínek. Na stránky se její osud vrací opět spolu s nemocí. Tentokrát ji však Anna nepřekonala. (*Šafránek 1894 - 1900*, 89 – 96). Odchod milované manželky zcela změnil život, který do té doby rodina vedla. Na toto období se zaměříme později (*Šafránek 1894 - 1900*).

7.2 Emílie, Anna a Františka

Školní docházka kronikářových dcer Emílie a Anny spadá do období počátečních úspěchů ve snaze o zkvalitnění a zpřístupnění dívčího vzdělání (např. *Bahenská 2005, Lenderová 1999*). Přestože ještě tou dobou bylo zvykem děvčatům obzory příliš nerozšiřovat, nebyl to případ Šafránkovy rodiny. Vedle povinné školní docházky dbal otec také na rozvoj znalosti jazyků, dovedností ručních prací a hry na hudební nástroj. Postupně však otec začal dívky připravovat na budoucí profesní dráhu, viz předchozí kapitoly.

Cílem návštěv „*ústavu slečny Zafoukovy*“ nebyla zatím příprava na povolání. Účelem zřejmě bylo vychovat z dívek řádnou hospodyni znalou ručních prací, schopnou konverzovat německy a francouzsky. Připojme hodiny výuky na hudební nástroj, který všechny dívky absolvovaly a máme zde obraz vhodné nevěsty (*Šafránek 1867 – 1895*, 217 – 219).

Za profesní přípravu však již můžeme považovat výuku šití košil, dámských oděvů a tvorby střihů[114], které Emílie a zřejmě i Anna absolvovaly. Emíliin vídeňský pobyt v krejčovské dílně dokonce Šafránek označuje jako vyučení. O Františce nám informace tohoto druhu chybí, není však důvod domnívat se, že by se od sester v získaných dovednostech výrazně lišila[115].

První kvalifikovaná povolání vhodná pro ženy vycházela právě z představy o údělu ženy, viz výše. (*Vošáhlíková 2006, 360*) Tato zásada platila i v 80. letech, kdy na trh práce prokazatelně vstupují také Šafránkovy dcery. Přestože vlohami a oblibou ručních prací ženy obdařila dle dobových představ příroda, byla profese dámských

[113] V té době jí bylo 42 let.
[114] Zdá se, že výuka často probíhala formou několikaměsíčních kurzů (*Šafránek 1867 – 1895*, 217 – 218; 264).
[115] Víme však, že se ji v důsledku vrozeného postižení dolních končetin snažili rodiče více chránit a je tedy jednou z možností, že nové zkušenosti v nižším věku získávala blíže domovu (*např Šafránek 1867 – 1895*, 219).

krejčí dlouhou dobu přístupná pouze mužům[116] (*Wagenknecht 1931*, 14). Poměry se zřejmě začaly uvolňovat pozvolna v druhé polovině 70. let a ženy získaly postupně přístup také k tomuto povolání. J. Wagenknecht uvádí k roku 1884 jako první u Pražských krejčí vyučenou ženu slečnu Caldovou, o první učednici pak píše ve spojitosti s rokem 1888 (*Wagenknecht 1931, 19*).

První zmínka dokládající, že dívky samostatně pracují, pochází z roku 1877. Emílie si tehdy po „vyučení" ve Vídni vydělala na své potřeby. Další záznam hovoří opět o Emílii a jejím odjezdu za prací do Holandska v listopadu 1879.

Nejzajímavější jsou však v tomto ohledu události z let 1881 – 1882. V té době dívky provozovaly s otcovou podporou vlastní živnost, viz předešlá kapitola. Na sklonku roku 1881 rozběhly Emílie a Anna dámskou krejčovskou dílnu v Hradci Králové. Tvorbu oděvů spojily také s výukou tvorby střihů (*1867 – 1895*, 266). Můžeme se pouze dohadovat, jestli tak učinily pro nedostatek vhodných pracovních míst, či jim jako dcerám živnostníka byla tato cesta blízká. Zřetelněji se zde rýsuje povaha dívek, které nezůstávají pouhými pozorovateli okolního dění, ale aktivně se zasazují o svou budoucnost. Tuto schopnost vykazuje také nejmladší Františka se vou soukromou výukou ručních prací (*Šafránek 1895 – 1900*, 223).

Zcela zásadní roli zde přirozeně hraje obětavá podpora otce, který vždy přispěl s pomocí, zřejmě i finančními prostředky.

Sestry se nenechaly zastrašit nezdary, opakovaně zakládají soukromou živnost, v pozdějších letech již každá zvlášť a hledají nové způsoby, jak zvýšit svou kvalifikaci a lépe se tak uplatnit.

Zajímavé svědectví o schopnostech dcer Františka Šafránka poskytuje líčení nemoci a úrazu nejstarší ze sester. Roku 1900 Emílie v Holandsku onemocněla. K potížím, jejichž důsledek kronikář spatřuje v psychické tísni a starostech, se připojilo horečnaté onemocnění ne nepodobné potížím matky Anny. V horečkách „*vrhla se [Emílie] ze své ložnice v druhem patře oknem ven na dlažbu*". O události byla zpravena rodina a Anna byla požádána, aby vyrazila do Holandska za sestrou. V novobydžovské pokračovací škole si Anna vyřídila dovolenou a odjela do Holandska. Zde setrvala devět týdnů a připravovala sestřin návrat do Čech. Bylo třeba dodělat zakázky a rozprodat zařízení. Ve škole za ni mezitím zaskakovala Františka. Anna

[116] Ženy se mohly uplatnit pouze jako švadleny šijící prádlo, případně mohly obchodovat jako níťařky (*Wagenknecht 1931*, 14). Také Ženský výrobní spolek český školil ženy jako šičky či švadleny, nikoliv krejčové (*Lenderová a kol. 2010*, 420).

při likvidaci Emíliiny živnosti usilovala o co největší úsporu sestřiných peněz. Ušetřená částka měla zajistit Emílii po dobu uzdravování, kdy nebude schopná pracovat. Kronikář uvádí, že Anna takto pro sestru získala okolo 2000 zlatých (*Šafránek 1894 – 1900*, 546 – 552).

Nemáme také příliš zpráv, které by dokládaly výraznější účast dívek na veřejném životě. Náznaky tu však jsou. Připomeňme Františčinu výstavu ručních prací. Emílie s Františkou se rovněž měly přispět pomocí při pořádání slavnosti Janu Amosi Komenskému v Naardenu (*Šafránek 1895 – 1900*, 309).

7.3 Dvě generace žen

Podíváme-li se, jakým způsobem pojednává kronika o matce a dcerách, vidíme výrazný rozdíl, korespondující s vývojem postavení ženy v průběhu 19. století, které učinilo zejména v poslední třetině století ohromný pokrok.

Matka Anna reprezentuje tradiční představu o ženě, jíž přísluší péče o chod domácnosti a o rodinu. To měl být středobod jejího světa a tímto směrem se měly upínat její naděje. Zejména pozdější svazky kroniky ji pak představují jako oporu rodiny, která umožnila rozlet svému muži a v důsledku i svým dětem. Tak nám její obraz zprostředkovalo pero manžela. Osobnost reálné Anny Šafránkové však čtenáři zůstává skryta za souborem kroků a rozhodnutí, která činil její manžel.

Dcery již zastupují aktivní, emancipovanou ženu vstupující do veřejného prostoru. Opakovaně zakládají vlastní živnost, pracují doma i v zahraničí. Cestují a rozšiřují své obzory. Ukazují podnikavost, soudržnost a schopnost jednat v obtížných životních situacích.

7.4 Emancipace jako téma v Šafránkově kronice

Kladný vztah k emancipaci vyjadřoval Šafránek v kronice zcela otevřeně. Problematiku zřejmě sledoval v tisku a neváhal v kronice zaznamenat několik významných událostí v cestě ženy za osamostatněním a zrovnoprávněním.

„*Dnešní dátům 15ho září 1900 bude zapsáno jako historicky den v rozvoji feminismů a zvláště v rozvoji ženské otázky v Rakouskuů[...]*“ Dne 15. 9. 1900 vstoupilo

v platnost nařízení, které umožnilo ženám studovat medicínu a farmacii na univerzitě. Do té doby bylo ženám zpřístupněno pouze studium na filozofické fakultě. „*Po čem ženské toužili toho se jím dostalo nýni se pohrnou kandidátky na unyversity nedá se upřít že dami mají mnohdy ktomuto stavu velké nadani jak se již zjistilo u mnohých českých dám které museli v cizině vystudovat a také tam osazeni jsou a také znamenité lékařky*“ Kronikář si byl rovněž vědom záporné stránky takto kvalifikovaných žen. To byl ostatně také pravý, ačkoliv mnohdy nepřiznaný důvod odporu odborných kruhů. F. Šafránek přichází s vlastním řešením „*[…]sdruhé strany nastane boj mladý: p. dokory o exsistenci proto by bylo nejlepe aby mladý p. doktor oženil se s ml: p: doktorkou a tak by se to virounalo.“* (*Šafránek 1894 - 1900*, 532).

K tématu se kronikář opět vrátil v případě první dámské promoce v Praze (*Šafránek 1900 - 1904*, 153).

Není pochyb, že Šafránka přivedly k příznivému postoji k ženské otázce osudy jeho rodiny. Věno pro dcery představovalo zřejmě značnou investici, připočteme-li vrůstající finanční potíže, byla snaha o osamostatnění dcer logickým řešením, které navíc v případě úspěchu slibovalo také podporu rodičů ve stáří. Důkazem vnímání záporné stránky emancipace, byly i zmínky o ženské konkurenci vstupující do krejčovského řemesla (*Šafránek 1900 - 1904*, 237).

8. VEŘEJNÝ ŽIVOT

Rozvoj veřejného života se stal výdobytkem druhé poloviny 19. století a pro příslušníka středního stavu, jakým měšťan František Šafránek, krejčovský mistr a majitel domu bez ohledu na výši příjmů jistě byl, představoval také měřítko prestiže (*Machačová – Matějček 2010*, 221). Vysoká aktivita ve veřejném životě a účast v několika spolcích zároveň nebyla pro druhou polovinu devatenáctého století nikterak výjimečná, jak dokládají rozbory pramenů (např. *Horejsek 1995*, 25).

F. Šafránek nás o svém veřejném životě podrobně informuje v jedné z tematických kapitol datovaných k roku 1895: „*Za doby mého působeni uveřejnosti sem byl zučastněn po mnohá leta členem divadelnich ochotniku jelikož sem šatnů řidil a pracoval dále členem Měšťanské Besedy, členem hospodář: Průmislové jednoty, člen živnostenské Besedy, přes 20 let člen pěvecké Jednoty Ratybor, člen záložny, člén Spolku Okrašlovacího, Náhradním členem od roku 1881 do 883 vobecnim zástupitelstvý od rok 1883 do 1886 členem Výboru obecní zastupitelstvý a 11 ty rok co tyto řádky piši staršim Spolku krejčovského a rok 1885 do 1886 předsedou výboru rozsudího dle nové: živ: zákona po 3 roky ve výboru živ: Besedy. Rád sem vevšem pracoval a obětoval sem se kůvšemu kmé velké škodě nanic nehledě po tolika let a však vlastenectvý vymýzelo občanská vzájemnost se vytratila a jen za vše člověk utržil sobě velký nevděk a od rok 888 jsem výce muse nechtel řádné povinosti brát. Dále členem Výboru pokračovaci školi mnoho let kdy toto píši tj. rok 895 sem 21. Rok předsedou krejic: spolku*“ (*Šafránek 1867 – 1895*, 377).

F. Šafránek v textu opakovaně připomíná význam vlastenectví a lituje jeho úpadku. Kronikářova slova je třeba dát si do souvislosti s událostmi roku1868. Šafránek se v té době aktivně účastnil táborů lidu. K účasti na táboře na Chlumu se poté přiznal ve veřejné listině, kterou podepsal se sto pěti hořickými měšťany. Prostřednictvím listiny si signatáři vysloužili trest, který se posléze měl rovněž stát demonstrací vzdoru a podporou táborové myšlenky. Alespoň tak to Šafránek vnímal[117]. (Šafránek *1867 – 1895*, 108 – 110). V duchu sledování českoněmeckých vztahů se nesly pozdější záznamy věnující se politické situaci hojné zejména v době pobytu v Novém Bydžově.

[117] Tomuto tématu se podrobněji věnoval T. Horák (*Horák 2002*, 21 – 26).

8. 1 Spolková činnost

Spolková činnost představovala důležitou složku veřejného života druhé poloviny 19. století. Spolky fungující na dobrovolné bázi sdružovaly občany podobného smýšlení a zájmů. Umožňovaly lidem poprvé demonstrovat své názory a životní postoje veřejně. Spolky rovněž zaštiťovaly pořádání různých akcí pro členy i širokou veřejnost. Postupně se také staly důležitým nástrojem v prosazování zájmů té části obyvatelstva, kterou reprezentovaly, Kromě politického vlivu[118] četné spolky usilovaly především o osvětu, vzdělání či organizovanou formu trávení volného času (*Lenderová, M. – Jiránek. T. Macková* 2009, 317 – 319).

Poměry období neoabsolutismu přílišný rozvoj spolkového života neumožňovaly. Činnost spolků byla pod přísným dohledem. Zákon č. 253 ř. z. z 26. listopadu 1852 přesunul spolkovou agendu z pravomocí náležících panovníkovi pod prvoinstanční správní úřady v regionech. Ty spadaly pod ministerstvo vnitra. Dle zákona 253/ 1852 mohl ve své činnosti pokračovat pouze spolek, jehož činnost byla oficiálně povolena. Vznik politických spolků nebyl pochopitelně umožněn (*Drašarová 1992,* 129*; Drašarová 1993*, 156 – 157). Za těchto podmínek mohly působit pouze spolky, jejichž funkce byla státu prospěšná[119] (*Drašarová 1992, 129; Lenderová, M. – Jiránek. T. Macková 2009*, 320).

Za skutečný zlomový bod v rozkvětu spolků lze považovat pád Bachova absolutismu roku 1859. Euforie z vyhlídky na zlepšení poměrů se stala hybnou silou pro rozvoj spolků v našich zemích, který započal již v první polovině 60. let (*Lenderová, M. – Jiránek. T. Macková 2009*, 320; *Efmertová – Savický 2009*, 199 - 200). Prosincová ústava z roku 1867 tak reagovala se zpožděním, připravila však stabilní rámec pro další rozvoj občanských aktivit[120].

Šafránkův zájem o spolkovou činnost, jak se projevuje v kronice, navazuje pravděpodobně na starší cechovní odkaz a přirozeně vychází také z kronikářova zájmu o dění ve městě. Z citátu uvedeného v úvodu kapitoly víme, že byl Šafránek aktivní v řadě spolků. Možná příčina je rovněž vysvětlena výše. Přesný počátek Šafránkovy

---

[118] Množství spolků získalo politický vliv, přestože byly založeny a prezentovaly se jako apolitické (Lenderová – Jiránek – Macková 2009, 319 – 320).

[119] Sem spadaly spolky náboženské, spolky humanitární a zaopatřovací či spolky napomáhající rozvoji obchodu a průmyslu (Drašarová 1992, 129).

[120] Nové zákony ošetřovaly například všeobecné shromažďovací právo a právo tvořit spolky. Zákon č. 134/1867 redefinoval legalizaci spolků. Oproti zákonu z roku 1852 se nyní stal legálním spolek, jehož činnost nebyla ve stanovené lhůtě oprávněným orgánem zakázána. (*Lenderová, M. – Jiránek. T. Macková* 2009, 319).

aktivní účasti ve spolcích není možné určit, s jistotou lze říci, že se tak stalo nejpozději roku 1877 (*Šafránek 1867 – 1895*, 259).

Z Šafránkových spolkových aktivit se přirozeně nejvíce dozvídáme o spolku krejčovském, jemuž dlouhá léta předsedal. Nejprve vykonával úlohu druhého předsedy spolku spolu s prvním předsedou Josefem Falkem[121]. Po Falkově odchodu zřejmě Šafránek zaujal jeho místo.

Spolek krejčovský spadal do kategorie spolků profesních, které do jisté míry zastoupily funkci cechů po jejich formálním zániku k roku 1859. (*Bařina a kol. 2002, 20*). Připomeňme, že kronikář sám klade zánik cechů opakovaně až do roku 1883 (např. *Šafránek 1894 – 1900*, 355)[122].

Není jasné, jakým způsobem probíhal přerod mezi cechem a spolkem. Mnohé však nasvědčuje, že šlo o pozvolný proces[123] (např. *Wagenkecht 1931*, 22; *Wagenknect 1933*, 91). Spolek krejčovský prokazatelně působil již roku 1865. Roku 1873 však zanikl, což potvrzuje také městská kronika (*Šafránek 1867 – 1895*, 259; *Bařina a kol. 2002*, 111). K znovuustavení spolku roku 1877 došlo právě pod vedením J. Falka a F. Šafránka (*Šafránek 1867 – 1895*, 259*; Cech krejčích Hořice 1816 – 1856 /1888/*, 25).

I nadále přetrvával důraz členů spolku na cechovní minulost (*Cech krejčích Hořice 1816 – 1856 /1888/*, 183). Seznam členů spolku z roku 1877 je dělen na mistry a členy, kteří přistoupili „*za novějšího zřízení spolku když mýstrovsky kus vyzdvýžen byl*“ (*Cech krejčích Hořice 1816 – 1856 /1888/*). Také zvyk mistra, který předstoupil před cech s žádostí, aby učeň mohl dostat za vyučenou, se přenesl na spolek (*Cech krejčích Hořice 1816 – 1856 /1888/*, 183).

Svědectví o přetrvání cechovních tradic v rámci spolku nabízí také Šafránkova kronika. Přínosnou je v tomto ohledu pasáž o popisu nové pohřební výbavy, kterou nechal Šafránek jako předseda spolku pořídit[124] (*Šafránek 1867 – 1895*, 260 – 261).

---

[121] Úlohu Josefa Falka Šafránek ve své kronice nezmiňuje, snad proto, aby neumenšoval své zásluhy (*Šafránek 1867 – 1895*, 259).

[122] Viz pozn. 59. Představa mohla rovněž vycházet z novely Živnostenského řádu z roku 1883, která nařídila povinnou účast živnostníků v živnostenských společenstvech. Tímto způsobem vykládal zánik cechů J. Wagenknecht (*1933*, 91; *Brom 2001*, 8).

[123] Právě materiály hořického krejčovského cechu a posléze krejčovského spolku (materiály na sebe formálně navazují) vidíme, jak úzké sepětí panovalo mezi cechem krejčovským a posléze spolkem krejčovským. Záznamy učňů, kteří dostali za vyučenou, pokračují v cechovních knihách až do roku 1888. V mnoha zápisech i nadále figuruje termín „cech“ nikoliv spolek (*Cech krejčích Hořice. 1816 – 1856 /1888/*, 27, 32).

[124] Jednou z úloh cechů byla sociální podpora v nouzi. Dočítáme se o finanční pomoci ve stáří, o podpoře vdov, či výpomoc členům při nedostatku potravin (*Wagenknecht 1931*, 15). Cechy se rovněž staraly

Výbava se základními součástmi podobá například výbavě cechu pražských krejčí, jak ji popisuje J. Wagenknecht (*1932*, 59, 64). Dle Šafránkova vyprávění se ve spolku udržel i nadále zvyk pohřební výbavu zapůjčovat za poplatek pro pohřby nečlenů, stejně jako tomu bylo v případě některých cechů (*Wagenknecht 1931; 1932*). Šafránek v kronice pochvaloval výdělek, který zmíněná činnost přinesla do spolkové pokladny[125]. Šafránek uvádí, výdělek mezi 15 – 20 zlatých, výjimečně činil výdělek až 35 zlatých. Jedna z cechovních knih dokládá, že spolek udržoval také fond[126], který měl zajistit pohřeb v případě úmrtí členů[127] (*Cech krejčích Hořice. 1816 – 1856 /1888/*; srovnej *Wagenknecht 1931,* 15). Propojení spolků s cechovní tradicí nabízí materiál pro další zamyšlení. Nabízí se otázka, zda byly obdobné způsoby v rámci živnostenských společenstev běžné a v jakém rozsahu se vyskytovaly.

Drobnou nápovědou mohou být slova J. Wagenknechta, který ve své práci o krejčích v Praze ještě roku 1933 s nostalgií cechovní zřízení hájí. Krejčovské cechy dle něj zůstávaly i po formálním zrušení „*pevným organizačním celkem, ať již dříve dle zákona nebo nyní mimo zákon jako útvary dobrovolné. […] Nenechali se odstrašiti různými novými ustanoveními, ani se honem nerozešly, ale vedly své zápisy dále tak jako tomu bylo dříve. […] Obdivujeme nezdolnost a rozšafnost předních činovníků v krejčovství, kteří tím, že starou organisaci nadále zachovávali, dokázali, že cechovní zřízení nebylo jen uměle vynucenou privilegovanou ochranou řemesla, ale nutnou součástí hospodářského života, jež v podstatě nezměnily ani proudy nových směrů tovární výroby“* (*Wagenknecht 1933*, 91). Ani Šafránek pochopitelně nespatřoval v cechovní organizaci přežitek, který brzdil ekonomický rozvoj[128]. Situaci hodnotil na základě vlastních zkušeností, které nebyl přirozeně schopen vidět v širším kontextu, viz podkapitola věnující se rozvoji a úpadku jeho řemesla (*Šafránek 1867 – 1895; Cech krejčích Hořice. 1816 – 1856 /1888/*, 28 – 31).

---

o zaopatření pohřbu v případě úmrtí některého ze svých členů. Pro tyto případy zřizovaly pohřební výbavu, která například u cechu pražských krejčí zahrnovala katafalkové sukno, smuteční plášťě a pláště pro členy bratrstva (*Wagenknecht 1931*, 15*; Wagenknecht 1932*, 64*; také Sobek 2015*, 97 – 103).

[125] J. Wagenknecht ve svém textu urputně popíral domněnky o snaze cechů přivydělat si tímto způsobem a poplatek označuje za „skromný“. Nelze vyloučit, že do slov kronikáře Šafránka se i zde vmísilo kritérium prestiže a úspěch spolku zveličil. Zároveň nelze vyloučit, že J. Wagenknecht, jenž v mnoha místech své práce nekriticky oslavoval odkaz cechů, hodnotil tyto informace tendenčně (*Wagenknecht 1933*, 91).

[126] „bratrstvo“

[127] Péče o pohřby členů patřily k agendě cechů již v období středověku (*Pátková 2000*, 58).

[128] O zániku cechů a bídě, která z toho vzešla, složil kronikář báseň, kterou vepsal do jedné z původních cechovních knih (*Jičín, kniha 2, ivč. 4*, 28 – 31).

8.2 Spolky v Šafránkově kronice

Jak jsme si ukázali výše, František Šafránek se na spolkovém životě města Hořice podílel velkou měrou a není tedy divu, že tuto problematiku sledoval a mnohé spolkové události zaujaly místo také na stránkách jeho kroniky. Většina těchto záznamů souvisí s popisem událostí ve městě. Šafránek sledoval ustavující schůze a informoval tak o vzniku nových spolků. Část ze záznamů se týká spolkových slavností[129] souvisejících se svěcením praporu či slavnostním zahájením činnosti spolků. Tyto záznamy se objevují v celém rozsahu kroniky. V kronice přirozeně převažují záznamy o spolcích, jichž byl kronikář členem. V některých případech kronika uvádí také podrobnosti o činnosti spolku, jako příklad uveďme záznam popisující vznik Jednoty samostatných řemeslníků z roku 1895. Šafránek zachytil plánované úkoly spolku, které dokládají široké zaměření organizací, které dbaly na pokrok, vzdělání i zábavu: „*účelem jejich jest o výskumi též vzorky a jiné pomůcky, pořídit místnost pro výstavu výrobků řemeslných, jednou v roce pak pořádat výstavu, založit fond pro podporu nemocných neb do neštěstí upadlých členu, pořídit knihy a časopisy odborné konati časté přednášky vědecké o řemeslech starati se o vzdělání tovaryšů a učňu, pořádat časté zábavy a vylety*“ (*Šafránek 1894 - 1900*, 81).

Roku 1885 sepsal Šafránek seznam, v kterém vypočítává spolky činné ve městě k danému roku: „*Chci tůto uvesti pouze malé črty ospolcich které se nachazeli v Hořicich v roce 1885. Předně Uřady samosprávné Obecni a okresni zástupitelstvo Záložna s ručenim neobmezeným vzdělávací Spolky: Měštanská Beseda živnostenská Beseda odborný spolek ženský Červeného kříže Jednota hospodařsko průmislova Spolek divadelnich ochotniku v čelařský Spolek okrašlovací Spolek Spolky živnostenské – Obůvnici Krejči Tkalci Krupaři a Mlináři Pekaři kožešnici provaznici a sedláři Řeznici Zábávní Spolky – Spěváckỳ Spolek ženský Vesna pěvecky spol: Ratybor Hudebni Spolek Dalibor tělocvičná Jednota Sokol Spolek Vojenských vysloužilcu dobrovolný tovarny zbor Hasíču Spolek Mládencu 1895 Spolek zahradnicky*“ (*Šafránek 1867 – 1895*, 375).

Sledování vývoje spolků v Hořicích nezanechal ani poté, co se odstěhoval do Nového Bydžova. Stěžuje si však, že přátelé nevyslyšeli jeho prosby o informace o nově založených hořických spolcích a tak byl nucen ověřit si situaci ve městě sám (Šafránek 1900 – 1904, 69).

[129] Ty byly shrnuty v rámci analýzy festivit v bakalářské práci. (*Záveská 2014*, 41 – 43).

9. VOLNÝ ČAS

Plynutí času bylo dlouhá léta definováno vegetačním cyklem a na něj navázanými církevními svátky. Čas se dle nich dělil na den všední a den sváteční. Teprve rozvoj moderní industrializované společnosti umožnil vydělit čas práce a čas odpočinku sloužící k načerpání sil a k zábavě. Vznikla nová oblast činností, stojící mimo do té doby fungující rámec svázaný s nutností naplnit povinnosti a zachovat své místo ve společnosti. Formování času, po který nebylo třeba pracovat, souvisí ponejvíce s fixací pevné pracovní doby továrních dělníků ve druhé polovině 19. století (*Lenderová – Jiránek – Macková 2009*, 272 – 273*; Linhart a kol. 1996*, 156 - 157). Není pochyb, že do rodiny řemeslníka na malém městě, jehož existence byla závislá na vykonaném díle, pronikal čas určený pouze k zábavě a odpočinku pomaleji.

Odtud zřejmě pramení také problém s vymezením této kategorie v rámci Šafránkovy kroniky. Velmi často narážíme na převrstvení funkcí. Pouze u malého množství aktivit je možné prokázat jako cíl pouze zábavu a odpočinek. Do mnoha činností spojených například s působením spolků (výlety, koncerty) ale i mnohých jiných se vkrádá také faktor reprezentace a společenské prestiže, která měla pro řemeslníka na malém městě nezpochybnitelný význam.

Součástí trávení volného času Františka Šafránka může být v jistém úhlu pohledu právě tvorba jeho kroniky, kterou ovšem sám autor považoval stěží za pouhé rozptýlení, Šafránek vykonával především důležitou službu potomkům a posléze i městu.

O způsobech trávení volného času se v kronice mnohdy dočítáme pouze mezi řádky. Jako nápovědu k odhalení způsobů trávení volného času můžeme považovat také zmínky o lekcích hry na hudební nástroj všech tří dívek. O nejmladší Františce otec zaznamenal: „*hudbou nás bavíla, hrála housle, citeru a kytaru mýmo to byla velice sečtená*“. Kratochvílí mohla být rodině také četba. Dcery rovněž ovládaly ruční práce[130], je však otázkou zda v kontextu svého povolání považovaly vykonávání

[130] Jako druh zábavy zmiňuje ruční práce V. Lužická: „*Politování hodnou jest žena, která nenalézá v práci ruční zábavy. Ona tím, že se vzdává svého práva na ruční práce, vzdává se i sladké útěchy milého kouzla, které ji činí dvojnásob tak rozkošnou.*“ (*Lužická 1889*, 8). Objevovaly se ovšem i názory opačné. V příloze Národních listů z 5. ledna 1863 v článku pojednávajícím o přednášce Vojty Náprstka na Střeleckém ostrově se objevuje názor o namáhavosti a nezdravosti šití, pletení a vyšívání. „*Co se strojů šicích týče, nepodléhá žádné pochybnosti, že učiní úplný převrat v domácnostech a že osvobodí ženské od jedné z nejnamáhavějších a nejnezdravějších prací - od šití, kteréž podobně jako*

drobných ručních prací za odpočinek. Je také třeba zvážit, do jaké míry představovaly výše uvedené činnosti zábavu a od jaké míry byly bojem proti zahálce, před kterou varovaly pedagogické příručky (*Lenderová – Jiránek – Macková 2009*, 273).

Setkáváme se rovněž s odkazy na činnost hořických divadelních ochotníků, koncerty a společenské akce. Z kroniky ovšem není jasné, do jaké míry se kronikář spolu s rodinou těchto událostí účastnil[131].

9.1 Letní byt

Pronájem letního bytu na venkově se jako způsob rekreace objevuje v 60. letech 19. století a představoval finančně dostupnou formu trávení volného času i pro chudší městské vrstvy (*Štemberk 2013*, 83; *Šoukal 2016*, 11). Také Šafránkova rodina trávila prázdniny na letním bytě, který si pronajímali ve čtyři kilometry vzdálené vsi Lukavec. První zmínku o prázdninových pobytech v Lukavci nacházíme v kronice k roku 1894, vzhledem ke kontextu nelze vyloučit, že zde rodina pobývala již dříve. (*Šafránek 1867 – 1895*, 565).

Blízkost vsi jistě snižovala cestovní náklady. Příčinou volby letní destinace však mohly být také rodinné vazby. Z Lukavce pocházel Šafránkův děd a narodil se zde jeho otec (*Šafránek 1867 – 1895*, 2). Zvážíme-li, že zde rodina mohla pobývat i v době, kdy se F. Šafránek ještě věnoval řemeslu, nalézáme další možný důvod pro volbu vsi nedaleko Hořic. Krátká vzdálenost umožňovala Šafránkovi navracet se ve všedních dnech k řemeslu, které nemohl na delší dobu opustit (*Šoukal 2016*,11). O náplni pobytů toho mnoho nevíme, kronikář zmiňuje pouze procházky do lesa. Podobu příprav na prázdniny přibližuje neúplná věta „*celé náradi celou kuchyň sebou*“ (*Šafránek 1867 – 1895*, 565). Přesun vybavení domácnosti odpovídal dobovým zvyklostem, které reflektuje také krásná literatura (*Šoukal 2016*, 12).

Pobyt na letním bytě jako forma rekreace souvisel s rozvojem představ spojených se zdravým životním stylem a s klidem, který skýtal pobyt v přírodě. Že takto mohl smýšlet i Šafránek naznačuje, že byt v Lukavci pronajal poté, co se navrátila duševní choroba jeho ženy (*Šafránek 1867 – 1895*, 565; *Šoukal 2016*, 12).

---

pletení a vyšívání nemá konečně větší ceny a váhy než dělání sirek, jak bylo před nedlouhým časem ještě užívání, náležejíc mezi práce ženské.“ (*Anonym, Národní listy 1863*).

[131] Z popisu mnohdy není jasné, zda byl kronikář události přítomen, či při jejím často strohém popisu vychází z denního tisku či byl upozorněn informátorem (např. *Šafránek 1867 – 1895*, 459, 490).

Do Lukavce, kde „*každoročně na prázdninách meškali*“ se rodina vracela i po přestěhování z Hořic do Nového Bydžova. Zde také roku 1900 vznikla řada kreseb, zachycujících vzpomínky na rodné město (*Šafránek 1867 – 1895*, 565; *Šafránek 1894 – 1900*, 550).

9.2 Cestování

Nejvíce je v kronice z oblasti rekreace zastoupeno cestování. Této aktivitě se věnoval F. Šafránek i jeho dcery. Příčiny cestování popsaného v kronice byly různé, cílem většiny cest bylo vzdělání a příprava na budoucí povolání, jak naznačily předchozí kapitoly. Zde se zaměříme na cesty, jejichž cílem byla rekreace.

Rozvoji cestování napomohly v 19. století nejen společenské změny (vnímání času, odpočinek) ale také technický pokrok. Podstatnou zásluhu na rozšíření cestování mělo zavádění železnice. Železniční přeprava se v našich zemích začala více rozvíjet v druhé polovině 50. let, kdy vznikala síť hlavních tras. Systematické zahušťování železniční sítě je pak u nás kladeno do období 80. let[132] (*Hlavačka 2007*, 36). Zvýšila se tak jeho dostupnost a kromě sféry práce či vzdělání stalo se také zdrojem zábavy a potěšení, náplní volného času[133] širších vrstev (*Hlavačka 2007*, 33, 35, 36).

Čtenář Šafránkovy kroniky se s tématem cestování poprvé setká v souvislosti s přípravou na výkon řemesla. Zálibu v poznávání nových míst získal F. Šafránek již v mládí na vandru[134]. Přestože většina z cest cílila na obstarání práce, najdeme v Šafránkově kronice také popis vandrování, jehož cílem bylo mimo jiné také prozkoumávání dosud nepoznaných končin. V říjnu roku 1854 zanechal F. Šafránek práce v Hietzingu nedaleko Vídně a vydal se spolu s dalším tovaryšem na cestu po Štýrsku. Kroky dvou vandrovních tehdy mířili přes řadu míst, jimž nevěnoval kronikář hlubší pozornost, do Mariazell. Poutní místo spojené s mariánským kultem patřilo v monarchii k nejvýznamnějším a navštěvováno bylo také českými poutníky[135] (*Royt 2004*). Zde oba vandrovní přenocovali a ráno zavítali ke zpovědi a poté zřejmě

[132] Do relativně dostupné vzdálenosti od města se železnice dostala již roku 1857. Dostupnost se zlepšila na počátku 70. let, se zavedením tratě přes 6 km vzdálenou Ostroměř. Vlastní železniční stanici Hořice získaly na počátku 80. let (*Matějček 1993b,* 115).

[133] Putování a poznávání významných míst vlasti se stalo jedním z charakteristických prvků romantismu (*Hlavačka 2007*, 36).

[134] I přes technologický pokrok zůstávalo cestování pěšky zejména díky vandrovním nejrozšířenější formou v první polovině 19. století. (*Hlavačka 2007,* 35).

[135] Poutě do Mariazell byly povoleny i v době restrikcí časově náročného putování, které byly vydávány za vlády Marie Terezie a Josefa II. (*Lenderová – Jiránek – Macková 2009*, 284).

na mši - Šafránek užívá výrazu „*kstolu Páně*“. Vedle zbožné úcty jejich zájmy směřovaly k poznávání okolí: „*a pak jsme prohliželi tam znamenité věci a do tovarny kde se kanony léjou…*“[136] (*Šafránek 1867 – 1895*, 23).

Další líčení cest již souvisí s rekreačním cestováním více. Cílem mnoha výprav se roku 1873 stala Světová výstava ve Vídni zahájená 1. května[137] (*Halada – Hlavačka 2000*, 52). Také František Šafránek si nemohl nechat takovou podívanou ujít. Návštěvou vídeňské výstavy strávil šest dní. V kronice poznamenal následující: „*bylo to něco velkolepého nebo vyžadovala nákladu 25 Mylyonu ale když to člověk prohledl můsel každý říci že to nebylo moc naty nádherné stavby a tu rozsáhlost […] zhořic se tam jelo mnoho na podívanou též i já jsem vevýstavé 6 dni pochodíl vždy od rána až dovečera však kdo by byl chtěl celou vystavu dobře prohlednout tedy by ani zamesíc nebyl ještě hotov […]*“. Na závěr dodává „*peněz se tam nechalo dost ale žádný toho nelytoval*“. (*Šafránek 1867 – 1895*, 192).

Řada cest Františka Šafránka a jeho dcer mířila do Holandska, země, kde od roku 1883 pobývala nejstarší z dcer Emílie. Přestože hlavním cílem těchto cest bylo setkání s nejbližšími, většinu času dle kronikářových popisů, trávil on i dcery společným cestováním a poznáváním země.

Poprvé zavítal F. Šafránek do Holandska v srpnu 1887 (*Šafránek 1867 – 1895*, 416). Na cestu vlakem Šafránek vyrazil ve čtvrtek v poledne a do Arnhemu přijel teprve v sobotu v poledne. Ačkoliv se jednalo o rodinnou návštěvu, strávil Šafránek v bydlišti dcery pouze krátký čas (*Šafránek 1867 – 1895*, 416 – 425).

Emílie si pro otce připravila pestrý program pamatující na lákadla turistická i kulturní. Za dvanáct dní spolu navštívili řadu míst, mezi nimi Haag[138], Rotterdam, Amsterdam či Rosenthal. Vedle obrazáren navštívili také výstavu průmyslovou. Společně zavítali na koncert, nechyběla ani plavba parníkem po Rýnu. Ani v Holandsku nezapomínal Šafránek sledovat stopy krajanů. V Amsterdamu si například objednal plzeňské pivo a zavítal do obchodu s českým broušeným sklem (*Šafránek 1867 – 1895*, 417 – 422). Otec s dcerou se přirozeně nevěnovali pouze turistice a poznávání pamětihodností. S dcerou například v neděli navštívili katolickou mši „*tam nevídiš jeden s druhým zašeptat tam si hledi každý své pobožnosti*“. V Holandsku strávil F.

[136] Příklad gendrově orientovaného výběru.
[137] Výstava trvala do října téhož roku (*Halada – Hlavačka 2000*, 52).
[138] Navštívili zde královský les a zámek. Šafránek nezapřel své řemeslo a poznamenal: „*uvnitř [sme] veškeré komnaty prohledli jest zde nádhera baječna zvláště na těžkém hedbavi velmi dovedné a umělecky višívani turecké, činské a japonské*“ (*Šafránek 1867 – 1895*, 420).

Šafránek pravděpodobně jedenáct až dvanáct dní, čtyři až pět dní mu zabrala cesta (*Šafránek 1867 – 1895*, 417).

Podívejme se nyní na některé praktické aspekty cestování, které z líčení vyplývají. Veškeré náklady včetně cestovních hradila Emílie. Průběh návštěvy ukazuje Emílii jako zdatnou organizátorku. Program musela mít předem připravený a podrobně rozplánovaný. Na většině míst, která spolu s otcem navštívili, se setkávala s přáteli, kteří mnohdy posloužili jako průvodci v méně známých místech. Emílie spolu se svou společnicí u přátel obvykle také přenocovaly, zatímco tatínkovi dcera zaplatila hotel. Šafránka zaujala snídaně formou švédského stolu „*jist mužeš co chceš 4 neb 6 neb jednů a neb vše co zde leži platiš stejně cenů zasnidan*i" (*Šafránek 1867 – 1895*, 420).

Nocování u příbuzných a přátel se v rámci delších cest v kronice objevuje opakovaně, ať už se jedná o cesty za vzděláním, za prací či cesty rekreační. Kromě utužování vzájemných vztahů tento způsob přirozeně poskytoval pohodlí, které cestovatele nezatížilo přílišnými náklady. Jinou možností, kterou F. Šafránek využil na zpáteční cestě, bylo nocování u portýra za 80 krejcarů. O vývoji cesty a době svého příjezdu v případě potřeby Šafránek informoval telegramem (*Šafránek 1867 – 1895, 416*, 425).

Podobný program připravila Emílie také své sestře Anně, která do Holandska zavítala v doprovodu jedné ze svých přítelkyň roku 1892. Kromě již známých míst kronikář nyní upozorňuje na návštěvu hrobu Jana Amose Komenského v Naardenu[139]. (*Šafránek 1867 – 1895*, 504).

Podruhé Šafránek zavítal na návštěvu za Emílií na jaře roku 1898. Aby si usnadnil cestu, poslal svoje zavazadla čtrnáct dní napřed. V Holandsku nakonec setrval půl roku. Toto období trávil s rodinným přítelem pravidelnými výlety do okolí i vzdálenějších míst Z této cesty pořídil deník, který je rovněž zajímavým pramenem k tématu a podrobné zpracování by jistě bylo přínosem (*Šafránek 1894 - 1900*, 305 - 314).

[139] V roce 1892 zde byla na připomínku výročí narození Jana Amose Komenského zbudována mohyla. Místo se již v minulosti stalo cílem národně orientovaných poutníků. Tato tendence zřejmě na počátku 20. století sílila (*Hobrlant 2014*, 9, 14). Události týkající se uctění památky J. A. Komenského Šafránek bedlivě sledoval a zaznamenával do kroniky.

9.3 Výstavy

Pozornosti hořického kronikáře přirozeně neunikla jedinečná podívaná, kterou nabízely velké výstavy konané v první polovině 90. let.

9.3.1 Jubilejní výstava

Dlouho očekávanou událostí se stala Jubilejní výstava zahájená 15. května roku 1891. Svým odkazem navázala na Průmyslovou výstavu z roku 1791. Výstava prezentovala pokrok, kterého dosáhl průmysl, zemědělství, umění i věda (*Hlavačka 1991*).

František Šafránek výstavu navštívil opakovaně, poprvé 24. července. V srpnu přijela z Holandska na dvacetidenní návštěvu Emílie. V krátké poznámce připomínající dceřinu návštěvu se dočítáme: „*byli sme sni též na pražské vystavě*“. Je pravděpodobné, že se jednalo právě o výstavu Jubilejní (*Šafránek 1867 – 1895*, 483).

Výstava na kronikáře udělala hluboký dojem. Ve svých záznamech jí věnoval devět stran hustě psaného textu[140]. Zde zaznamenal významné události v průběhu výstavy, jejíž program musel pravidelně sledovat v denním tisku. V záplavě statistických údajů se však ztrácí Šafránkovy osobní dojmy a postřehy. I přesto je z textu cítit vlastenectví a hrdost (*Šafránek 1867 – 1895*, 470 – 479). Neopomněl opakovaně pochválit hojnou návštěvnost výstavy, kterou umožnily také „*zábavní vlaky do Prahy za ceny snížené*“. Jeden z těchto vlaků byl vypraven také z Ostroměře u Hořic (*Šafránek 1867 – 1895*, 472).

9.3.2 Národopisná výstava

Myšlenka uspořádat Národopisnou výstavu se zrodila právě na Výstavě jubilejní (*Brouček a kol. 1996*, 8 – 9). Již na konci roku 1891 začaly vznikat první „krajinské odbory“, jejichž úkolem bylo shromáždit materiály pro uspořádání výstavy. Sběry vyvolané přípravou výstavy odstartovaly sérii regionálních výstav nejen s národopisnou tematikou (*Brouček a kol. 1996*, 29).

Na rozdíl od Jubilejní výstavy není z textu kroniky zřejmé, zda Šafránek Národopisnou výstavu navštívil. Doba jejího konání korespondovala s rychlým zhoršováním zdravotního stavu manželky a její smrtí v září roku 1895 (*Šafránek 1867 – 1895*, 564 – 568; *Šafránek 1894 – 1900*, 89 – 96).

[140] V té době stále převládaly zápisy kratší.

Šafránek byl i tak národopisnou výstavou fascinován. V kronice jí věnoval celých 25 stran, na kterých vcelku podrobně zaznamenal zrození myšlenky, přípravu a její průběh. Text obsahuje množství detailů a statistik. Je tedy zjevné, že Šafránek pečlivě sledoval dění kolem výstavy v denním tisku. (*Šafránek 1894 – 1900, 50 – 75*) Ve svém vyprávění se zaměřuje především na okolnosti, které dokazují o jak prestižní a výjimečnou událost se jednalo. Uvádí dlouhý výčet vlaků, v nichž na výstavu přijížděli krajané ale také delegace učenců z mnoha zemí, dokonce i z Austrálie „*též veškeré vlády v Evropě poslali své odborné učenci studovat naši vystavu*“ (*Šafránek 1894 – 1900*, 54).

O fázi příprav zapsal: *„děli se veliké přípravi a tak každý okresní vybor svolal schůze by se ustavil vybor dokterého zvolený byli kněži a veškeré učitelstvo též i obecni představeni povenkově tento výbor rozdělen na odbory starožitnostní názvoslovni a t. dále nýni nastala práce každý člen výboru se můsel zúčastnit vycházek dookresu po vsich a každý měl své jedni zbyrali staré obrazi, nábytek, nástroje a ruční všeliké náčiní od dřeva, železa, kamené, a kostí, mosaze jíni zase staré knihy, listiny, jiný zase viptával se starých lidi na običeje a zviky pověří ostrašidlech a hastrmanech o svadbach a plampačich amatéři byli sebou ty zase fotografovali staré babičky vjejich svadebních šatech a staré chalupi a kosteli a lomenice s nápisi jiný zase sbyrali starožitný kroj a tak co se zdarma nedostalo koupilo se a co se koupít nedalo vypůjčilo se […]“* (*Šafránek 1894 – 1900*, 51). Rozsáhlé a rozmanité aktivity provázející přípravy i samotný průběh Národopisné výstavy mohly podpořit Šafránkovy zájmy, dále je rozvíjet a inspirovat. Snahy o zaznamenání starých zvyků se objevují již v polovině 80. let (*Záveská 2015*, 51), v následujícím období však tyto tendence ještě zesílily. Příčina tkví samozřejmě také v zanechání řemesla. Kronikář měl nyní pro svou tvorbu mnohem více času. Roku 1898 se v kronice nově objevuje výtvarná složka. V kresbách tak uchoval své vzpomínky na venkovský kroj, dřevěnou architekturu či lidové tradice.

Výstavu Šafránek vnímal jako ohromný úspěch Českého národa, který ještě zesiluje připomínáním neúčasti, protivenstvím a posléze závistí Němců. „*Sluši se připomenout že němcí v Čechách neměli nate výstavě žádného podílu proto také haněli a tupili zapovidali jiným Němcům se tam podivat každy by byl zrádcem vihlášen kdo by tam byl nohou vkročil“* (*Šafránek 1894 – 1900*, 69). *„Nejvíce je pálilo že s celých čech moravi a slezka na tisice s učiteli hromadně jezdilí do vístavi školní děti zvláště s poněmčilých měst a obci“* (*Šafránek 1894 – 1900*, 69). Pocity sdělené Františkem Šafránkem zcela odpovídají duchu doby a jsou článkem dlouhého řetězce

českoněmecké nevraživosti, která ovšem souvisí také s potřebou vymezit se (*Brouček a kol. 1996, 9*).

10. SVÁTEČNÍ ČAS

F. Šafránek v kronice shromáždil rozsáhlý soubor informací o skladbě festivit malého města druhé polovině 19. století a o podobě a průběhu svátečního dne. Téma festivit v Šafánkově kronice bylo podrobně zpracováno v bakalářské práci, proto zde bude shrnuto pouze stručně (*Záveská 2014*).

Tyto informace spadají především do druhé fáze vzniku kroniky, kde tvoří nemalou část záznamů. Většina slavností, které Šafránek zaznamenal, spadá svým charakterem především mezi slavnosti světské, přestože církevní rituál byl v mnoha případech jejich významnou součástí. V kronice se tak setkáme se spolkovými slavnostmi, jakými bylo například svěcení praporů, svěcení významných budov, odhalení památníků či slavnosti sloužící k uvítání významných osob. K obsáhlé skupině patřily rovněž slavnosti, v jejichž popředí stálo téma národa (*Záveská 2014*).

S průběhem oslav byly spjaty dvě důležité složky působící na smysly účastníků – zvuk a světlo. Za počátek oslav lze považovat již jejich předvečer, který v mnoha případech doprovázela hra světel ať již v podobě mimořádného osvětlení města, ohňů zapálených na kopcích, lampionových průvodů či ohňostroje. Mimořádné zapojení zvuku (hudba či střelba) pak ohlásilo v časných ranních hodinách[141] zahájení slavnostního dne. Dopoledne se na některém z veřejných prostranství shromáždil průvod, na který kronikář často upozorňuje. Průvod se obvykle skládal ze zástupců korporací a účast v něm byla otázkou prestiže, viz výše. Po provedení hlavního aktu mohl následovat doprovodný program například v podobě taneční zábavy (*Záveská 2014*, 59).

V souvislosti se sílícím zájmem o lidovou kulturu Šafránek v kronice zaznamenal také vlastní vzpomínky na některé tradiční slavnosti výročního cyklu, kterým byl přítomen jako dítě. Jsou jimi vzpomínky na dívčí obchůzku o smrtné neděli, pouť u svatého Gotharda, slavnost Božího těla v Hořicích a shazování kozla na svatého Jakuba. (blíže *Záveská 2014; 2015*) Své dětské vzpomínky na obchůzku s lítem a hořickou slavnost Božího těla zaznamenala také Šafránkova současnice Anna Srbová (rozená Kubátová), česká spisovatelka známá pod pseudonymem Věnceslava Lužická. (*Lužická 1929*).

[141] Šafránek nejčastěji zmiňuje pátou hodinu ranní (Záveská 2014; *Šafránek 1867–1895*, 55 – 56; *Šafránek 1900–1907*, 245).

10.1 Obchůzka s lítem

Přípravy na obchůzku o smrtné neděli kronikář zřejmě zažil jako pozorovatel díky svým sestrám. Kronika zachytila fázi příprav a výrobu kulovitého líta tvořeného malým jehličnatým stromkem, na jehož větvičky jsou navlečená vyfouklá vajíčka. Větévky jsou posléze nahoře svázány. Tato podoba létečka je pro oblast Podkrkonoší typická. Již ve čtyřicátých letech, kam Šafránek své vzpomínky řadí, se v lépe situovaných domácnostech dodržování tradice omezovalo: „*A tak když šel člověk ulicemi tak to dělalo dojem asi jako když v každem staveni asi 10 slepic kdáká co se však týče děti bohatých neb uřednických ty musely myti pro radost také strojená lýta ty však nešli nikam na koladu než babičce dědečkoj, tetice a strýčkoj jen aby se splnila radost dětem. Jest tomu však již 70 let o čem tuto pišu a však za ten čas se zvik ten mnoho vytratil tak že velmi maličké procento se toho drži ale to jsou ty nejchudší*“ (*Šafránek 1904 – 1907*, 237). V popisu obchůzky s lítem se oba pamětníci shodují. Lužická potvrzuje jak Šafránkem popsanou podobu líta, tak jeho tvrzení, že dívky ze zámožnějších rodin chodily na koledu pouze k vlastním příbuzným. Toto omezení zažila spisovatelka na vlastní kůži (*Lužická 1929*, 24).

10.2 Boží tělo

Jak odlišné jsou vzpomínky malé dívky plně zaměstnané přípravou na úlohu družičky od vzpomínek chlapeckých, jak nám je zachoval F. Šafránek. Šafránek se ve svém popisu věnoval tématu čtyř oltářů, jejichž výroba příslušela cechům a vedle náboženského významu Šafránek zdůrazňuje funkci reprezentační. Vrchol oslav pro něj představoval výstup „mládenců“. Skupina mužů dle Šafránkova popisu cvičila již čtrnáct dnů před slavností vojenský pochod a střelbu. „*černé spodky černý frak a cilindr na kterém zastrčená dubová větvička a na rameně flinta velitel jejich stary to kaprál též tak oděn jen na hlavě dvourohý klobouk práporečník nosil prápor stary zelený který byval vrádnici uschovan a nýní se v městskem můseům nachází […]*“ (*Šafránek 1867 – 1895*, 518). „[…] *a tomuto zboru se řikalo mladenci a dyby i všichni byli ženaté a tech oděleni šlo kolem kněze a zbor se držel na námesti a přikaždem pozdvihovanim oltáře se komandoval Šlákt án hoch fajer a ted střílely a to byla největší paráda*“ (*Šafránek 1867 – 1895*, 519).

V průběhu slavnosti pak mládenci vystřelili salvy z pušek. Z Šafránkova popisu se tato událost jeví jako nejvýznamnější část hořické slavnosti Božího těla: *„za tehdejší doby bylo to považováno za největší parádu a také kvůly tomu a těmto mladencům přišli zvenkova kde kdo od děti až do starce a tak náměstí byvalo přeplněné“* (*Šafránek 1904 – 1907*, 68). Stejně jako Šafránkův popis zcela vypouští přítomnost družiček, nereflektuje líčení V. Lužické přítomnost Šafránkem opěvovaných mládenců. Lužická se ve vyprávění zaměřuje především na přípravu košíčků naplněných lupením. Zmiňuje také svého tatínka, který v době, kdy zastával veřejnou funkci, měl tu čest nést „*nad velebnou svátostí nebesa*“ (*Lužická 1929*, 23). Srovnání Šafránkova popisu se vzpomínkami V. Lužické je jasným příkladem subjektivního, genderově orientovaného vnímání a následného výběru.

11. ZÁVĚR ŽIVOTA

S přibývajícími léty se dobývání prostředků k živobytí stávalo stále obtížnějším, jak ukázala jedna z kapitol. Rodina nadále přežívala i díky podpoře dcery Anny. Větší strasti ovšem přinesl život v rovině osobní.

Roku 1894 se po šestnácti letech opět projevilo psychické onemocnění manželky Anny. Vysílený organismus osmapadesátileté těžce pracující ženy se již nedokázal vypořádat s obtížemi a její zdravotní stav se pomalu zhoršoval (*Šafránek 1867 – 1895*, 564 - 566). V srpnu roku 1895 přestala nemocná jíst, což rozhodlo o jejím osudu. Počátkem září odvezl František Šafránek manželku Annu do Zemského ústavu pro choromyslné v Praze na Karlově, kde 13. dne téhož měsíce zemřela. Pohřbena byla o dva dny později na Olšanském hřbitově[142] (*Šafránek 1894 - 1900*, 90 – 92).

Po manželčině smrti se Šafránkův život proměnil. V rodinném domku pobýval sám s dcerou Františkou, starší dcery se tou dobou zdržovaly v Holandsku. V polovině února 1897 se Františka přestěhovala za prací do 20 kilometrů vzdáleného Nového Bydžova. Sestra Anna se k ní připojila na podzim téhož roku. Zanedlouho své dcery následoval také otec. Přijal pozvání a 4. listopadu 1897 se přestěhoval do Nového Bydžova natrvalo (*Šafránek 1894 – 1900*, 226). Odchod pro něj jistě nebyl jednoduchým rozhodnutím. V bilanci k roku 1898 zapsal: „*Toho však sem se nenadál, že já k stáru můsím opustiti svoji otčinu své rodné mýsto a se vistěhovati i to jest řízením Božím že mi dal dítky tak hodné a nadané úměním že všady svoji existenci a výživu najdou a tak i našli v Novém Bidžově jako učitelky [...] kde já snimi společné živobytí našel a tak mocnou podporu odních požívám a však až zemřu přece sobě přejí byti pochován vhrobě otce mého v rodišti mém*“ (*Šafránek 1894 – 1900*, 258).

Domek ve Farské ulici byl téhož roku nabídnut k prodeji[143]. Zájemce jej odkoupil na počátku roku 1898 za částku 2160 zlatých (*Šafránek 1894 - 1900*, 274). Prodejem získané peníze pak pravděpodobně tvořily kapitál, díky kterému nebyl řemeslník po ukončení výkonu řemesla odkázán pouze na podporu svých potomků.

Od konce roku 1897 již kronika vznikala v Novém Bydžově, počátek nové etapy kronikář pečlivě vyznačil (*Šafránek 1894 – 1900*, 226). Nyní se mohl Šafránek věnovat

---

[142] Hrob Anny Šafránkové se dle Šafránkova tvrzení nacházel v části 6, oddělení 4, hrob číslo 246. Informace z kroniky odpovídají záznamům v knize pohřbených HS Olšany. Za informace děkuji paní Marcele Michalcové.

[143] Obdobně se zachoval v minulosti Šafránkův otec, poté, co se děti osamostatnily (*Šafránek 1867 – 1895*, 8).

svému dílu naplno, což se zřetelně projevilo v rozsahu jednotlivých pasáží i celých svazků. Přibyla také výtvarná složka.

Odchodem z rodného města Šafránek neopustil aktivní způsob života, přestože se stáhl z vykonávání veřejných funkcí. I nadále dojížděl do Hořic a účastnil se různých společenských akcí (*např. Šafránek 1900 – 1904*, 69, 227). Roku 1898 odcestoval do Holandska za Emílií a zdržel se zde půl roku. Čas pobytu si zpestřoval poznáváním pamětihodností země, jež se stala druhým domovem nejstarší dcery (*Šafránek 1894 - 1900*, 305 - 314).

Jeho dávná touha, zachovat pro budoucí pokolení podobu mizejícího světa stále sílila, což dokládá také dochovaná korespondence s hořickým muzeem. Z této korespondence vyplývá, že Šafránek muzeu již za svého života odevzdal dokončené svazky kroniky, ale také materiály cechu a následně spolku krejčovského. O ně zřejmě vznikl spor mezi soudobým vedením spolku, které z muzea opět některé předměty vyzvedlo. Šafránek upozorňuje na potřebu uchování historických cechovních předmětů, které se „*jen po pudách povaluji a ničí*". Dopis není přesně datován, z kontextu ovšem vyplývá, že vznikl v období pobytu v Novém Bydžově (*Pozůstalost F. Šafránka*).

Tvorbě kroniky se věnoval až do své smrti. Žaludeční obtíže počaly sužovat Františka Šafránka na podzim roku 1907. Kronikářovo rychlé chřadnutí ilustrovala také zhoršující se čitelnost písma. V korespondenci s Hořickým muzeem z počátku roku si Šafránek stěžoval na fyzickou slabost. Jedinou výživou mu v té době byl vývar. I za těchto okolností ochotně nabízel své služby muzeu[144]. Přes zhoršující se potíže v psaní své kroniky pokračoval a doufal, že mu bude dopřáno tolik času, aby stihl dokončit pátý svazek. Poslední záznamy pochází z března 1908 (*Šafránek 1907 – 1908*, 110, 133 - 136).

[144] Zajímavý náhled do kronikářovy osobnosti nabízejí materiály hořického cechu krejčovského. Fond není příliš obsáhlý, ale i zde nalezneme stopy Šafránkovy činnosti. Součástí materiálů jsou dvě cechovní knihy protokolů, které nechal Šafránek roku 1877 nově svázat. Mezi vysvědčeními učňů z nedělní školy nalezneme rovněž Šafránkovo vysvědčení opatřené upřesňující poznámkou, zřejmě pro budoucí čtenáře a v knize protokolů o přijímání mistrů, tovaryšů a učedníků označil záznamy týkající jeho osoby červeným křížkem (*Cech krejčích Hořice 1848*; *Cech krejčích Hořice. 1816 – 1856 /1888/*). Ony úpravy můžeme datovat do dlouhého období, kdy měl cechovní materiály k dispozici jako předseda cechu krejčovského. Stejně jako archvní materiály a kroniky uložené v městském muzeu v Hořicích svědčí o touze zachovat mizející a o touze nebýt zapomenut.

František Šafránek odešel 1. dubna 1908 v devět hodin večer[145]. Epilog dopsala 17. dubna 1908 dcera Františka: „*Se srdcem bolem sevřeným vpisuji v poslední knihu tuto pamětní, úmrtí předrahého otce našeho, který jako prostý řemeslník nemající dle tehdejší starší doby řádného vzdělání mimo IV. obec školu v Hořicích, spisoval s nevšední láskou k drahému rodišti svému prostě, ale nadšeně po 40 let paměti města Hořic i události politické, které jako starý vlastenec bedlivě sledoval. Zvláště po 11 r. které travil na odpočinku u nas v Nov Bydžově […] věnoval práci této nevšední píli a knihy jeho ve 4 svazky rozdělené byly jedinou jeho radostí. Protož prosíme by vzhledem k nepatrnému vzdělání tomuto dílo jeho od lask. čtenářů shovívavě posuzováno bylo“* (*Šafránek 1907 – 1908*, 136).

Příběh Šafránkovy rodiny se uzavřel smrtí jeho dcer. Nejmladší Františka zemřela v hořické okresní nemocnici 20. listopadu 1914 (*Matrika zemřelých 1912 – 1932*, fol. 73), její tělo bylo uloženo do otcova hrobu u kostela sv. Gotharda v Hořicích. Prostřední Anna zemřela ve věku 80 let roku 8. září 1941 v Novém Bydžově (*Pozůstalost F. Šafránka*). O pozdějším osudu nejstarší z dcer Emílie není nic známo (*Horák 2002*, 64).

[145] Novobydžovská matrika uvádí jako onemocnění vedoucí k smrti rakovinu žaludku. Dcery vyplnily otcovo vroucné přání spočinout v Hořicích a vyřídily povolení potřebná k převozu těla (*Matrika zemřelých 1906 – 1919, fol.* 50).

12. ŠAFRÁNKOVA KRONIKA V KONTEXTU DALŠÍ PÍSMÁCKÉ TVORBY

Dílo Františka Šafránka představuje kombinaci mezi kronikou a pamětmi. Autor nezaznamenával pouze významné události, ale také informoval o osudech rodiny, zapisoval své vzpomínky a názory.

Podívejme nejprve na Šafránkovy záznamy sledující aktuální dění. Tyto zápisy jsou zejména v prvních dvou desetiletích krátké a stručné. Jsou opatřeny přesným datem a nadpisem, který charakterizuje následné sdělení. Vedle událostí ve městě i ve světě sledoval Šafránek vývoj počasí i obilní ceny. Svým charakterem, především svou věcností i obsahem, jsou tyto záznamy blízké informacím, které si v první polovině 19. století zapisoval sedlák Josef Dlask (*2015*, 181 – 256). Oproti Šafránkovi však Dlask výrazně méně respektoval chronologii záznamů, přehledným se tak jeho dílo stalo až díky pozdějším edicím (*Dlask 2015*, 179). Co se týká osobního a rodinného života, jsou Dlaskovy záznamy až příliš stručné a kusé. K tématu každodennosti se pak nejvíce dotýká popis některých festivit.

Zaměříme-li se na celkovou skladu Šafránkova díla, jenž zahrnuje vedle záznamů soudobého dění také tematické kapitoly věnované tradicím lidového prostředí, řemeslům, škole či spolkům, nalezneme podobnost například s dílem krejčího Františka Housy (*Housa 1972*), který podobně jako F. Šafránek prokládal popis soudobé situace tematickými kapitolami.

Podívejme se nyní na styl Šafránkova vyprávění. Ten se lišil dle druhu sdělení. Zprávy sledující dobový vývoj nejen ve městě a okolí byly stručné. Spíše popisné bylo v mnohém také vyprávění o rodinném dění. Výjimku v tomto tvoří popis manželčiny nemoci a její ztráty a vyprávění z cest. Košatější sloh pak také mají vzpomínky zachycené na odpočinku v Novém Bydžově. V porovnání s tvorbou Beerovou (*1970, 1973, 1978*) či Metelkovou (*1982*) je Šafránkovo vyprávění více strohé a věcné. Šafránek v něm dává menší prostor osobním dojmům.

Při pohledu na písmáckou tvorbu v kontextu každodennosti 19. století, není překvapením, že narazíme na množství styčných bodů, zejména u osob z obdobného sociálního prostředí. Životní události se do pamětí, deníkových záznamů a kronik promítaly, ať již pouze z hlediska formování zájmů dotyčných osob či v důsledku popisu konkrétních událostí. Přestože, jak už bylo vysvětleno v úvodu, vychází toto

srovnání především z pramenů editovaných, které představují vždy pouze výběr z celého díla, i tak nalezneme při srovnání témat obsažených v Šafránkově díle řadu analogií. Stejně jako Šafránek zahrnuli do svých zápisů popis vzpomínek na školní léta F. Rón, Metelka, Zeman (*Jílek-Oberpfalzer 1946*, 201 – 223, 241 - 244), či Hecl (*1932*, 13- 15, 26 - 28). Souhrnnou kapitolu věnoval vzdělání F. Housa (*1972*, 89 – 95, 422) či Volf (1932, 40 – 46). Dalším hojně zahrnutým tématem byl popis obživy. Téma vyučení, vandru a provozu řemesla přirozeně reflektují řemeslníci Rón (*Jílek-Oberpfalzer 1946*, 323), Beer (*1970*, 58 – 72, 73 – 113; *1973*)i Hencl (*1932*, 55, 59, 62, 65-75 atd.). Do vyprávění písmáků přirozeně pronikal také popis různých církevních i světských festivit (Dlask, Beer, Hencl). Zápisky odrážejí také názory na veřejné dění a nechybí ani popis osobního života a rodinných událostí (Beer, Hencl, Metelka, Zeman).

Prostým vysvětlením je, že život každého jednotlivce je v dané době a v daném prostředí ovlivňován řadou oficiálních norem a také tradicemi, souborem zažitých pravidel, od kterých bylo upouštěno pouze pozvolna. Písmáci, kteří pocházejí z podobného prostředí a sociálních vrstev tak přirozeně ve své tvorbě reagovali na podobná témata, protože jejich svět utvářely srovnatelné obzory (např. *Randák 2006*, 83).

Dílo každého z písmáků je ovšem především unikát, jehož celkovou podobu utvářelo konkrétní prostředí, konkrétní osud, motivace a především jedinečná osobnost každého z pisatelů. Společná jim však byla potřeba sebevyjádření a radost či snad úleva, kterou jim tato činnost poskytla a dala tak vzniknout cenným pramenům své doby.

13. ZÁVĚR

Po dobu více než čtyřiceti let popisoval František Šafránek svět, který jej obklopoval, tak jak ho viděl, jak si ho pamatoval, tak jak si ho pamatovat chtěl. Svou neúnavnou činností stvořil cenný zdroj pro poznání života své doby.

Přestože je vznik kroniky běžně datován k roku 1867, je pravděpodobné, že přípravy započaly již o deset let dříve. Předmětem prvních vyprávění zanesených na stránky kroniky byl příběh Šafránkovy rodiny. Vedle svých kořenů zde Šafránek zachytil letmý náčrt období učení, vandr i počátky živnosti. Dále již zaznamenával plynutí času formou popisu událostí nejen v rodném městě. Na původní záměr však Šafránek nezapomněl a k rodině se ve vyprávění opakovaně vracel.

Právě popis rodinných osudů však umožňuje nahlédnout na mnohé aspekty každodenního života druhé poloviny 19. století a na jejich proměny.

Zejména přijetí změn dotýkajících se řemesla muselo být pro Šafránka, který v mládí ještě zažil tradiční cechovní systém, ve vyšším věku složité. Kombinace úpadku ekonomiky, vzrůstající konkurence a zejména rozvoj průmyslové velkovýroby výrazně proměnily postavení řemeslníka ve společnosti. Tímto směrem se s přibývajícími roky stále častěji obracely kritické komentáře. Konec cechovní tradice pak zřejmě vnímal jako ztrátu a odklon od tradičních hodnot. Náklonnost k cechovní minulosti byla patrná rovněž z Šafránkova působení ve spolku krejčovském. Mezi řemeslníky se však pravděpodobně jednalo o obecnější tendenci (*Wagneknecht 1932*). Obdiv k tradicím se s přibývajícími roky prohluboval a Šafránek začal využívat své kroniky k uchování obrazu mizejícího města a jeho obyčejů.

Tradicionalismus nebyl pro Šafránka typický ve všech ohledech. Snaha o pokrok a rozvoj byla patrná nejen koupí šicího stroje, ale především v úsilí s jakým se zasadil o vzdělání a kvalifikaci svých dcer. V té době již snahy emancipačního hnutí přinášely první úspěchy, dostatečná kvalifikace dívky však ještě zdaleka nebyla samozřejmostí. Ačkoliv je patrné, že ho v tomto ohledu k pokrokovému přístupu vedli okolnosti, jeho přístup dokládá čilý zájem o nejnovější vývoj a schopnost poradit si, kterou přenesl také na své dcery.

Zaměříme-li se na vzorce chování středostavovských řemeslníků, jak je definovala J. Machačová spolu s J. Matějčkem (např. *Matějček 1995, Machačová – Matějček 2002, 2010*) lze říci, že Šafránek těmto vzorcům odpovídá. Mírně se zřejmě

vymyká přístup k dcerám a jejich přípravě na zaměstnání, který byl formován konkrétními okolnostmi.

Šafránkův život, události v kruhu rodinném a zájem o okolní dění měly zásadní vliv na témata, kterými se ve své tvorbě zabýval. Téma vzdělání se do kroniky promítalo nejen jako významná součást života autora i dcer, ale také jako důležitý ukazatel pokroku ve společnosti. Řemeslo, dle autora pozvolna upadající, pak vedle rodinných dějů vystupuje spíše ve vzpomínkách na dobu minulou.

Díky osudům dcer pronikl do kroniky vývoj postavení žen, ke kterému zaujímá Šafránek jako pyšný otec veskrze kladný vztah, přestože si je vědom také negativní stránky podobně jako další muži, jimž se v té době žena stala poprvé konkurencí.

Do obsahu se promítl i Šafránkův aktivní veřejný život a hojná účast ve spolcích, která rezonovala s duchem doby. Spolkovou činnost ve městě se Šafránek snažil sledovat i poté co sám odešel do ústraní. Z kapitol o cestování a z několika letmých zmínek lze zrekonstruovat některé ze způsobů trávení volného času.

Popis významných událostí v Hořicích a vzpomínky na mizející tradice ukázaly obraz proměny festivit. Skladba soudobých festivit zachycených v Šafránkově kronice, zahrnuje festivity nové, které v té době vznikaly v důsledku společenských změn.

František Šafránek za sebou zanechal důležitý pramen, který vedle poznání minulosti města Hořice nabízí nejen vhled do autorova života ale také možnost sledovat jeho očima vývoj společnosti v druhé polovině 19. století. Šafránek nepřímo zachytil proces industrializace a modernizace, zaznamenal vývoj, kterým prošel náhled na úlohu ženy ale také například proces sekularizace, který je nejpatrnější v jeho popisu festivit.

14. PRAMENY A LITERATURA

14.1 Prameny

Šafránek, F. 1867 – 1895: Kronika různých událostí I. Městské muzeum Hořice.

Šafránek, F. 1894 – 1900: Kronika různých událostí II. Městské muzeum Hořice.

Šafránek, F. 1900 – 1904: Kronika různých událostí III. Městské muzeum Hořice.

Šafránek, F. 1904 – 1907: Kronika různých událostí IV. Městské muzeum Hořice.

Šafránek, F. 1907 – 1908: Kronika různých událostí V. Městské muzeum Hořice.

Pozůstalost F. Šafránka.: Městské muzeum Hořice, př. č. 494.

Cech krejčích Hořice. 1680 – 1839: Kniha protokolů o přijímání mistrů, tovaryšů a učedníků, inv. č. 4, kniha 1, SOkA Jičín.

Cech krejčích Hořice. 1816 – 1856 /1888/: Kniha protokolů o přijímání mistrů, tovaryšů a učedníků, inv. č. 4, kniha 2. SOkA Jičín.

Cech krejčích Hořice 1848: Vysvědčení F. Šafránka z nedělních škol 1848, inv. č. 5, SOkA Jičín.

Cech krejčích Hořice. 1857a: Korespondence s městským úřadem ve věci F. Šafránka, inv. č. 10, SOkA Jičín.

Cech krejčích Hořice 1857b: Korespondence s okresním úřadem ve věci Fantiška Šafránka, inv. č. 11 SOkA Jičín.

Matrika zemřelých 1912 – 1932: Matrika narozených Hořice, SOA Zámrsk, sign. 47-8001.

Matrika zemřelých 1906 – 1919: Matrika narozených Nový Bydžov, SOA Zámrsk, sign. 115-6727.

Státní ženský ústav učitelský 1884 – 1885: Archiv hlavního města Prahy, Vysvědčení způsobilosti za učitelku ručních prací 1884/1885, inv. č. 260.

Klika, B. – Pour, J. 1954: O kulturních a sociálních poměrech v Hořicích před 100 léty. Národní technické muzeum, i. č. 894.

Housa, F. 1972: Paměti Františka Housy, krejčího ze staré vsi u Vysokého. Opis. Vlastivědné muzeum Vysoké nad Jizerou.

14.2 Editované prameny

Beer, A. 1970: Lituji že nejsem básník… (Eds. K. Michl – R. Skřeček), Praha.

Beer, A. 1973: Na vandru (Ed. K. Michl), Praha.

Beer, A. 1978: Památnosti mého podomování (Ed. K. Michl), Hradec Králové.

Dlask, J. 1941: Paměti sedláka Josefa Dlaska (Ed. F. Kutnar), Praha.

Dlask, J. 2015: Zápisky sedláka Josefa Dlaska: měl jsem nestálé štěstí (Ed. A. Kulíšková), Turnov.

Metelka, V. 1982: Ze života zapadlého vlastence (Ed. J. Jech), Praha.

Metelka, V. 1983: Kde na jabloních harmoniky rostou: dokumenty ze života písmácké a houslařské rodiny Věnceslava Metelky (Ed. J. Jech), Hradec Králové.

Zeman, A. 1984: Stanovské kořeny. Ze života Antonína Zemana, otce Antala Staška a děda Ivana Olbrachta (Ed. J. Víšková), Hradec Králové.

14.3 Literatura

Anonym 1864: Pravé americké šicí stroje, Posel z Prahy 1, 10.

Anonym 1893: Páně V. Náprstkova druhá přednáška na střeleckém ostrově, Národní listy, příloha k číslu 3, 1.

Bahenská, M. 2004: Ženský výrobní spolek český, Český lid 91, 3, 253 – 271.

Bahenská, M. 2005: Počátky emancipace žen v Čechách. Praha.

Bahenská, M. – Heczková, L. – Musilová, D. 2014: O ženské práci. Dobové (sebe)reflexe a polemiky. Praha.

Bařina, M. a kol. 2002: Historie a současnost podnikání na Jičínsku, Hořicku, Novopacku a Sobotecku. Žehušice.

Bloudek, F. – Groušl, A. – Michek, J. 1948: Živnostenský řád ze dne 20. Prosince 1859, č. 227 ř. z. Praha.

Brabencová, J. 2001: Vývoj živnostenského pokračovacího školství a jeho místo v systému průmyslového vzdělání v Čechách v letech 1850-1914. In: J. Machačová, J. Matějček (eds.), Studie k sociálním dějinám 6. Opava, 236 – 247.

Brouček, B. a kol. 1996: Mýtus českého národa aneb Národopisná výstava československá 1895. Praha.

Černý 1940: Kronikář. Praha.

Černušák, G. – Štědroň, B. – Nováček, Z. 1965: Československý hudební slovník osob a institucí. Praha.

Dokoupil, V. 1895: B. Školství průmyslové na hořickém okresu. In: Národopisný sborník okresu Hořického. Praha – Hořice, 338 – 353.

Drašarová, E. 1992: Společenský život v Čechách v období neoabsolutismu – spolky padesátých let 19. století, Paginae historie, 128 – 169.

Drašarová, E. 1993: Stát, spolek a spolčování, Paginae historiae 1, 152 – 176.

Efmertová, M. – Savický, N. 2009: České země 1848 – 1918. Díl. I. Od březnové revoluce do požáru Národního divadla. Praha.

Fialová, L. a kol. 1996: Dějiny obyvatelstva českých zemí. Praha

Gabrielová, J. 2004: Výuka klavírní hry a klavírní školy v 19. století. In: K. Bláhová (red.), Vzdělání a osvěta v české kultuře 19. století. Praha, 419 – 429.

Gebauerová, M. 1925: Rodinné vzpomínky na Jana Gebauera, Kladno.

Hašek, J. 1904: Ve stravovně, Národní listy 18, 44, 1.

Halada, J. – Hlavačka, M. 2000: Světové výstavy: Od Londýna 1851 po Hannover 2000. Praha.

*Hlavačka, M. 1991:*Jubilejní výstava 1891. Praha.

Hlavačka, M. 2007: Cestování v českých zemích v raném novověku a v 18. a 19. století, Cestování včera a dnes 4, 3, 33 – 41.

Hencl, J. 1932: Vzpomínky starého kováře. Doubravice u Dvora Králové.

Horák, T. 2002: Hořický kronikář a kreslíř František Šafránek. [Diplomová práce]. Univerzita Karlova, pedagogická fakulta.

Horák, T. 2012: Hořický kronikář a kreslíř František Šafránek. Marginalia historica 3, 1, 82 – 112.

Horská, P. 1983: K ekonomické aktivitě žen na přelomu 19. a 20. století. Příklad Českých zemí, Československý časopis historický 31, 711-743.

Horejsek, J. 1995: Měšťanstvo ve druhé polovině 19. století a jeho politická, společenská, sociální a kulturní aktivita. Dlouhodobé tendence na příkladu Olomouce a olomouckých měšťanů. In: J. Machačová, J. Matějček (eds.), Studie k sociálním dějinám 19. století 5. Opava, 8 - 55.

Hroch, M. 1999: Na prahu národní existence. Touha a skutečnost. Praha.

Janáček, J. 1963: Přehled vývoje řemeslné výroby v českých zemích za feudalismu. Praha.

Jiránek, T. 2003: Učedník – mučedník? In: T. Jiránek, J. Kubeš (eds.), Dítě a dětství napříč staletími. Pardubice, 127 – 133.

Jílek – Oberpfalzer, F. 1946: Jak žili naši otcové. Mezi písmáky pod Krkonošemi. Vrchlabí.

Kasper, T. – Kasperová, D. 2008: Dějiny pedagogiky. Praha.

Kutnar, F. 1956: Hořický lidový kronikář a kreslíř František Šafránek. Český lid 43, 3, 115 – 123.

Kutnar, F. 1971: Lidoví písmáci a kronikáři v národním obrození. In: Národní obrození severovýchodních a východních Čech. Hradec Králové, 74 – 79.

Lenderová, M. 1999: K hříchu i k modlitbě. Praha.

*Lenderová, M. 2001:*Vstup žen do světa placené práce. In: J. Machačová, J. Matějček (eds.), Studie k sociálním dějinám 6. Opava, 184 – 190.

Lenderová, M. 2004: Dívčí vzdělání v Čechách v 19. století. In: K. Bláhová (red.), Vzdělání a osvěta v české kultuře 19. století. Praha, 375-384.

Lenderová, M. – Jiránek. T. Macková, M. 2009: Z dějin české každodennosti. Život v 19. století. Praha.

Lenderová, M. a kol. 2010: Žena v českých zemích od středověku do 20. století. Praha.

Linhart, J. a kol. 1996: Velký sociologický slovník. Praha.

Lužická, V. 1872: Žena ve svém povolání. Praha.

Lužická, V. 1889: O vývoji ženských prací ručních. Praha.

Lužická, V. 1929: Z mých pamětí. Mladá Boleslav

Machačová, J. 2003: Jaké bylo dětství v českých zemích 19. století? In: T. Jiránek, J. Kubeš, Dítě a dětství napříč staletími. Pardubice, 61 – 66.

Machačová, J. 2006: Žena v 19. století jako „přívěsek"? In: K. Čadková, M. Lenderová, J. Stráníková (eds.), Dějiny žen aneb Evropská žena od středověku do poloviny 20. století v zajetí historiografie. Pardubice, 209 – 213.

Machačová, J. – Matějček, J. 1996: Sociální a hospodářský vývoj českých zemí v 19. století. Shrnující poznámky. In: J. Machačová, J. Matějček (eds.), Studie k sociálním dějinám 19. století 6. Opava, 241 – 320.

Machačová, J. – Matějček, J. 2002: O středních vrstvách v českých zemích 1750 – 1950. Základní zjištění, hypotézy, náměty. Opava.

Machačová, J. – Matějček, J. 2005: „Kdo jediné zná, co něho vůkol jest, zůstává vždy dítětem nevědomým…", Historie – Historica 12, 141 – 152.

Machačová, J. – Matějček, J. 2010: Nástin sociálního vývoje českých zemí 1781 – 1914. Praha.

Matějček, J. 1993a: Malé město v českých zemích a jeho vlivy na fungování společnosti. In: J. Machačová, J. Matějček (eds.), Studie k sociálním dějinám 19. století 3. Opava, 169 – 342.

Matějček, J. 1993b: Malé město kolem poloviny 19. století. Hořice v Podkrkonoší. In: J. Machačová, J. Matějček (eds.), Studie k sociálním dějinám 19. století 3, Opava, 112 – 168.

Matějček, J. 1995: Vzory chování v 19. století: přehled výsledků výzkumu (české země). In: J. Machačová, J. Matějček (eds.), Studie k sociálním dějinám 19. století 5. Opava, 201 – 327.

Matějček, J. 1996: Majetky, důchody a investiční možnosti v českých zemích v 19. století. In: Machačová, J. – Matějček, J. (eds.), Studie k sociálním dějinám 19. století 6. Opava, 101 – 240.

Maur, E. 2006: Kronikářské záznamy lidové provenience jako historický pramen. In: Š. Karlová, V. Votavová, J. Stočes (eds.), Historická dílna 1. Plzeň, 76 – 97.

Nahodil, O. – Robek, A. 1960: České lidové kronikářství. Praha.

Náplavová, M. 2002: Obecní kronika jako etnografický pramen, Slovácko XLIV, 9–21.

Ottův slovník naučný 1902: Ottův slovník naučný: Ilustrovaná encykloaedie obecných vědomostí. Devatenáctý díl. Praha.

Palacký, J. 1860: Böhmische skizzen. Litomyšl.

Palatová, K. – Krausová, V. – Havelková, T. 2006: Žena pohledem právních norem habsburské říše druhé poloviny 19. století. In: K. Čadková, M. Lenderová, J. Stráníková (eds.), Dějiny žen aneb Evropská žena od středověku do poloviny 20. Století v zajetí historiografie. Pardubice, 501–514.

Pátková, H. 2000: Bratrstvie ke cti Božie. Poznámky ke kultovní činnosti bratrstev a cechů ve středověkých Čechách. Praha.

Pařík, A. 2004: Synagoga nebo škola? Tradiční a „normální" židovské školy v Čechách v 19. století. In: K. Bláhová (red.), Vzdělání a osvěta v české kultuře 19. století. Praha, 353–364.

Petráň, Z. – Radoměřský, P. 1996: Encyklopedie české numizmatiky. Praha.

Randák, J. 2006: Životní světy, paměti a jejich interpretace. In: Sekyrová, Milada (ed.), Paměti a vzpomínky jako historický pramen. Praha, 79 – 89.

Secká, M. 2011: Vojta Náprstek. Vlastenec, sběratel, mecenáš. Praha.

Slavík, B. 1940: Písmáci selského lidu. Praha.

Sobek, A. 2015: Cechovní korporace ve vrchnostenských městech na raně novověké Moravě: Kroměříž a Prostějov v 16 – 19. století. [Diplomová práce] Filozofická fakulta univerzity Palackého v Olomouci, filozofická fakulta.

Sojková, J. 2007: Krkonošští písmáci In: J. Flousek, a kol. Krkonoše. Příroda, historie, život. Praha, 689 – 690.

Stoklásková, Z. 2002: „… neboť je léto a milo vandrovati.“ In: B. Chocholáč, J. Malíř, Pocta Janu Janákovi. Brno, 345 – 354.

Strnad, F. 1927: Šafránkova hořická kronika. In: Účetní zpráva městské spořitelny v Hořicích za rok 1927, nepaginováno.

Šafránek, J. 1913: Školy české. Obraz jejich vývoje a osudů. Sv. 1, 862 – 1848. Praha

Šoukal, J. 2016: Slasti a strasti letních bytů. Život na letních bytech a v letních vilách v éře první republiky. Praha.

Štemberk, J. 2013: Cestovní ruch a česká společnost na přelomu 19. a 20. století, Historická sociologie 1/2013, 75 – 88.

Štěpánová, I. 1996: Projevy svérázu v české společnosti 80. let 19. století, Studia Ethnographica IX, 115 – 123.

Štěpánová, I. – Sochorová, L. – Secká, M. 2001: Ženy rodiny Náprstkovy. Praha.

Táborský, F. 1932: Jan Neff, český obchodník a moravský buditel. In: Neff Miloš – Neff Vladimír, Jan Neff 1832 – 1932, Praha, 13 – 70.

Tomíčková, O. 2006: O hořických kronikách a kronikářích. Nástin historie 150 let kronikářské činnosti v Hořicích 1856 – 2006. Hořice.

Tomíčková, O. 2008: Hořice odedávna do dneška. Hořice.

Tieftrunk, K. 1881: Dějiny Matice české. Praha.

Urban, O. 1983: K některým aspektům životního stylu českého měšťanstva v polovině 19. století. In: M. Freimanová, Město v české kultuře 19. století. Praha, 34 – 42.

Valenta, A. 1895: Školství. A. Obecné a měšťanské školy na Hořicku. In: Národopisný sborník okresu Hořického. Praha – Hořice, 316 – 336.

Vališová, A – Kasíková, H a kol. 2007: Pedagogika pro učitele. Praha.

Veselý, J. 1881: Dívka, její vychování a určení. Praha.

Vošáhlíková, P. 1996: Řemeslo a řemeslníci v rytmu všedního dne ve 2. polovině 19. století, Studie k sociálním dějinám 19. století 6. Opava, 47 – 62.

Vošáhlíková, P. 1999: Zlaté časy české reklamy. Praha.

Vošáhlíková, P. 2006: Kvalifikace, profesionalizace a tzv. ženská povolání v českých zemích. In: K. Čadková, M. Lenderová, J. Stráníková (eds.), Dějiny žen aneb Evropská žena od středověku do poloviny 20. století v zajetí historiografie. Pardubice, 357 – 362.

Vošáhlíková, P. 2007: Vznik a význam tzv. pracovní turistiky v 19. století, Cestování včera a dnes 4, 3, 42 - 43.

Volf, J. 1932: Z pamětí starého sedláka. Hradec Králové.

Wagenknecht, J. 1931: Dějiny krejčí malostranských a hradčanských. Praha.

Wagenknecht, J. 1932: Krejčí v Praze od založení města až po dnešní doby. Praha.

Záveská, D. 2014: Šafránkova kronika města Hořice jako etnografický pramen. [Bakalářská práce] Univerzita Karlova, filozofická fakulta.

Záveská, D. 2015: Hořické slavnosti ve 40. letech 19. století pohledem kronikáře Františka Šafránka, Folia Ethnographica 49,1, 49 – 62.

14. 4 On-line zdroje

Brom, B. 2001: Historie obchodních a živnostenských komor na území českých zemí. [cit. 30.7.2017] Dostupné na WWW http://www.komora.cz/historie/historie-obchodnich-a-zivnostenskych-komor-na-uzemi-ceskych-zemi.aspx

Budil, I. – Tydlidátová, V. – Arava-Novotná, L. – Tarant, Z. 2013: Encyklopedie dějin antisemitismu. [cit. 25.7.2017] Dostupné na WWW https://ff.zcu.cz/khv/ihistud/texty/Encyklopedie_dejin_antisemitismu_tisk_na_CD.pdf

Damová, Z. 2015: Státní ženský ústav učitelský Praha I, Křižovnická ul. 7. (1866) 1870 – 1948 (1951). [cit. 10.4.2017] Dostupné na WWW http://www.ahmp.cz/page/docs/AP-567-Statni-zensky-ustav.pdf

Hobrlant, V. 2014: Poslední útulek. Z dějin Mauzolea Jana Amose Komenského v Naardenu. [cit. 28.7.2017] Dostupné na WWW http://www.comeniusmuseum.nl/cz/pdf/posledni-utulek.pdf

Royt, J. 2004: Štýrské poutní místo založil Moravan. Katolický týdeník. [cit. 24.7.2017] Dostupné na WWW http://www.katyd.cz/clanky/styrske-poutni-misto-zalozil-moravan.html

Vodička, J. 2016: Státní ústav pro vzdělání učitelek domácích nauk, Brno, Poříčí 31. [cit. 10.4.2017] Dostupné na WWW http://encyklopedie.brna.cz/home-mmb/?acc=profil_literatury&load=18247

15. SEZNAM VYOBRAZENÍ

Obr. 1.: František Šafránek (*Městské muzeum Hořice*).

Obr. 2: Anna Šafránková rozená Jirousová (*Šafránek 1894 – 1900*, 94).

Obr. 3: František Šafránek s dcerami. Zprava sedící Františka a Anna, vzadu Emílie s otcem. (*Městské muzeum Hořice*).

Obr. 4: Stará škola (*Šafránek 1900 – 1904*, 102).

Obr. 5: Obecní dům (*Šafránek 1900 – 1904*, 99).

Obr. 6: Školní třída v obecním domě (*Šafránek 1900 – 1904,* 101).

Obr. 7: Vysvědčení Františky Šafránkové z C. k. Českého ústavu pro výchovu učitelek v Praze (*Státní ženský ústav učitelský 1884 – 1885*, č. 260).

Obr. 8: Znak hořického cechu krejčovského z roku 1680 (*Cech krejčích Hořice. 1680 – 1839*).

Obr. 9: Obchod krupaře v letech 30. (*Šafránek 1894 – 1900*, 470).

PŘÍLOHY

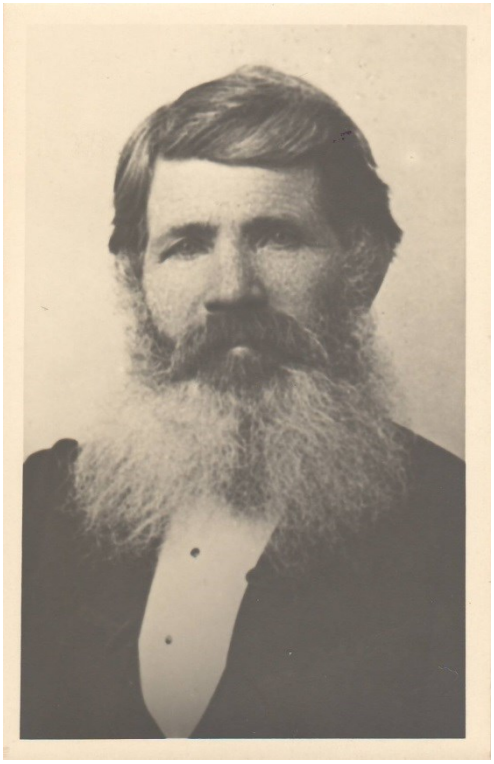

Obr. 1.: František Šafránek (*Městské muzeum Hořice*).

Obr. 2: Anna Šafránková rozená Jirousová (*Šafránek 1894 – 1900*, 94).

Obr. 3: František Šafránek s dcerami. Zprava sedící Františka a Anna, vzadu Emílie s otcem (*Městské muzeum Hořice*).

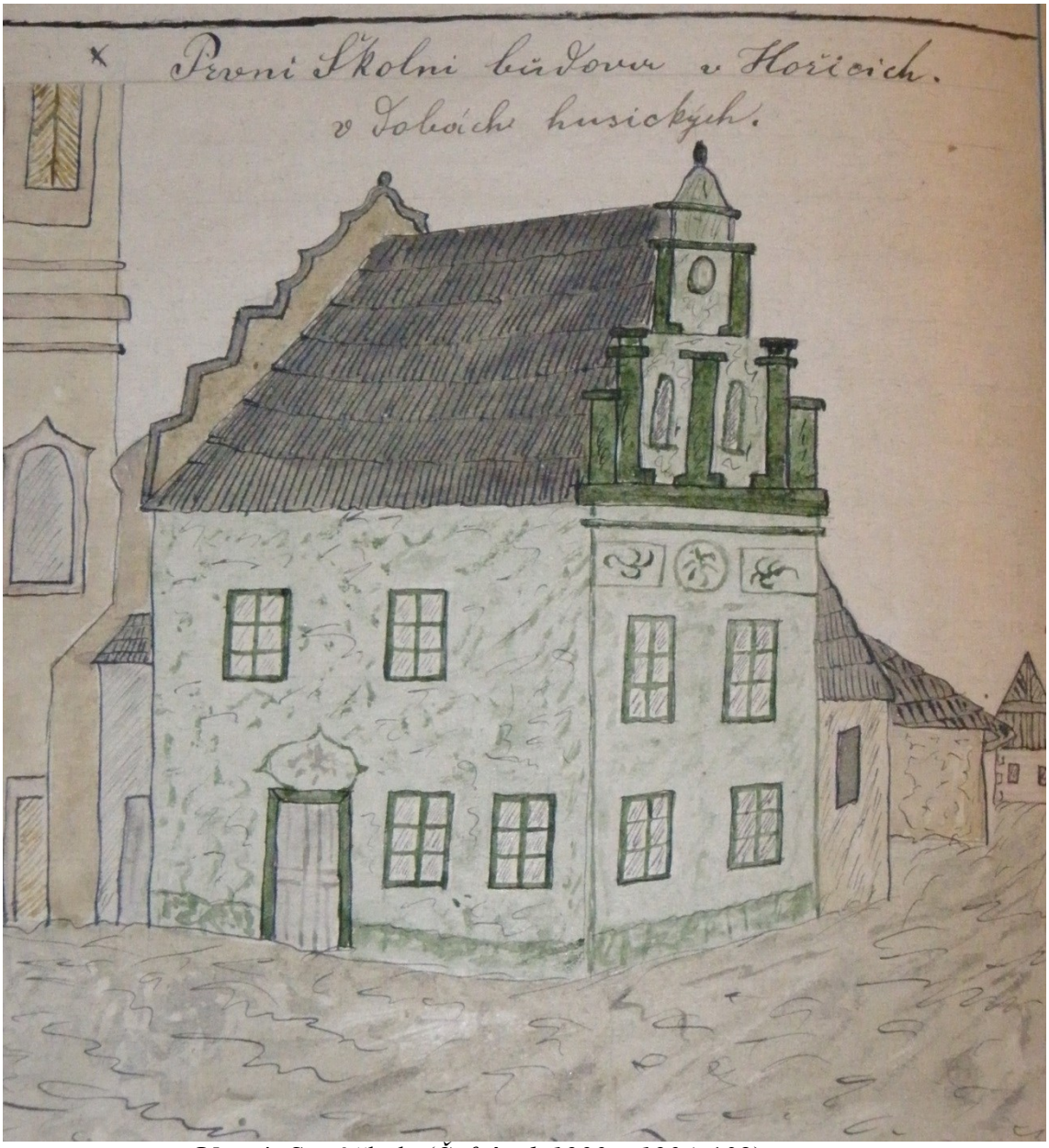

Obr. 4: Stará škola (*Šafránek 1900 – 1904*, 102).

Obr. 5: Obecní dům (*Šafránek 1900 – 1904*, 99).

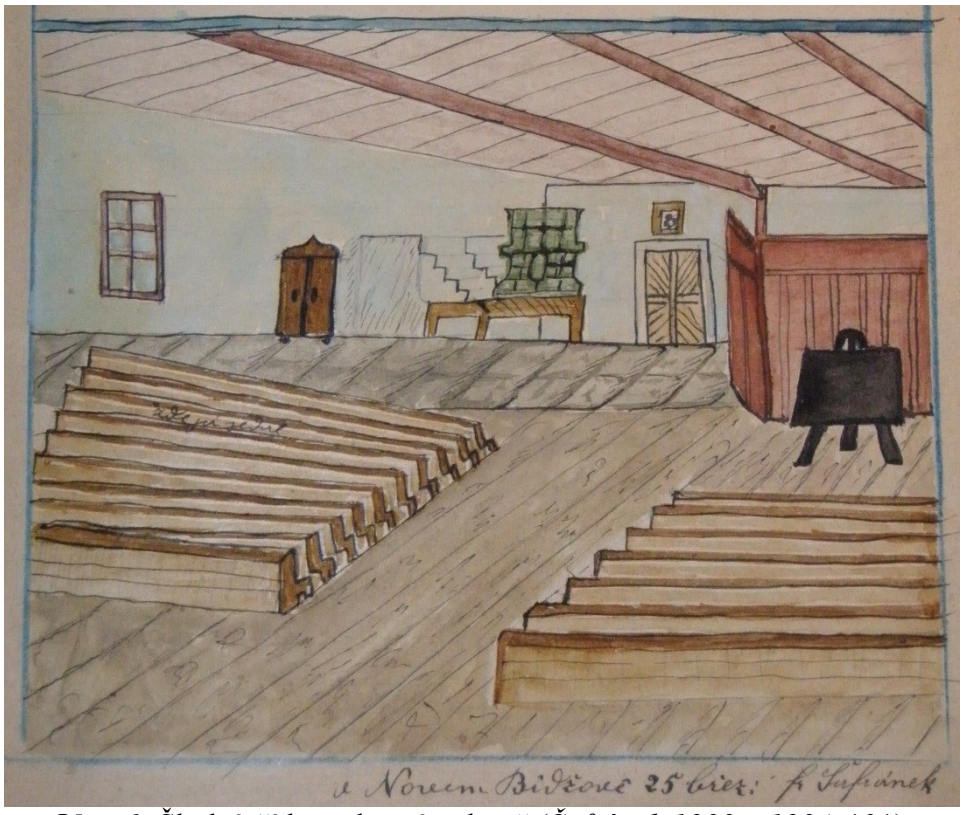

Obr. 6: Školní třída v obecním domě (*Šafránek 1900 – 1904,* 101).

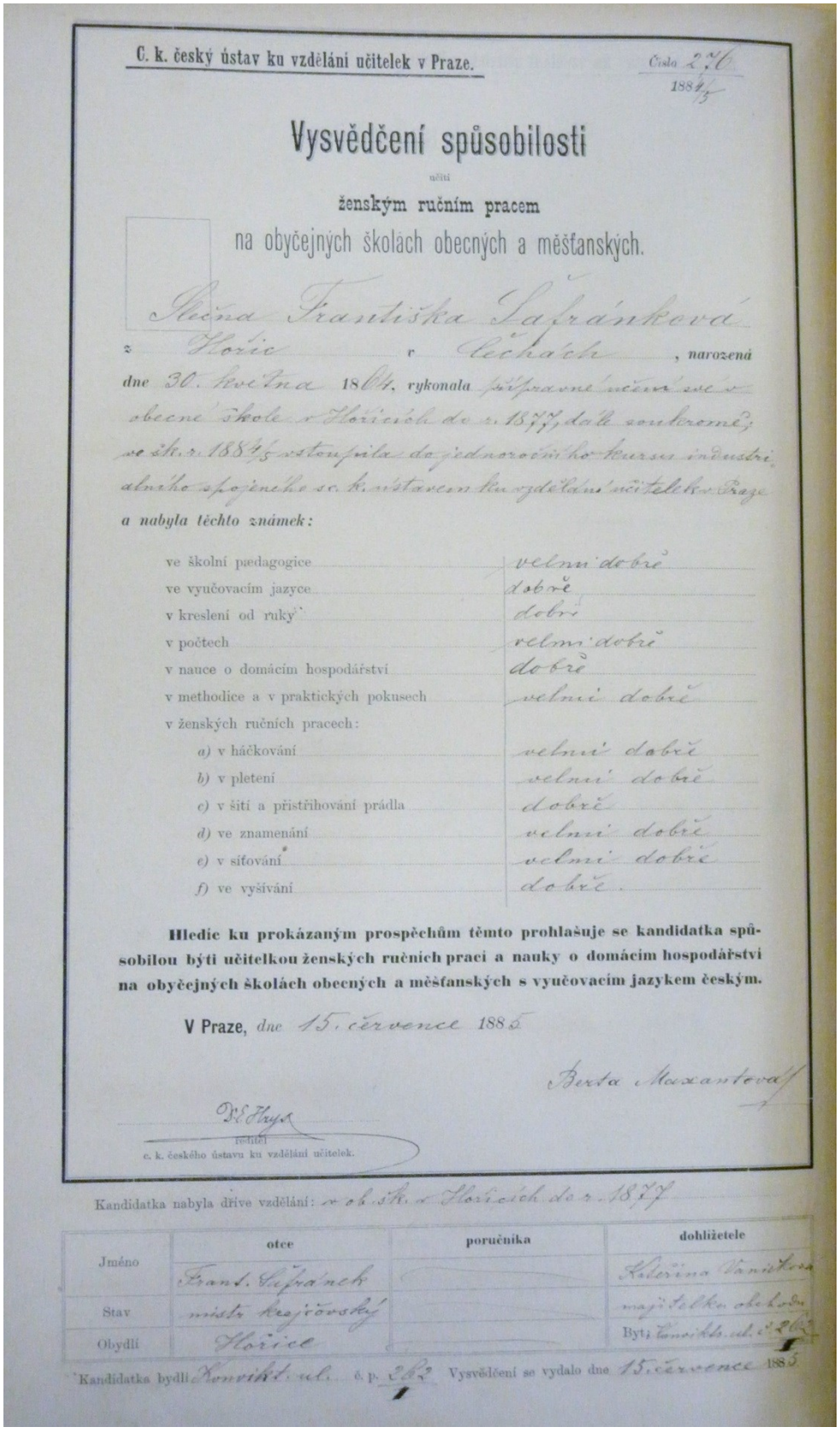

C. k. český ústav ku vzdělání učitelek v Praze.

Čísla 276
1884/5

Vysvědčení spůsobilosti

učiti

ženským ručním pracem

na obyčejných školách obecných a měšťanských.

Slečna Františka Šafránková

z Hořic v Čechách, narozená

dne 30. května 1864. vykonala přípravné učení své v obecné škole v Hořicích do r. 1877, dále soukromě; ve šk. r. 1884/5 vstoupila do jednoročního kursu industriálního spojeného se c. k. ústavem ku vzdělání učitelek v Praze

a nabyla těchto známek:

ve školní paedagogice	velmi dobře
ve vyučovacím jazyce	dobře
v kreslení od ruky	dobře
v počtech	velmi dobře
v nauce o domácím hospodářství	dobře
v methodice a v praktických pokusech	velmi dobře
v ženských ručních pracech:	
a) v háčkování	velmi dobře
b) v pletení	velmi dobře
c) v šití a přistřihování prádla	dobře
d) ve znamenání	velmi dobře
e) v síťování	velmi dobře
f) ve vyšívání	dobře.

Hledíc ku prokázaným prospěchům těmto prohlašuje se kandidatka spůsobilou býti učitelkou ženských ručních prací a nauky o domácím hospodářství na obyčejných školách obecných a měšťanských s vyučovacím jazykem českým.

V Praze, dne 15. července 1885

Berta Maxantová

ředitel
c. k. českého ústavu ku vzdělání učitelek.

Kandidatka nabyla dříve vzdělání: v ob. šk. v Hořicích do r. 1877

	otce	poručníka	dohližitele
Jméno	Fran. Šafránek		Kateřina Vaníčková
Stav	místo krejčovský		majitelka obchodu
Obydlí	Hořice		Byt: Vaníčk. ul. č. 262

Kandidatka bydlí Konvikt. ul. č. p. 262 Vysvědčení se vydalo dne 15. července 1885

Obr. 7: Vysvědčení Františky Šafránkové z C. k. Českého ústavu pro výchovu učitelek v Praze (*Státní ženský ústav učitelský 1884 – 1885*, č. 260).

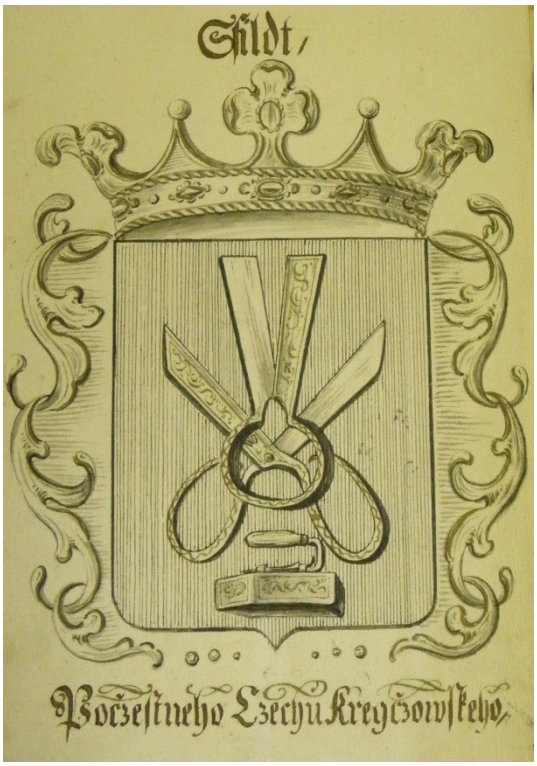

Obr. 8: Znak Hořického cechu krejčovského z roku 1680 (*Cech krejčích Hořice. 1680 – 1839*).

Obr. 9: Obchod krupaře v letech 30. (*Šafránek 1894 – 1900*, 470).